

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

PRAVNA MISAO

5 – 6

svibanj – lipanj / maj – juni
Sarajevo 2025.

Izdavač: BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
ZAVOD ZA JAVNU UPRAVU

ISSN 0555-0092

ID 4200785450004

UPLATU UPUTITI NA: Federalno ministarstvo financija/finansija
Union Banka dd Sarajevo
Transakcijski račun: 102-050-00001066-98
Budžetska organizacija: 1501001
Vrsta prihoda: 722597
Općina: 077

ADRESA REDAKCIJE: Federalno ministarstvo pravde
Zavod za javnu upravu
Sarajevo, Ul. Valtera Perića 15
Tel.: +387 33 203 918, fax: 668 956
Email: Pravna.Misao@fmp.gov.ba

GODIŠNJA PRETPLATA: Za organe i organizacije na teritoriji BiH 120,00 KM
Za pojedince 100,00 KM
Za studente i neuposlene 50,00 KM
Za inostranstvo 200,00 KM

www.fmp.gov.ba

Časopis "**PRAVNA MISAO**" upisan je u evidenciju javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, pod brojem 727 od 23.10.1997. godine.

Glavna i odgovorna urednica: prof. em. dr. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ

Izvršni urednik: Ivan MILIĆEVIĆ

Redakcija časopisa:

Prof. dr. Zlatko BRKIĆ, doc. dr. Enver IŠERIĆ, prof. dr. Alena JURIĆ, prof. dr. Cvija JURKOVIĆ,
prof. dr. Denis PAJIĆ, prof. dr. Meliha POVLAKIĆ, Krešimir ZUBAK

Međunarodni redakcijski odbor:

prof. dr. Tomislav BORIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Grazu),
prof. dr. Katja FILIPČIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani),
prof. dr. Ivan KOPRIĆ (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu),
prof. dr. Jelena SIMIĆ (Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu)

Produkcija: Federalno ministarstvo pravde

Štampa: "Štamparija Fojnica" d.d.

Za štampariju: Šehzija Buljina

DTP: Federalno ministarstvo pravde

Grafičko rješenje: Ice-net d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 50 primjeraka

Časopis izlazi dvomjesečno.

Časopis "Pravna misao" indeksira se u bazama ERICH PLUS i Legal Source (EBSCOhost),
a uvršten je i u Ulrichweb Global Serials Directory.

SADRŽAJ

Uvodna riječ glavne urednice	5
------------------------------------	---

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Azemina Vrnjak	Mogućnost ustavnosudske kontrole domaće arbitražne odluke u pravnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine	7
----------------	--	---

PRETHODNO SAOPĆENJE

Mirza Dinarević	Položaj Evropske unije u digitalnom svijetu	32
-----------------	---	----

ZAKONODAVNE AKTIVNOSTI

Damir Šapina	Zaštita prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine	57
--------------	--	----

PRIKAZ

Meliha Povlakić	Simpozij u znak sjećanja na čast Rudolfa Welsera – Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Rudolf Welser i Rudolf Welser Forschungsstelle für Europäische Privatrechtsentwicklung (Rudolf Welser Istraživačko mjesto za evropski privatno-pravni razvoj)	70
-----------------	--	----

Harun Išerić	Izveštaj s Konferencije „Konstitucionalizam i postkonfliktna društva“	78
--------------	---	----

SUDSKA PRAKSA

Ustavni sud Bosne i Hercegovine (Miodrag N. Simović)	85
--	----

Evropski sud za ljudska prava (Harun Išerić)	107
--	-----

Sud Evropske unije (Nasir Muftić)	115
---	-----

Upute za autore	121
-----------------------	-----

CONTENTS

Foreword of the Editor-in-Chief	5
---------------------------------------	---

SCIENTIFIC REVIEW

Azemina Vrnjak	The Possibility of Constitutional Court Review of Domestic Arbitral Awards within the Legal Framework of Bosnia and Herzegovina	7
----------------	---	---

PRIOR COMMUNICATION

Mirza Dinarević	The European Union's Position in the Digital World	32
-----------------	--	----

LEGISLATIVE ACTIVITIES

Damir Šapina	Protection of the Right to a Fair Trial within a Reasonable Time in the Federation of Bosnia and Herzegovina	57
--------------	---	----

REVIEW

Meliha Povlakić	Symposium in Memory of the Honourable Rudolf Welser – Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Rudolf Welser and the Rudolf Welser Research Centre for the Development of European Private Law	70
Harun Išerić	Report from the Conference “Constitutionalism and Post-Conflict Societies”	78

COURT PRACTICE

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (Miodrag N. Simović)	85
European Court of Human Rights (Harun Išerić)	107
Court of the European Union (Nasir Muftić)	115
Instructions for authors	121

UVODNA RIJEČ GLAVNE UREDNICE

Poštovane čitateljice i poštovani čitatelji!

Pred nama se nalazi još jedan dvobroj časopisa "Pravna misao". Njegov sadržaj obuhvata članke i priloge koji obrađuju aktuelna teorijska i zakonodavna pitanja te stavove sudske prakse.

U članku pod naslovom „Mogućnost ustavnosudske kontrole domaće arbitražne odluke u pravnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine“ (izvorni naučni rad) autorica se bavi pitanjem koje nije u domaćoj doktrini sistemski obrađivano, iako je to neophodno zbog zaštite osnovnih ljudskih prava kao ustavnih principa, te afirmaciji principa efikasnosti kao jednog od glavnih odlika arbitražnog postupka. U radu se ističe da izričita ustavnopravna zaštita nije predviđena materijalnopравnim propisima, zbog čega se postavlja i pitanje potencijalne regulacije navedenog. Kako bi se adekvatno odgovorilo postavljenim izazovima, ukazuje se na ulogu Ustavnog suda BiH u zaštiti ljudskih prava i sloboda, te se daje osvrt na to šta sa stanovišta tog suda predstavlja djelotvoran pravni lijek, što je uvjet da bi se uložila apelacija. U nedostatku prakse Ustavnog suda BiH, u radu se daje prikaz prakse ustavnih sudova Republike Hrvatske i Republike Srbije. Na osnovu izloženog, sveobuhvatnom analizom i ocjenom relevantnih pravnih okvira ukazuje se na specifičnosti dva potencijalna načina ostvarivanja ustavnosudske kontrole arbitražne odluke - kroz postupak poništaja i neposredni tretman pravosnažne arbitražne odluke od strane Ustavnog suda BiH.

Tekst pod naslovom „Položaj Evropske unije u digitalnom svijetu“ (prethodno saopštenje) posvećen je orijentaciji EU u digitalnom svijetu kroz analizu njenog digitalnog suvereniteta, institucionalizaciju koju ona sprovodi, njenom geopolitičkom položaju i djelovanju primarno u odnosu na Sjedinjene Američke Države i Kinu. U dijelu rada koji se odnosi na makro oblasti najuticajnijih tehnoloških kompanija u oblasti informacionih tehnologija ukazuje se na pravni red EU i njegov uticaj na infrastrukturu, aktere, agencije i regulatorne strukture, zasnovane na robusnom intuitivnom dizajnu. Segment rada koji tretira makro oblast EU i vještačke inteligencije fokusira se na pravne norme, od akta o digitalnim tržištima preko akta o digitalnim uslugama do građanske odgovornosti za vještačku inteligenciju, te na tome kako je EU pokušala napisati novi građanski kodeks odgovornosti za internet i digitalno

društvo kroz institucionalizaciju. U finalnom dijelu rada data su zaključna razmatranja kojim se ilustruje kako je EU u suštini razvila pristup zaštiti podataka zato što je široko shvaćeno da je imala ekstrateritorijalni domet i efekte, *de facto* i *de iure*.

Zakonodavne aktivnosti predstavljene su kroz stručni rad koji se bavi zaštitom prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji BiH. Autor analizira pravo na suđenje u razumnom roku kroz relevantne odredbe Ustava BiH i praksu Ustavnog suda BiH, zatim član 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i Preporuku o efektivnim pravnim sredstvima za predugo trajanje postupaka u državama članicama iz 2010. godine, te praksu Evropskog suda za ljudska prava i analiziranje aktuelnog stanja broja predmeta u pojedinim kantonima i na nivou Federacije BiH. Poseban segment članka posvećen je *Prijedlogu zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine*, pri čemu se zaključuje da će se uskoro dobiti zakonodavni okvir kojim se na najbolji način štiti pravo građana na pravično suđenje u razumnom roku, te osigurava pravo na pravično obeštećenje onima kojima je ovo pravo povrijeđeno.

Izvještaj o *Simpoziju u znak sjećanja na čast Rudolfa Welsera – Prof. Dr. Dr. h. c. mult. Rudolf Welser i Rudolf Welser Forschungsstelle für Europäische Privatrechtsentwicklung (Rudolf Welser Istraživačko mjesto za evropski privatno-pravni razvoj)* obuhvata tri prikaza koji se odnose na: djelo profesora Welsera, zatim djelovanje Istraživačkog centra i Simpozij u znak sjećanja na čast Rudolfa Welsera, koji je održan u prostorijama Juridicuma (Pravni fakultet u Beču) 5. maja 2025. godine. Osvrt na međunarodnu konferenciju „Konstitucionalizam i postkonfliktna društva“ pruža uporedni uvid u teorijska i praktična istraživanja o međusobnoj isprepletenosti ustavnih promjena u postkonfliktnim društvima, kao instrumenata garancije neponavljanja kršenja ljudskih prava, s osiguranjem stabilnog i dugotrajnog mira.

U *Sudskoj praksi* predstavljene su aktuelne odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Evropskog suda za ljudska prava i Suda Evropske unije.

Zaključne retke ispisujemo izrazima dobrodošlice novom izvršnom uredniku Ivanu Milićeviću, te zahvalnosti dosadašnjoj izvršnoj urednici Bojani Todorović na zalaganju u pripremanju časopisa.

Glavna i odgovorna urednica
Prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić

MOGUĆNOST USTAVNOSUDSKE KONTROLE DOMAĆE ARBITRAŽNE ODLUKE U PRAVNOM USTROJSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

izvorni znanstveni rad

UDK 347.918:342.565.2(497.6)

Azemina Vrnjak*

Sažetak:

Autorica se u radu bavi pitanjem mogućnosti i načina ustavnosudske kontrole arbitražne odluke. U domaćoj doktrini ovo pitanje nije sistemski obrađivano. Potrebitost odgovora na ovo pitanje leži u neophodnosti zaštite osnovnih ljudskih prava kao ustavnih principa, a čija zaštita je zagaranтована Ustavom Bosne i Hercegovine, s jedne strane, ali i dosljednosti principu efikasnosti kao jednoj od glavnih odlika arbitražnog postupka s druge strane. Postupak kontrole arbitražne odluke je spram domaće arbitražne odluke ostvariv u postupku poništaja pred redovnim sudom. Izričita ustavnopravna zaštita nije predviđena materijalnopравnim propisima, a uzimajući u obzir neophodnost zaštite temeljnih ljudskih prava, pojavila se i potrebitost odgovora na pitanje potencijalne regulacije navedenog. Kako bi se adekvatno odgovorilo na pitanje, ukazuje se na ulogu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u zaštiti ljudskih prava i sloboda. Zatim se daje osvrt na to šta sa stanovišta Ustavnog suda Bosne i Hercegovine predstavlja djelotvoran pravni lijek, što je uvjet da bi se uložila apelacija u postupcima pred Ustavnim sudom BiH. U nedostatku prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, daje se prikaz prakse Ustavnog suda Republike Hrvatske i Republike Srbije. U konačnici, sveobuhvatnom analizom i ocjenom relevantnih pravnih okvira ukazuje se na specifičnosti dva potencijalna načina ostvarivanja ustavnosudske kontrole arbitražne odluke - kroz postupak poništaja i neposredni tretman pravosnažne arbitražne odluke od strane Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Iako ustavnosudska kontrola arbitražne odluke nije zagarantirana pozitivnopравnim propisima, njena uloga nije izričito ni isključena, čime proizlazi da su zamisliva oba rješenja. Autorica zaključuje da će pitanje ustavnosudske kontrole arbitražne odluke u budućnosti biti definisano praksom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi:

sudska kontrola arbitražne odluke, poništaj arbitražne odluke, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, djelotvorni pravni lijekovi, ustavnosudska kontrola arbitražne odluke

* MA, doktorantica na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu

1. Uvod

Arbitraža predstavlja protutežu državnom sudstvu. Preopterećenost državnih sudova biva fundamentalni razlog delegiranja prerogativa državnog pravosuđa izabranom sudu. To dalje podrazumijeva ostvarivanje principa efikasnosti u njegovoj punoći tokom cijelog postupka arbitraže. Princip efikasnosti se najbolje definiše kroz pojmove vrijeme i novac¹. Izraženost principa efikasnosti u arbitraži jeste ono što strane u sporu žele postići. Raščlamba istog, kroz vremenski i troškovni kriterij, nadalje dovodi do ultimativnog principa jednostepenosti arbitražnog postupka.

Opće poznato je da jednostepenost predstavlja prednost arbitraže, uzimajući u obzir motive zbog kojih se strane u sporu odlučuju povjeriti spor na presuđivanje arbitraži. Delikatnost principa jednostepenosti se ogleda u tome što isti može voditi do toga da povrede učinjene tokom arbitražnog postupka ostanu nesankcionisane. Pravo na sudsku efikasnost jeste imperativ principa vladavine prava. Uloga državnog suda u arbitražnom postupku podrazumijeva korektivni faktor povreda učinjenih u arbitražnom postupku. Uzimajući u obzir značaj koji efikasnost arbitražnog postupka ima za strane u sporu, osnovni postulat sudske kontrole jeste upravo provođenje iste bez preispitivanja arbitražne presude u meritumu².

Ostaviti arbitražnu odluku bez sudske kontrole može voditi tome da odluka koja je materijalno i proceduralno ispravna bude pogrešno izvršena ili da bude izvršena arbitražna odluka koja nije materijalno i proceduralno ispravna. Mora se pronaći balans između potrebe sudske kontrole u iznimno opravdanim slučajevima i ugovorne prirode arbitraže i prednosti koje ona donosi. Isto tako treba razumjeti da sudska kontrola ne prkosi neovisnom karakteru arbitraže, već nadasve istom doprinosi na način da pruža dodatnu regulaciju, ne dirajući u srž onoga što su stranke prenijele arbitraži.

Sudsku kontrolu domaće arbitražne odluke moguće je ostvariti u postupku za poništaj arbitražne odluke. Sudska kontrola u arbitraži podrazumijeva pomoć i nadzor, i to kao pomoćna funkcija u konstituisanju *ad*

¹ Knežević, G. (2012). Efikasnost arbitraže i pravila o svedočenju i veštačenju: Ima li mesta racionalizaciji? *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 63, (3-4), 659-682, str. 660.

² Pavić, V. (2013). Nove činjenice i dokazi u postupku sudske kontrole arbitražne odluke. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 63. (3-4.), str. 829.

hoc arbitražnog suda³ i u obezbjeđenju potraživanja koje je predmet spora, a nadzorna funkcija podrazumijeva provjeru nadležnosti arbitražnog suda i ograničeno ispitivanje arbitražne odluke⁴. Valja istaći da sudska kontrola ustvari podrazumijeva ograničeno ispitivanje arbitražne odluke, a koje je ostvarivo u postupku za poništaj iste, a koji postupak podrazumijeva to da sudovi iako nemaju ovlaštenja da meritorno ispituju odluku, treba da obezbijede da stranka u arbitražnom postupku ne bude lišena minimalnih standarda pravne zaštite⁵. Presuda arbitraže prema stranama u sporu ima svojstvo pravosnažne sudske presude, izuzev situacija kada su strane ugovorile drugu instancu, odnosno da se arbitražna presuda u konkretnom slučaju može pobijati pred sudom višeg stupnja⁶. Mogućnost ulaganja žalbe na konačnu arbitražnu odluku, gdje bi odlučivalo drugostepeno vijeće, se u praksi slabo koristi, jer arbitraža kao vansudski način rješavanja sporova podrazumijeva potpuno povjerenje izabranim arbitrima te se stoga delegiranje nadležnosti drugoj instanci ne bi moglo uklopiti u karakter arbitraže⁷. Odnosno, imajući u vidu princip efikasnosti arbitražnog postupka, ugovaranje drugostepenosti nailazi na negativne kritike jer izražava nepovjerenje arbitrima koji su odlučivali u prvom stepenu.

Bosna i Hercegovina nema zakon o arbitraži. Tužba za poništaj je shodno važećim zakonima kojima je regulisan parnični postupak – Zakon o parničnom postupku Federacije BiH (dalje: *ZPP FBiH*)⁸, Zakon o parničnom

³ Osobitost *ad hoc* arbitraža jeste način njihovog konstituisanja i organiziranja, te povremenost trajanja, s obzirom da se ova sudišta konstituišu po potrebi, odnosno ista se formiraju tek po nastanku spora i traju do okončanja istog.

⁴ Stanivuković, M. (2016). Jednostepenost ili dvostepenost u postupku poništaja arbitražne odluke? *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2016, str. 806.

⁵ Stanivuković, M., *op. cit.*, str. 807.

⁶ Čizmić, J. (2005). Pobijanje arbitražne odluke u bosanskohercegovačkom pravu. Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse. *Zbornik radova Sveučilišta u Mostaru*, Pravni fakultet, br. 3, Mostar, 2005, str. 211.

⁷ Giunio, A. (2006). Mogućnosti napadanja arbitražne odluke. *Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu*, 56. (2-3.), str. 775.

⁸ Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Sl. novine FBiH", br. 53/2003, 73/2005, 19/2006 i 98/2015).

postupku Republike Srpske (dalje: *ZPP RS*)⁹ i Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta BiH (dalje: *ZPP BD BiH*)¹⁰, jedino pravno sredstvo dopušteno protiv konačne arbitražne presude.

Govoreći o tome koliko jednostепенost arbitraže predstavlja nepobitan adut u prilog arbitražnog načina rješavanja spora, veoma je bitno istaknuti da je u nekim pravnim sistemima efikasnost arbitražnog odlučivanja akcentirana i u postupku poništaja, na način da je i postupak poništaja organizovan kao jednostepeni¹¹. Stranke sudsku kontrolu arbitražnim sporazumom ne mogu isključiti¹². Ova vrsta državnog nadzora ne zadire u nezavisnost arbitražnog postupka, a ipak garantuje standarde pravne zaštite. *UNCITRAL Model Zakon*¹³ ovaj pravni lijek u članu 34. definiše kao isključivi pravni lijek.

Članom 451. ZPP-a FBiH i RS, odnosno članom 444. ZPP-a BD, stipulirani su razlozi za poništaj arbitražne odluke, te se tako prema ZPP FBiH poništaj može zahtijevati iz sljedećih razloga¹⁴:

"[...] 1) ako uopće nije sklopljen ugovor o arbitraži ili ako taj ugovor nije pravovaljan; 2) ako je u pogledu sastava arbitraže ili u vezi s odlučivanjem povrijeđena koja odredba ovog zakona ili ugovora o arbitraži; 3) ako presuda nije obrazložena prema članu 447. stav 1. ovog zakona ili ako izvornik i prepisi presude nisu potpisani na način određen u članu 447. stav 2. ovog zakona; 4) ako je arbitraža prekoračila granicu svog zadatka¹⁵; 5) ako je izreka presude

⁹ Zakon o parničnom postupku Republike Srpske ("Sl. glasnik RS", br. 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 105/2008 - odluka US, 45/2009 - odluka US, 49/2009, 61/2013, 109/2021 - odluka US i 27/2024).

¹⁰ Zakon o parničnom postupku BD BiH ("Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 28/2018 i 6/2021).

¹¹ Pavić, V., *op. cit.*, str. 822.

¹² Musa, K. (2006). Tužba radi poništaja presude izabranog suda. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 56 No. 2-3, 2006, str. 807.

¹³ *UNCITRAL Model zakon* obuhvata pravila kojima se uređuju sve faze arbitražnog postupka, te je donesen s ciljem pomoći državama u reformi i modernizaciji nacionalnih zakona o arbitraži.

¹⁴ Istovjetno je uređeno u ZPP RS i ZPP BD

¹⁵ Član 444. stav c. ZPP BD glasi: „[...] c) ako presuda nije obrazložena u smislu člana 440 stava 1 ovog zakona ili ako izvornik i prepisi presude nisu potpisani na način određen u članu 440 stavu 2 ovog zakona...”

nerazumljiva ili je sama sebi protivrječna; 6) ako je presuda arbitraže u protivnosti s Ustavom Bosne i Hercegovine ili Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine¹⁶; 7) ako postoji koji od razloga za ponavljanje postupka iz člana 255. ovog zakona¹⁷."

Slijedom izloženog, da se konstatovati da tužba za poništaj jeste takvo pravno sredstvo koje pruža podršku neovisnosti arbitraže s jedne strane, s obzirom na ovako restriktivne uvjete zbog kojih se poništaj može zahtijevati, a s druge strane omogućuje i sudsko uplitanje koje je ipak dovoljno restriktivno postavljeno da pruža neophodnu sudsku kontrolu, ne zadirući u meritum spora čime bi bila ugrožena primjena principa efikasnosti. Stoga, nužnost kontrole arbitražne odluke usljed nedostatka instancionog suđenja u samom arbitražnom postupku je opravdana i poželjna.

Nerazjašnjeno je da li se postupak pred Ustavnim sudom BiH može pokrenuti bez prethodnog provođenja postupka za poništaj arbitražne odluke ili se postupak poništaja ima smatrati djelotvornim pravnim lijekom, čije iscrpljivanje predstavlja nužan proceduralni uvjet. Dovodeći u vezu značaj Ustavnog suda BiH i njegovu korektivnu ulogu spram povreda Ustavom zajamčenih dobara s neophodnošću zaštite ljudskih prava, nesporno se javlja ovo pitanje. U nedostatku ustavnosudske prakse, zaključci se temelje na cjelovitoj ocjeni teorije i propisa, te se u nastavku daju potencijalna rješenja.

2. Uloga Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda

Neophodnost zaštite ljudskih prava egzistira u svim demokratskim društvima, a u Bosni i Hercegovini proizlazi iz Ustava Bosne i Hercegovine¹⁸ (dalje: *Ustav BiH*) i Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih

¹⁶ Član 451. stav 6. ZPP RS glasi: „[...] 6) ako je presuda arbitraže u suprotnosti sa Ustavom Bosne i Hercegovine ili Ustavom Republike Srpske“; član 444. stav f. glasi: „[...] f) ako je presuda arbitraže u suprotnosti s Ustavom Bosne i Hercegovine i Statutom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine...”

¹⁷ Član 444. stav g) glasi: „[...] ako postoji koji od razloga za ponavljanje postupka iz člana 376 ovog zakona...”

¹⁸ Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i "Sl. glasnik BiH", br. 25/2009 - Amandman I).

sloboda (dalje: *EKLJP*), te se ima smatrati ustavnopravnim principom¹⁹. Nesporna je potrebitost vršenja kontrole kao i zaštita ljudskih prava koja proizlaze iz akta najviše pravne snage. Princip vladavine prava (*rule of law*) nameće poštivanje načela ustavnosti i zakonitosti, odnosno provedbu slova ustava i zakona²⁰. U vezi s tim valja istaći da se ustavnosudskom kontrolom zapravo jamči primjena objektivnih principa koji proizlaze iz samog ustava i drugih zakona, te se neutralizira arbitrarnost onih organa nad kojima se kontrola vrši²¹.

Članom VI. Ustava BiH osnovan je Ustavni sud Bosne i Hercegovine (Ustavni sud BiH), i određene su fundamentalne postavke po kojima će ova institucija djelovati. Shodno Pravilima Ustavnog suda Bosne i Hercegovine²², Ustavni sud BiH djeluje kao neovisna vlast i predstavlja institucionalni garant principu ustavnosti. S posljednjim u vezi, veoma bitno za istaći jeste to da princip sudske samokontrole podrazumijeva i obavezu Ustavnog suda BiH na poštivanje principa podjele vlasti²³. Drugim riječima, paleta ovlaštenja kojom raspolaže Ustavni sud BiH jeste takva da ograničava neopravdano doticanje u nadležnosti drugih grana vlasti. Prednje navedeno ukazuje upravo na to da postupak ustavnosudske kontrole ne dira u autonomnost donesene odluke, osim u onoj mjeri kako bi se sankcionisale povrede ustavom zajamčenih prava.

Bitnost ustavnog sudovanja je određena objektom kontrole i zaštite. Ljudska prava i slobode su vrhovna dobra, čija zaštita se nužno mora obezbijediti. Ustavni sud djeluje upravo u tom pravcu, oslanjajući se u svom djelovanju isključivo na ustavne odredbe i načela²⁴. S tim u vezi valja istaknuti da odluke ustavnog suda imaju dvojaku funkciju, jer postoje kao formalnopravno pojedinačni akti, dok s druge strane njihovo normativno djelovanje jeste *erga omnes*, te imaju djelovanje opštih pravnih akata²⁵. Shodno

¹⁹ Ademović, N, Marko, J & Marković, G. (2012). Ustavno pravo Bosne i Hercegovine. Sarajevo: Fondacija "Konrad Adenauer", Predstavništvo u Bosni i Hercegovini, str. 55.

²⁰ Smerdel, B. Sokol S. (2006) Ustavno pravo. Zagreb: Pravni fakultet, str. 48.

²¹ Simović, N. M, Simović, M. (2009). Mjesto i uloga Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u zaštiti ljudskih prava. Banja Luka: Grafomark, str. 17.

²² Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 94/14).

²³ Ademović, N, Marko, J & Marković, G., *op. cit.*, str. 200.

²⁴ Simović, N. M, Simović, M., *op. cit.*, str. 23.

²⁵ Simović, N. M, Simović, M., *op. cit.*, str. 24.

tome, nesporno su akti koje donese Ustavni sud više pravne snage spram onih čije se poništenje traži, dok se njihova nadmoć ogleda i spram zakona²⁶.

Sve prednje izloženo upućuje na relevantnost ustavnosudskog preispitivanja donesenih odluka. Odnosno, hoće se kazati da ovaj vid kontrole jeste vrhovni i autonoman, osiguravajući na taj način zaštitu ustavnosti, dok se odluke povodom kontrole imaju smatrati isto tako vrhovnim i konačnim. Nužnost zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda proizlazi iz Ustava BiH i međunarodnog pravnog instrumenta EKLJP. Nerazjašnjena je interpretacija Ustavnog suda BiH u pogledu ustavnosudske kontrole arbitražne odluke.

3. Nadležnost Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

S ciljem pronalaženja potencijalnog rješenja, odnosno kako bi se adekvatno odgovorilo na pitanje mogućnosti ustavnosudske kontrole arbitražne odluke, prvenstveno se vrši osvrt na nadležnosti Ustavnog suda BiH. Nadležnosti Ustavnog suda BiH definisane su odredbama Ustava BiH. To su isključiva ovlaštenja Ustavnog suda BiH, te iste zakonodavac ne može proširiti ili ograničiti zakonom²⁷.

Shodno relevantnim odredbama Ustava BiH, konkretno članovima IV/3, VI/3. i VI/4, Ustavni sud BiH ima sedam nadležnosti i to:

- zaštita vitalnog nacionalnog interesa konstitutivnih naroda – član IV/3.f) Ustava BiH;
- organski sporovi – član VI/3.a) Ustava BiH;
- apstraktna ocjena ustavnosti – član VI/3.a) Ustava BiH;
- ocjena ustavnosti specijalnih paralelnih veza entiteta sa susjednim državama – član VI/3.a) Ustava BiH;
- apelaciona nadležnost – član VI/3.b) Ustava BiH;
- zaštita statusa DB BiH – član VI/4. Ustava BiH i
- konkretna ocjena ustavnosti – član VI/3.c) Ustava BiH.

Imajući u vidu predložene nadležnosti Ustavnog suda BiH, pitanje nadležnosti u eventualnom postupku ustavnosudske kontrole arbitražne odluke, analognim zaključivanjem bilo bi podvedeno pod apelacionu nadležnost. Iz odredbe člana VI/3 b. Ustava BiH proizlazi kako slijedi:

²⁶ Ibid.

²⁷ Ademović, N, Marko, J & Marković, G., *op. cit.*, str. 202.

„[...] b) Ustavni sud ima i apelacionu nadležnost nad pitanjima po ovom Ustavu, koja proističu iz presude svakog suda u Bosni i Hercegovini...”

Naime, kako to proizlazi iz prednje citirane odredbe, Ustavni sud BiH ima apelacionu nadležnost u onim pitanjima koja su sadržana u Ustavu BiH kada ona postanu predmet spora presude bilo kojeg suda u BiH, što podrazumijeva da svaka osoba koja smatra da je konačnom presudom u kojem je stranka u sporu došlo do kršenja neke odredbe Ustava BiH, može pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom BiH²⁸. Termini presuda i sud tumače se ekstenzivno, pa se u nekim situacijama može pobijati i rješenje upravnog organa ili se može tražiti da se utvrdi povreda Ustava BiH, mada presuda još uvijek nije donesena što je čest slučaj kod nerazumne dužine postupka²⁹.

Iz tako postavljene definicije i tumačenja iste, a u nedostatku izričite odredbe u odnosu na arbitražne odluke, spontano proizlazi pitanje granica ekstenzivnog tumačenja termina presuda i sud. Odnosno, nejasno je da li presuda bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini podrazumijeva i presude stalnih arbitraža koje egzistiraju na tlu Bosne i Hercegovine ili je ipak nedovoljno elemenata da bi arbitražna presuda bila podložna ustavnosudskom ispitivanju. Na to se nadovezuje i pitanje koliko je i da li je dovoljno jaka kontrola kada ista podrazumijeva ispitivanje odluka donesenih u postupku u kojem se odlučivalo o tužbi za poništaj, te postupcima po žalbi i reviziji spram te odluke.

U tom kontekstu, a praveći paralelu s drugim vidom sudske kontrole i to strane arbitražne odluke u postupku priznanja i izvršenja, ukazuje se na izlaganja Povlakić u radu *Nacionalni izvještaj: Bosna i Hercegovina in: Prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih presuda u Jugoistočnoj Evropi i perspektive Haške Konvencije iz 2019. godine o sudskim presudama*³⁰, gdje navodi da u oblasti priznanja i izvršenja stranih arbitražnih odluka, neusklađenost između važećih zakona kojima je uređen izvršni postupak u BiH³¹ i Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim

²⁸ Ademović, N, Marko, J & Marković, G., *op. cit.*, str. 205.

²⁹ Ibid.

³⁰ Povlakić, M. (2021). *Nacionalni izvještaj: Bosna i Hercegovina. Prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih presuda u Jugoistočnoj Evropi i perspektive Haške Konvencije iz 2019. godine o sudskim presudama*, str. 43-76. Skopje: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ).

odnosima (dalje: *ZRSZ*)³² treba smatrati problematičnim³³. Ovo iz razloga što se odredbe izvršnog prava odnose samo na izvršenje stranih sudskih odluka, dok *ZRSZ* obuhvata širi obim stranih izvršnih naslova (arbitražne odluke, arbitražna poravnanja, sudska poravnanja...), zbog čega smatra da ovakvu zakonsku odredbu zakona koji reguliraju izvršni postupak treba tumačiti u vezi s odredbama *ZRSZ*-a i stranu sudsku odluku generičkim pojmom za sve strane izvršne naslove koje *ZRSZ* poznaje³⁴. Oslanjajući se na poimanja Povlakić, a s obzirom na nedostatke zakonskih propisa te evidentne neusklađenosti dostupnih, a i iz razloga naprijed izloženih, tamo gdje je arbitraža pojmovno izuzeta iz odredbi, a predstavlja izvršni naslov, analognim tumačenjem bi mogla biti podvedena pod odredbu o izvršenju strane sudske odluke. Za ova razmatranja je ovaj stav značajan utoliko što izjednačavanja strane arbitražne odluke sa stranom sudskom presudom u pogledu izvršenja može voditi analognom zaključku da domaću arbitražnu odluku treba izjednačiti odlukom suda, a time bi ona mogla biti predmetom apelacionog postupka.

4. Postupak pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine

Shodno članu VI/2. Ustava BiH, postupak pred Ustavnim sudom BiH je regulisan Pravilima Ustavnog suda BiH. Kako je to predviđeno Pravilima Ustavnog suda BiH, isti razmatra samo one apelacije u kojima su protiv

³¹ Zakon o izvršnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 32/2003, 52/2003 - ispr., 33/2006, 39/2006 - ispravka, 39/2009, 35/2012 i 46/2016 i "Službeni glasnik BiH", br. 42/2018 - odluka Ustavnog Suda); Zakon o izvršnom postupku Republike Srpske ("Sl. glasnik RS", br. 59/2003, 85/2003, 64/2005, 118/2007, 29/2010, 57/2012, 67/2013, 98/2014, 5/2017 - odluka US, 58/2018 - rješenje US BiH i 66/2018); Zakon o izvršnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 39/2013, 47/2017 i 2/2021).

³² Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 53/10); („Službeni list SFRJ“, br. 43/82 i 72/82; „Sl. list RBiH“ 2/92 i 13/94).

³³ Povlakić, M. (2021). Nacionalni izvještaj: Bosna i Hercegovina. *Prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih presuda u Jugoistočnoj Evropi i perspektive Haške Konvencije iz 2019. godine o sudskim presudama*, str. 43-76. Skopje: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), str. 49.

³⁴ Ibid.

presude koja se osporava iscrpljeni svi djelotvorni pravni lijekovi koje zakon stipulira kao takve, i to ukoliko je zadovoljen vremenski uvjet tj. ako je apelacija podnesena u roku od 60 dana od dana kada je podnositelj apelacije primio odluku o posljednjem djelotvornom pravnom lijeku koji je koristio. Apelaciona jurisdikcija Ustavnog suda BiH podrazumijeva dvije faze postupka i to upravo ispitivanje dopustivosti apelacije i ukoliko apelacija ispunjava uvjete dopustivosti, određene prednje navedenim kriterijima, druga faza znači ispitivanje merituma apelacije³⁵.

S obzirom da apelacija nije dopustiva ukoliko apelant nije iscrpio pravne lijekove moguće po zakonu, te u tom slučaju biva odbačena kao nedopuštena, za ostvarenje ustavnosudske kontrole domaće arbitražne presude, potrebno je prethodno precizirati definiciju djelotvornog pravnog lijeka u kontekstu iste.

Arbitraža predstavlja nezavisno i nedržavno tijelo, čija odluka je danom pravomoćnosti izjednačena s pravomoćnom sudskom odlukom. Drugim riječima, prerogative državnog pravosuđa su sporazumom stranaka prenesene na arbitražni tribunal, stoga se i postavlja pitanje da li je napadanje arbitražne odluke u postupku poništaja, sa stanovišta Ustavnog suda BiH, djelotvoran pravni lijek, kako bi se zadovoljio uvjet dopustivosti za pokretanje ovog mehanizma zaštite.

U nedostatku ustavne i zakonske regulacije, odgovor na prethodno pitanje bi trebalo tražiti u uspostavljenoj ustavnosudskoj praksi. Međutim, pretragom ustavnosudske prakse u dostupnoj bazi odluka Ustavnog suda BiH, došlo se do zaključka da se pred Ustavnim sudom BiH nije vodio postupak po apelaciji, a protiv presuda nižestepenih sudova kojima se zahtijeva poništaj domaće arbitražne presude, kao niti postupak protiv odluke domaće arbitraže. Shodno tome, daljnjom elaboracijom propisa, te dostupnim analizama iz regiona, pokušat će se dati potencijalni odgovor.

5. Pravosudna organizaciona hijerarhija – djelotvorni pravni lijekovi

Čizmić u svom radu *Pobijanje arbitražne odluke u bosanskohercegovačkom pravu* navodi da je dvostupnost suđenja sastavni element temeljnih ljudskih prava čime je taj princip uveden u ustavne postulate modernih pravnih sistema³⁶. S tog stanovišta, kontrola odluka jeste imanentnost

³⁵ Simović, N. M, Simović, M. *op. cit.*, str. 62.

³⁶ Čizmić, J., *op. Cit.*, str. 210.

demokratskog društva. S tim u vezi, a s obzirom da pokretanje postupka pred Ustavnim sudom BiH postavlja zahtjev iscrpljenosti svih djelotvornih pravnih lijekova, u nastavku će hipotetički biti predstavljeno koje bi to pravosudne instance bile dostupne strankama u slučaju spora po tužbi za poništaj arbitražne presude domaće arbitraže, te analogno izvesti zaključak.

Za odgovorom na ovo pitanje prvenstveno treba tragati u odredbama zakona koji reguliraju parnični postupak. Shodno odredbi člana 450. stav 2. ZPP FBiH i ZPP RS, te člana 443. stav 2. ZPP BD BiH, za rješavanje o tužbi za poništaj nadležan je sud predviđen u članu 440. stav 3. ZPP-a. Član 440. stav 3. stipulira da je za postavljanje arbitra, odnosno predsjednika arbitraže, nadležan sud koji bi za spor bio nadležan u prvom stepenu da nije sklopljen ugovor o arbitraži. Slijedom navedenog, a uzimajući u obzir relevantne odredbe Zakona o sudovima u FBiH³⁷ i Zakona o sudovima u RS³⁸, o tužbi za poništaj arbitražne presude bi u prvom stepenu na području FBiH bio nadležan općinski sud sa privrednim odjeljenjem shodno mjesnoj nadležnosti, dok bi u RS-u prvostepena nadležnost pripala Okružnom privrednom sudu.

Nadalje, drugostepena nadležnost bi na području FBiH pripala kantonalnim sudovima shodno mjesnoj nadležnosti, a što podrazumijeva odlučivanje o žalbama protiv odluka općinskih sudova, dok bi u RS ta nadležnost pripala Višem privrednom sudu koji odlučuje o žalbama protiv odluka okružnih privrednih sudova.

Shodno važećim Zakonima o parničnom postupku na tlu Federacije i Republike Srpske, o reviziji odlučuje Vrhovni sud FBiH i Vrhovni sud RS. Uzimajući u obzir relevantne odredbe Zakona o sudovima u FBiH i Zakon o sudovima u RS, Vrhovni sud FBiH i Vrhovni sud RS su najviši sudovi, te su između ostalog nadležni da odlučuju o vanrednim pravnim lijekovima protiv pravomoćnih odluka sudova kada je to zakonom određeno.

Situacija u Brčko distriktu BiH je sljedeća: shodno odredbi člana 443. stav 2. Zakona o parničnom postupku Brčko distrikta BiH za rješavanje po tužbi nadležan je Osnovni sud. Nadalje, shodno članu 22. Zakona o sudovima

³⁷ Zakon o sudovima u FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 38/2005, 22/2006, 63/2010, 72/2010 - ispravka, 7/2013, 52/2014 i 85/2021).

³⁸ Zakon o sudovima u RS ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 37/2012, 14/2014 - odluka Ustavnog Suda, 44/2015, 39/2016 - odluka Ustavnog Suda i 100/2017).

BD BiH³⁹ Apelacioni sud je nadležan da odlučuje o redovnim pravnim lijekovima izjavljenim na odluke Osnovnog suda i vanrednim pravnim lijekovima izjavljenim na pravosnažne sudske odluke.

Kada se razmatra revizija kao vanredni pravni lijek, ukoliko apelant izjavi istu, ali ona rješenjem nadležnog suda bude odbačena kao nedopuštena, Ustavni sud BiH je stanovišta da je revizija u tom slučaju neefektivan pravni lijek, pa su konačne odluke u predmetnim slučajevima odluke drugostepenog suda. Drugim riječima, revizija će se smatrati efektivnim pravnim lijekom i odluka o njemu konačna samo u slučaju da redovni sudovi usvoje ili odbiju taj pravni lijek.

Shodno izloženom, ukoliko bi iscrpljenost svih djelotvornih pravnih lijekova sa stanovišta Ustavnog suda BiH podrazumijevala podnošenje tužbe za poništaj arbitražne presude, to bi vjerovatno značilo i dugotrajne postupke pred više sudskih instanci u oba entiteta. U tom slučaju bi suprotstavljena bila dva dobra – sama svrha arbitražnog postupka kao efektivnog i brzog načina rješavanja spora i ustavnosudska kontrola arbitražne presude kojom se krše osnovna ljudska prava zagarantovana Ustavom BiH i EKLJP. Isto tako valja istaći da bi u tom slučaju Ustavni sud preispitivao eventualne povrede ustavom zajamčenih prava učinjenih u postupcima pred redovnim sudovima koji su odlučivali o poništaju arbitražne presude, odnosno izravna kontrola arbitražne odluke bi izostala. To nadalje znači da Ustavni sud BiH ne bi imao mogućnost ukinuti arbitražnu presudu, čime se kontrola Ustavnog suda BiH spram iste u njenoj punoći ne ostvaruje.

6. Prikaz prakse Ustavnih sudova Republike Hrvatske i Republike Srbije

Zbog nedostatka prakse u ovoj oblasti, vrši se osvrt na praksu u regionu i to konkretno praksu Ustavnog suda Republike Srbije i Ustavnog suda Republike Hrvatske. Pred ovim sudovima su se vodili predmetni postupci. Ujedno valja istaći da su u ovim državama na snazi Zakoni o arbitraži⁴⁰, kao i da je u pogledu dostupnog pravnog sredstva protiv arbitražne odluke predviđeno pravno sredstvo koje je stipulirano i zakonima koji uređuju parnični postupak u BiH – tužba za poništaj iste.

³⁹ Zakon o sudovima BD BiH ("Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 18/2020 - prečišćen tekst).

⁴⁰ Zakon o arbitraži Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 46/2006) i Zakon o arbitraži Republike Hrvatske NN 88/01.

U postupku broj UŽ-7678/2013, Ustavni sud Republike Srbije je 2016. godine donio Odluku o odbijanju (dalje: Odluka) kojom se odbija kao neosnovana ustavna žalba⁴¹ podnosioca izjavljena protiv presude Privrednog suda u Beogradu P. 7958/10 od 10. septembra 2010. godine, presude Privrednog apelacionog suda Pž. 506/11 od 29. marta 2012. godine i presude Vrhovnog kasacionog suda Prev. 127/12 od 30. maja 2013. godine zbog povrede prava na pravično suđenje i prava na imovinu, zajamčenih članom 32. stav 1. i članom 58. Ustava Republike Srbije, dok se u preostalom dijelu ustavna žalba odbacuje.

Naime, kako se navodi u navedenoj Odluci, predmet tužbenog zahtjeva pred Privrednim sudom u Beogradu je bilo poništenje arbitražne odluke, broj T-4/06, Spoljnotrgovinske arbitraže pri Privrednoj komori Srbije od 1. juna 2009. godine i 21. septembra 2009. godine. U pogledu osnovanosti ustavne žalbe povodom povrede prava na pravično suđenje, a u odnosu na osporene presude redovnih sudova, Ustavni sud u navedenoj Odluci prvenstveno zaključuje da su žalbeni razlozi ustavne žalbe pogrešna primjena materijalnog prava, te konstatuje da je nadležnost ovog suda u postupku po ustavnoj žalbi ograničena, odnosno ista se svodi na utvrđivanje da li je pojedinačnim aktom ili radnjom državnih organa ili organizacija kojima su povjerena javna ovlaštenja učinjena povreda ili kako uskraćeno ustavom zagarantovano pravo podnosioca. Kao i u postupku pred Ustavnim sudom BiH⁴², Ustavni sud Republike Srbije nije nadležan da meritorno rješava o predmetu spora niti da vrši provjeru utvrđenih činjenica i načina na koji su sudovi primjenjivali pozitivnopravne propise, izuzev u predviđenim situacijama.

⁴¹ U bosanskohercegovačkom pravu apelacija.

⁴² Ustavni sud BiH u Odluci o dopustivosti i meritumu, broj AP 1608/15 od 6.12.2017, u stavu 24, konstatuje sljedeće: „[...] Ustavni sud podsjeća da prema praksi Evropskog suda i Ustavnog suda zadatak ovih sudova nije da preispituju zaključke redovnih sudova u pogledu činjeničnog stanja i primjene materijalnog prava (vidi Evropski sud, *Pronina protiv Rusije*, odluka o dopustivosti od 30. juna 2005. godine, aplikacija broj 65167/01). Naime, Ustavni sud nije nadležan da supstituiru redovne sudove u procjeni činjenica i dokaza, već je, općenito, zadatak redovnih sudova da ocijene činjenice i dokaze koje su izveli (vidi Evropski sud, *Thomas protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 10. maja 2005. godine, aplikacija broj 19354/02). Zadatak Ustavnog suda je da ispita da li su, eventualno, povrijeđena ili zanemarena ustavna prava (pravo na pravično suđenje, pravo na pristup sudu, pravo na djelotvoran pravni lijek i dr.), te da li je primjena zakona bila, eventualno, proizvoljna ili diskriminaciona...”

Ono što se dalje navodi u Odluci jeste da se arbitražno rješavanje sporova zasniva na sporazumu stranaka, te da stranke arbitražnog postupka imaju pravo na pravno sredstvo protiv arbitražne odluke u obimu i načinu utvrđenom zakonom. Ustavni sud Republike Srbije u Odluci ističe da u svjetlu odredaba Zakona o arbitraži RS, kada je u pitanju domaća arbitražna odluka, pravno sredstvo jeste tužba za poništaj iste pred državnim sudom, čime se i vrši naknadna sudska kontrola s obzirom da se ista pokreće tužbom u roku propisanom zakonom i iz razloga propisanih zakonom. Ustavni sud nalazi da su sudovi izveli ustavnopravno prihvatljiv zaključak u pogledu nepostojanja uvjeta predviđenih odredbama člana 58. Zakona o arbitraži za poništaj arbitražne odluke.

Naime, ono što se prevashodno može konstatovati jeste da je podnositelj protiv presude arbitraže podnio tužbu za poništaj iste Privrednom sudu u Beogradu, potom žalbu na presudu Privrednom apelacionom sudu i reviziju Vrhovnom kasacionom sudu, odnosno podnositelj je iskoristio raspoloživi pravni put prije nego je podnio ustavnu žalbu Ustavnom sudu RS. Iako Ustavni sud RS naglašava osobitosti svoje nadležnosti, ukazujući da u konkretnom slučaju žalbeni razlozi jesu pogrešna primjena materijalnog prava, a za što isti nije nadležan, time ne dovodi u pitanje mogućnost obraćanja Ustavnom sudu kao najvišoj instanci, a povodom presuda o tužbi za poništaj arbitražne presude. Možemo kazati da bi ovakav zaključak Ustavnog suda bio i da je u pitanju presuda u pogledu neke druge pravne stvari, a ne odluka o tužbi za poništaj arbitražne presude, ukoliko su žalbeni razlozi usmjereni na preispitivanje primjene pozitivnopravnih propisa. U konačnici, Ustavni sud RS se držao granica svojih nadležnosti, preispitujući pravilnost odluka redovnih sudova, čime se nesporno zaključuje da je uvjet za takvo preispitivanje bilo upravo iscrpljenje dostupnog pravnog puta.

Iako je Ustavni sud RS odbio ustavnu žalbu kao neosnovanu, ovakva odluka Ustavnog suda RS ukazuje da ustavnosudska kontrola ipak nije izostala. Zanimajući ishod, odnosno ne priznajući povredu prava na koja se podnositelj ustavne žalbe poziva, konstatuje se da su u pogledu arbitražne presude čiji se poništaj zahtijevao, nižestepeni sudovi vršili kontrolu iste u okvirima i granicama koje je zakonodavac uspostavio Zakonom o arbitraži RS, te da su sa stanovišta Ustavnog suda izveli pravno ispravan zaključak u pogledu tužbenog zahtjeva.

Na pitanje da li arbitražne presude odnosno arbitražni postupci podliježu ustavnosudskoj kontroli, te da li je Ustavni sud Republike Hrvatske

nadležan za odlučivanje i o mogućim tužbama stranaka koje bi smatrale da su njihova ustavna prava povrijeđena tom arbitražnom presudom, odgovor je dao sudija Ustavnog suda Republike Hrvatske mr. sc. Hrvoje Momčinović⁴³. U organizaciji Stalnog izabranog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori povodom drugih hrvatskih arbitražnih dana, sudija Hrvoje Momčinović je podnio referat o tom pitanju, a u kojem se navode sljedeći zaključci:

(1) svako može podnijeti Ustavnom sudu ustavnu tužbu ako smatra da mu je odlukom domaće (institucionalne ili *ad hoc*) arbitraže povrijeđeno neko od Ustavom utvrđenih prava i sloboda;

(2) ako je zbog povrede ustavnih prava dopušten drugi pravni put (npr. žalba protiv arbitražne odluke), ustavna tužba može se podnijeti tek nakon što je taj pravni lijek iscrpljen - dakle nakon odluke izabranog suda višeg stupnja o odbijanju žalbe odnosno o preinaci arbitražne odluke, dok podnošenje tužbe za poništaj arbitražne odluke nije pretpostavka za ustavnu tužbu;

(3) Ustavna tužba može se podnijeti u roku od mjesec dana računajući od dana primitka arbitražne odluke;

(4) Ustavni sud o meritumu odlučuje odlukom kojom se ustavna tužba prihvata ili odbija kao neosnovana;

(5) odlukom o usvajanju ustavne tužbe ukida se arbitražna odluka, a ponovo suđenje obavlja se u pravilu pred arbitražom;

(6) iznimno, ako je arbitražna odluka ukinuta zbog povrede ustavnog prava do koje je došlo zbog nepostojanja ili nevaljanosti arbitražnog ugovora odnosno zbog prekoračenja zadaće arbitraže - za ponovno suđenje u istom sporu nadležan je redovni sud⁴⁴.

Shodno navedenom, u pogledu podložnosti arbitražne presude ustavnosudskoj kontroli, sudija Hrvoje Momčinović smatra da je ista moguća, navodeći da je izabrani sud pravosudni organ s obzirom da njegova odluka ima svojstvo pravomoćnosti izvršnosti⁴⁵. Nadalje se u radu autora Giunio navodi da sudija Momčinović tužbu za poništaj arbitražne presude upoređuje s prijedlogom za ponavljanje postupka, te na taj način suprotstavljajući je

⁴³ Giunio, A., *op. cit.*, str. 784.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ove zaključke sudija navodi i u Izdvojenom mišljenje u predmetu broj I-III-410/1995, u kojem se ustavna tužba odbacuje kao nedopuštena iz razloga što je Ustavni sud ocijenio da je presuda izabranog suda čija se kontrola traži, donijelo tijelo u odnosu na čije se odluke ne može podnijeti ustavna tužba.

reviziji izvodi zaključak da iscrpljivanje tog pravnog lijeka nije pretpostavka za obraćanje Ustavnom sudu, a s obzirom da je po Ustavnom zakonu iscrpljenost revizije, ukoliko je ista i dopuštena, nužna pretpostavka dopuštenosti ustavne tužbe⁴⁶.

Kao primjer iz prakse Giunio navodi dvije odluke/rješenja povodom tužbi podnesenih protiv arbitražnih presuda Stalnog izabranog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, a koje imaju istu izreku, a to je da se tužba odbacuje, ali su dana drugačija obrazloženja⁴⁷. Veoma bitno za naglasiti jeste da su ove dvije ustavne tužbe podnesene, a da prethodno nisu podnesene tužbe za poništaj arbitražnih presuda⁴⁸.

U prvoj odluci⁴⁹ kao obrazloženje za odbacivanje tužbe jeste to da se tužba može podnijeti protiv odluke sudske, upravne vlasti ili drugih tijela s javnim ovlastima i to ako je odlukom povrijeđeno ustavno pravo, te da je organizacija Stalnog izabranog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori uređena posebnim pravilnikom, čime se zaključuje da je arbitražnu presudu donijelo tijelo na čije odluke se ne može podnijeti ustavna tužba. U drugom primjeru⁵⁰ obrazloženje glasi da ustavna tužba nije dopuštena i to zbog toga što nisu iscrpljeni dopušteni pravni lijekovi, odnosno jer podnositelj nije prethodno podnio tužbu za poništaj arbitražne presude.

Navedeni primjeri prikazuju neujednačenost prakse. Međutim, u prvom primjeru Ustavni sud Republike Hrvatske zauzima stajalište da se ustavna tužba ne može podnijeti protiv arbitražne presude, ali nigdje izričito ne isključuje mogućnost vlastite kontrole spram odluka o tužbi za poništaj arbitražne presude, čime bi se postigla usaglašenost s obrazloženjem datom u drugom primjeru.

U odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske novijeg datuma, broj U-III-2542/2014, od 18. decembra 2014. godine, Ustavni sud Republike Hrvatske

⁴⁶ Giunio, A., *op. cit.*, str. 785.

⁴⁷ Giunio, A., *op. cit.*, str. 789.

⁴⁸ Ćizmić, J., *op. cit.*, str. 210.

⁴⁹ Rješenje Ustavnog suda RH U-III-410/1995 od 17.11.1995. godine, NN br. 130/1999.

⁵⁰ Rješenje Ustavnog suda RH U-III-488/1996. Kako navodi Giunio (2006), navedena odluka nije objavljena u „Narodnim novinama“, jer se prema Ustavnom zakonu o Ustavnom sudu RH u Narodnim novinama objavljuju samo važnija rješenja.

razmatra ustavnu tužbu protiv Presude Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori (dalje: SAS HGK), te istu odbija. Naime, u konkretnom slučaju podnositelj smatra da mu je arbitražnom presudom povrijeđeno pravo na pravično suđenje zagarantovano Ustavom Republike Hrvatske. Podnositelj je tokom arbitražnog postupka istakao zahtjev za izuzeće arbitra imenovanog od strane tuženog, jer je isti bio u poslovnim odnosima sa tuženim, a koji je SAS HGK zaključkom odbio. S tim u vezi, podnositelj se zahtjevom za izuzeće arbitra obratio i Županijskom sudu u Zagrebu koji je rješenjem odbio zahtjev za izuzeće arbitra imenovanog od strane tuženog, jer je prema ocjeni ovog suda, tužitelj imao priliku prije nego se suglasio s imenovanjem arbitra čije se izuzeće traži, zatražiti sporne podatke, a koji su tužitelju bili lako dostupni, pa je za te okolnosti mogao znati i prije imenovanja arbitra, a ipak se nije usprotivio njegovom imenovanju.

Nadalje Ustavni sud Republike Hrvatske u citiranoj odluci navodi da je tokom arbitražnog postupka koji je prethodio ustavnosudskom, predmet spora bio jesu li izvedeni građevinski radovi bili predviđeni ugovorom, te da je SAS HGK utemeljio svoju odluku na činjenicama utvrđenim u dokaznom postupku, zatim razmotrio i ocijenio neosnovanim dokazne prijedloge podnositelja jer nisu odlučni za utvrđenje relevantnih činjenica, a koje je podnositelj ponovio u podnescima kojima je tražio ponovno otvaranje glavne rasprave. Ustavni sud dalje navodi da je SAS HGK razmotrio razloge zbog kojih je podnositelj tražio ponovno otvaranje glavne rasprave, te je ocijenio da isti nisu osnovani i odbio navedeni podnositeljev prijedlog. Ustavni sud je stoga utvrdio da presudom SAS HGK podnositelju nije povrijeđeno pravo na pravično suđenje zajamčeno Ustavom Republike Hrvatske.

Iz navedenog primjera proizlazi da Ustavni sud Republike Hrvatske razmatra ustavne tužbe protiv arbitražnih presuda. Zanimljivost jeste ta da je u toku arbitražnog postupka, podnositelj ustavne tužbe po odbitku zahtjeva za izuzeće arbitra od strane SAS HGK ipak podnio i zahtjev za izuzeće državnom Županijskom sudu prije donošenja presude. Kroz navedeno se odražava funkcionalnost arbitraže uprkos sudskom miješanju, odnosno da ista nesmetano funkcioniše i pored opetovane kontrole od strane redovnih sudova. Ustavni sud Republike Hrvatske je presudu SAS HGK tretirao kao presudu redovnog suda a povodom koje su iscrpljeni djelotvorni pravni lijekovi, odnosno kao pravosnažnu presudu, kakvo svojstvo ustvari arbitražna presuda i ima.

7. Modus ustavnosudske kontrole domaće arbitražne odluke

O podložnosti arbitražne presude ustavnosudskoj kontroli, ukazuje se na zaključak sudije Ustavnog suda Republike Hrvatske Momčinovića, koji smatra da podložnost arbitražne presude ustavnosudskoj kontroli leži u tome da domaći pravni poredak delegira izabranom sudu prerogative državnog pravosuđa, te da je stoga izabrani sud pravosudni organ, a posebno jer njegova odluka ima svojstvo pravosnažnosti i izvršnosti, zbog čega se i odluka arbitraže ima svrstati među odluke sudske vlasti⁵¹. Podložnost podnošenja ustavne tužbe protiv arbitražne presude leži u relevantnoj odredbi Ustava BiH kojom su stipulirani nosioci odluka protiv čijih se akata apelacija može podnijeti.

Sljedom izloženog, iz odredbe člana VI/3 b. Ustava BiH proizlazi kako slijedi:

„[...] b) Ustavni sud ima i apelacionu nadležnost nad pitanjima po ovom Ustavu, koja proističu iz presude svakog suda u Bosni i Hercegovini...”

U vezi s prednje citiranom odredbom, Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovinu u članu 59. stav 2. stipuliraju sljedeće:

„[...] Ustavni sud usvaja zahtjev/apelaciju kada, u skladu sa svojim nadležnostima iz člana VI/3.a) i VI/3.b) Ustava i Amandmana I, utvrdi povredu Ustava, odnosno kada, u skladu sa svojim nadležnostima iz člana VI/3.c) Ustava, utvrdi da je zakon o čijem važenju ovisi odluka bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini inkompatibilan sa Ustavom, Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ili sa zakonima Bosne i Hercegovine, ili u pogledu postojanja ili domašaja nekog općeg pravila međunarodnog javnog prava koje je bitno za odluku suda...”

Ustav BiH, kao i Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine apelacionu nadležnost Ustavnog suda BiH određuju spram presude svakog suda u Bosni i Hercegovini i bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini. Zakonodavac u prednje citirana dva akta na kojima počiva nadležnost Ustavnog suda BiH ne pravi distinkciju između državnog suda i izabranog, arbitražnog suda. Čak štaviše, formulacijom svakog i bilo kojeg suda dat je prostor ekstenzivnom tumačenju ovih odredbi.

⁵¹ Giunio, A., *op. cit.*, str. 785.

Privatna fizička i pravna lica nisu odgovorni subjekti za kršenje ljudskih prava i sloboda⁵². Međutim, prema praksi Ustavnog suda BiH imperativ je da ne samo država već i javnopravni subjekti moraju poštivati ljudska prava i slobode⁵³. Ukoliko se uskrati ustavnosudska kontrola arbitražne odluke, moguće da povrede temeljnih ljudskih prava ostanu nesankcionisane. S tim u vezi, počevši od ustrojstva Arbitražnog suda, ukazuje se na Zakon o Vanjskotrgovinskoj komori Bosne i Hercegovine⁵⁴ kojim je osnovana Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine (dalje: VTK), te kojim je utvrđeno da komora ima svojstvo pravnog lica sa pravima i obavezama utvrđenim ovim zakonom i podzakonskim aktima donesenim na osnovu ovog zakona. Pravilnikom koji je donijela Vanjskotrgovinska komora – komora uspostavljena zakonom, je definisano da je Arbitražni sud pri VTK samostalan sud za arbitražno rješavanje sporova. Stoga, Arbitražni sud pri VTK je Pravilnikom oglašen samostalnim sudom.

Nadalje, arbitražna oblast u našem pravnom sistemu je uređena odredbama ZPP-a, zakonom koji uređuje parnični postupak. Hoće se kazati da pokretanje arbitraže proizlazi prvenstveno iz zakona, a tek potom ustrojstvo iste, prvenstveno ukoliko se radi o institucionalnoj pri VTK, iz Pravilnika. Shodno tome, arbitraža počiva na zakonu i nesporno se kao takva može smatrati svojevrsnim sastavnim dijelom pravosudnog sistema Bosne i Hercegovine.

Naravno, ukoliko postoji koji od razloga za poništaj arbitražne presude, ovaj mehanizam bez dvojbe treba iskoristiti, a povodom nezadovoljavajućih odluka općinskih, odnosno osnovnih sudova i/ili kantonalnih, odnosno okružnih sudova, kao i Vrhovnih sudova FBiH i RS, podnijeti apelaciju Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine. Ovaj put je zagarantovan i podrazumijeva preispitivanje odluka državnih sudova o poništaju arbitražne presude, te nema dvojbe da isti može biti predmet ustavnosudske kontrole. U tom slučaju Ustavni sud Bosne i Hercegovine bi vršio direktan nadzor nad radom redovnih, državnih sudova. Tu se javlja problem dejstva takve kontrole, jer ista ne bi pretpostavljala kontrolu arbitražne odluke, kojom prilikom Ustavni sud BiH ne bi raspolagao ovlaštenjima ukidanja takve odluke. Takva sužena kontrola predstavlja siguran pravni put.

⁵² Ademović, N, Marko, J & Marković, G., *op. cit.*, str. 231.

⁵³ Ademović, N, Marko, J & Marković, G., *op. cit.*, str. 229.

⁵⁴ Zakon o Vanjskotrgovinskoj komori Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" broj: 30/01 i 72/13).

S druge strane, neposredna ustavnosudska kontrola arbitražne presude bi bila ostvariva po donošenju iste, a s obzirom da danom donošenja stiče svojstvo pravosnažnosti i izvršnosti, odnosno usvaja pravosudni karakter. Ukoliko bi bila ugovorena druga instanca arbitražnog suda tada bi ustavnosudska kontrola arbitražne presude podrazumijevala neophodnost da se iscrpi djelotvoran pravni lijek odnosno žalba drugostepenoj instanci arbitražnog suda. Ponovo, ovo iz razloga što se arbitražna presuda upotpunosti izjednačava sa pravosnažnom i izvršnom sudskom presudom, to joj svojstvo, zagarantovano ZPP-om, pruža mogućnost ustavnosudske kontrole Ustavom BiH povrijeđenih prava, bez prethodnog obraćanja redovnim sudovima. Iako ova kontrola nije izričito predviđena, iz važećih normativa ne proizlazi ograničenje u tom pogledu.

Ugovaranjem arbitraže kao jednostepenog postupka, stranke se odriču prava žalbe, što podrazumijeva da se presuda meritorno ne može ispitivati, ali se ne odriču prava na pravično suđenje što podrazumijeva da povrede prava Ustavom BiH i EKLJP zagarantovane ne smiju ostati nesankcionisane. Stoga, ukoliko u toku arbitražnog postupka pred arbitražom dođe do povrede Ustavom BiH i EKLJP zagarantovanih prava, odgovor kojim putem treba krenuti zasniva se na izloženim zaključcima.

8. Zaključak

Sudska kontrola domaće arbitražne odluke izravno je ostvariva jurisdikcionim sredstvom – tužbom za poništaj. Na presudu prvostepenog suda o poništaju dopušteno je izjaviti žalbu, a potom i vanredni pravni lijek. Imajući u vidu da je tužba za poništaj sama po sebi vanredno pravno sredstvo koje se izjavljuje na konačnu arbitražnu presudu koja je u pravnom poretku izjednačena sa pravosnažnom sudskom presudom, postavilo se pitanje da li je prilikom obraćanja Ustavnom sudu BiH moguće izostaviti ovaj pravni put odnosno postupka za poništenja arbitražne odluke i uložiti apelaciju direktno pozivajući se na povrede temeljnih ljudskih prava u arbitražnom postupku. Ako se apelacija ulaže zbog povreda učinjenih u sudskom postupku kontrole arbitražne odluke, Ustavni sud BiH kontrolira povrede eventualno nastale u postupcima poništaja arbitražne odluke. Taj pravni put jeste zagarantovan, ali ograničeno bi bilo dejstvo takve kontrole s obzirom da Ustavni sud BiH ne bi imao mogućnost poništiti arbitražnu odluku, već isključivo sudsku kojom se odlučilo o poništaju. Izravna kontrola u tom kontekstu izostaje.

Kako je to u radu višestruko istaknuto, neophodnost zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda proizlazi iz Ustava BiH i međunarodnog pravnog instrumenta EKLJP. Vršeci cjelovitu ocjenu relevantnih odredbi Ustava BiH i relevantnih odredbi ZPP-a, nesporan je izostanak propisa kojima je regulirano ustavnosudsko tretiranje povreda učinjenih u arbitražnom postupku. Izričita ustavnopravna zaštita nije predviđena materijalno pravnim propisima. S druge strane, vrativši se na neophodnost zaštite temeljnih ljudskih prava, pojavila se i potrebitost odgovora na pitanje potencijalne regulacije navedenog, a s obzirom da povrede temeljnih ljudskih prava ne smiju ostati nesankcionisane. Daljnjom analizom je dat mogući odgovor. S obzirom na nedostatak propisa koji regulišu ovu materiju, ali i nedostatak ustavnosudske prakse koja bi služila kao indikator rješenja, prikazan je potencijalni modus ustavnosudske kontrole arbitražne odluke, a čijom se daljnjom raščlambom izvodi zaključak kako slijedi.

Zaključak u pogledu ovog spornog pitanja bi bio sljedeći: iako ustavnosudska kontrola arbitražnog postupka nije izričito predviđena u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, ona isto tako nije izričito ni isključena. Ukoliko ista postoji, može se reći da leži u osnovama apelacione nadležnosti Ustavnog suda BiH. Povrede temeljnih ljudskih prava ne smiju ostati nesankcionisane. Stoga arbitražni proces, iako počiva na ugovornim odredbama, ne smije biti diskriminiran na način uskraćivanja ustavnosudske kontrole. Zaštita ovog postupka, koja je osigurana u parničnom postupku na izričit način, ne isključuje mogućnost drugih oblika kontrole, a koji nisu u suprotnosti s karakterom arbitražnog načina rješavanja sporova i koji nisu izričito isključeni. Značaj ustavnosudskog ispitivanja odluka je nepobitan, pa s tim u vezi paleta ovlaštenja kojom raspolaže Ustavni sud BiH jeste takva da ograničava neopravdano doticanje u nadležnosti drugih grana vlasti, što dalje pretpostavlja to da postupak ustavnosudske kontrole ne dira u autonomnost donesene odluke, osim u onoj mjeri kako bi se sankcionisale povrede ustavom zajamčenih prava, a čime bi se očuvao karakter arbitražnog načina rješavanja spora. Na koncu, sveobuhvatan odgovor na pitanje ustavnosudske kontrole i šta bi ista podrazumijevala ostaje da u budućnosti ispiše ustavnosudska praksa.

LITERATURA

1. Ademović, N, Marko, J & Marković, G. (2012). Ustavno pravo Bosne i Hercegovine. Sarajevo: Fondacija "Konrad Adenauer", Predstavništvo u Bosni i Hercegovini.
2. Ćizmić, J. (2005). Pobijanje arbitražne odluke u bosanskohercegovačkom pravu. Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse. *Zbornik radova Sveučilišta u Mostaru*, Pravni fakultet, br. 3, Mostar, 2005, str. 205-228.
3. Giunio, A. (2006). Mogućnosti napadanja arbitražne odluke. *Zbornik Pravnog Fakulteta u Zagrebu*, 56. (2-3.), str. 771-779.
4. Knežević, G. (2012). Efikasnost arbitraže i pravila o svedočenju i veštačenju: Ima li mesta racionalizaciji? *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 63, (3-4), str. 659-682.
5. Musa, K. (2006). Tužba radi poništaja presude izabranog suda. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 56 No. 2-3, 2006, str. 801-840.
6. Pavić, V. (2013). Nove činjenice i dokazi u postupku sudske kontrole arbitražne odluke. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 63. (3-4.), str. 821-838.
7. Povlakić, M. (2021). Nacionalni izvještaj: Bosna i Hercegovina. *Prekogranično priznanje i izvršenje stranih sudskih presuda u Jugoistočnoj Evropi i perspektive Haške Konvencije iz 2019. godine o sudskim presudama*, str. 43-76. Skopje: Deutsche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ).
8. Simović, N. M, Simović, M. (2009). Mjesto i uloga Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u zaštiti ljudskih prava. Banja Luka: Grafomark.
9. Smerdel, B. Sokol S. (2006). Ustavno pravo. Zagreb: Pravni fakultet.
10. Stanivuković, M. (2016). Jednostepenost ili dvostepenost u postupku poništaja arbitražne odluke? *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2016, str. 805-822.
11. Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Sl. novine FBiH", br. 53/2003, 73/2005, 19/2006 i 98/2015).

12. Zakon o parničnom postupku Brčko distrikta BiH ("Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 28/2018 i 6/2021).
13. Zakon o parničnom postupku Republike Srpske ("Sl. glasnik RS", br. 58/2003, 85/2003, 74/2005, 63/2007, 105/2008 - odluka US, 45/2009 - odluka US, 49/2009, 61/2013, 109/2021 - odluka US i 27/2024).
14. Zakon o izvršnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 32/2003, 52/2003 - ispr., 33/2006, 39/2006 - ispravka, 39/2009, 35/2012 i 46/2016 i "Službeni glasnik BiH", br. 42/2018 - odluka Ustavnog Suda).
15. Zakon o izvršnom postupku Republike Srpske ("Sl. glasnik RS", br. 59/2003, 85/2003, 64/2005, 118/2007, 29/2010, 57/2012, 67/2013, 98/2014, 5/2017 - odluka US, 58/2018 - rješenje US BiH i 66/2018).
16. Zakon o izvršnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 39/2013, 47/2017 i 2/2021).
17. Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i "Sl. glasnik BiH", br. 25/2009 - Amandman I).
18. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, broj 94/14).
19. Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima („Sl. list SFRJ“, BR. 43/082 I 72/82 – 1645 „Sl. list RBiH“ 2/92-5, 13/94-189).
20. Zakon o sudovima u FBiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 38/2005, 22/2006, 63/2010, 72/2010 - ispravka, 7/2013, 52/2014 i 85/2021).
21. Zakon o sudovima u RS ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 37/2012, 14/2014 - odluka Ustavnog Suda, 44/2015, 39/2016 - odluka Ustavnog Suda i 100/2017).
22. Zakon o sudovima Brčko distrikta ("Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 18/2020 - prečišćen tekst).
23. Zakon o Vanjskotrgovinskoj komori Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" broj: 30/01 i 72/13).

24. Zakon o arbitraži Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 46/2006).
25. Zakon o arbitraži Republike Hrvatske NN 88/01.
26. Odluka o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda BiH, broj AP 1608/15 od 6. 12. 2017.
27. Rješenje Ustavnog suda RH, broj U-III-410/1995 od 17. 11. 1995. godine, NN br. 130/1999.

THE POSSIBILITY OF CONSTITUTIONAL COURT REVIEW OF DOMESTIC ARBITRAL AWARDS IN THE LEGAL FRAMEWORK OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

The author examines the issue of the possibility and manner of constitutional court review of an arbitral award. In domestic legal doctrine, this issue has not been systematically addressed. The need for an answer to this question lies in the necessity of protecting fundamental human rights as constitutional principles, which are guaranteed by the Constitution of Bosnia and Herzegovina, on the one hand, and ensuring consistency with the principle of efficiency as one of the key features of arbitration proceedings, on the other. The review of an arbitral award in relation to a domestic arbitral decision is carried out through annulment proceedings before a regular court. Explicit constitutional protection is not provided for in substantive legal regulations, and considering the necessity of protecting fundamental human rights, the question of potential regulation of this issue has arisen. To adequately address this question, the role of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina in protecting human rights and freedoms is highlighted. An overview is then provided of what constitutes an effective legal remedy from the perspective of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, which is a prerequisite for filing an appeal in proceedings before the Constitutional Court of B&H. In the absence of case law from the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, the practices of the Constitutional Courts of the Republic of Croatia and the Republic of Serbia are presented. Ultimately, through a comprehensive analysis and assessment of relevant legal frameworks, the specificities of two potential ways of exercising constitutional court review of an arbitral award are examined-through annulment proceedings and the direct treatment of a final arbitral award by the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina. Although constitutional court review of an arbitral award is not explicitly guaranteed by positive legal provisions, it is not explicitly excluded either, leading to the conclusion that both solutions are conceivable. The author concludes that the issue of constitutional court review of arbitral awards will be defined in the future through the practice of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina.

Key words:

judicial review of arbitral awards, annulment of arbitral awards, Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, effective legal remedies, constitutional court review of arbitral awards

POLOŽAJ EVROPSKE UNIJE U DIGITALNOM SVIJETU

prethodno saopćenje

UDK 004.738.5:339]:061.1 EU

Mirza Dinarević*

Sažetak:

U uvodu ovog rada se nastoji približiti orijentacija Evropske unije u digitalnom svijetu kroz analizu digitalnog suvereniteta Evropske unije, institucionalizaciju koju ona sprovodi, a prevashodno samog geopolitičkog položaja i djelovanja primarno u odnosu na Sjedinjene Američke Države i Kinu, te ključnih dokumenata i njihovih pravnih i determinantnih efekata na Evropsku uniju. U dijelu rada koji se odnosi na makro oblasti najuticajnijih tehnoloških kompanija u oblasti informacionih tehnologija, akt o digitalnim tržištima/akt o digitalnim uslugama ukazuje se kako zapravo ovi akti slijede netipične regulatorne modele Evropske unije za infrastrukturu, aktere, agencije i regulatorne strukture, zasnovane na robusnom intuitivnom dizajnu, jer se odnose na jedno tržište. Ipak, institucionalizacija podataka čini se da je značajno 'pojačana' s ova dva ključna elementa digitalne strategije Evropske unije. U dijelu koji tretira makro oblast Evropske unije i vještačke inteligencije fokus je na aktivnostima Evropske unije od akta o digitalnim tržištima preko akta o digitalnim uslugama do građanske odgovornosti za vještačku inteligenciju, te na tome kako je Evropska unija pokušala napisati novi građanski kodeks odgovornosti za internet i digitalno društvo kroz institucionalizaciju što je predmet analize ovog dijela rada. U finalnom dijelu rada data su zaključna razmatranja kojim se ilustruje kako je Evropska unija u suštini razvila pristup zaštiti podataka zato što je široko shvaćeno da je imala ekstrateritorijalni domet i efekte, de facto i de iure.

Ključne riječi:

Evropska unija, digitalna trgovina, Big Tech, DMA, DSA, digitalni suverenitet

* Dr. sc. iur., pravnik, BH Telecom dd Sarajevo

1. Uvod

U ovom radu će se analizirati koncepti digitalnog suvereniteta, regulatornih aktivnosti Evropske unije¹ u digitalnom svijetu kao i izazovi povezani s umjetnom inteligencijom odnosno izazovi EU pri regulisanju navedenog. Ovakav proces se smatra jako izazovnim imajući u vidu da je EU prvi pokretač ovakvih procesa s najvišim standardima, a ujedno i s najdubljom institucionalizacijom, te ambicioznim eksteritorijalnim dometom u stvaranju globalnog standarda. Kreiranje novih propisa za internet i digitalno društvo kroz institucionalizaciju mogao bi imati determinantan uticaj na kreiranje odnosa EU sa ostalim relevantnim akterima.

2. Digitalni suverenitet Evropske unije

EU je sve više počela zagovarati poruku tehnološkog suvereniteta kao svoju budućnost. Evolucija ovog koncepta daleko je od najjasnija.² Za optimiste, predstavlja svojevrsnu prirodnu evoluciju takozvanog „briselskog efekta“.³

U početku, digitalni suverenitet EU bio je oblikovan u eri Trumpove administracije, generišući tehnološki kinesko-američki rat, uz malo razvoja multilateralizma ili bilo kakve smislene agende Svjetske trgovinske organizacije⁴ za digitalnu trgovinu i s povećanom dominacijom Kine u tehnološkim ratovima.⁵

¹ European Union, skraćeno EU.

² Čini se da ima pedigree, iako se čini nesumnjiva povezanost sa erom prvog Trumpovog predsjedavanja, i sa sve izazovnijim globalnim angažmanom.

³ T. Christakis, 'European Digital Sovereignty': Successfully Navigating Between the 'Brussels Effect' and Europe's Quest for Strategic Autonomy' (2020) Multidisciplinary Institute on Artificial Intelligence/Grenoble Alpes Data Institute, <https://ssrn.com/abstract=3748098>, pristupljeno u junu 2022. godine.

⁴ World Trade Organization, skraćeno WTO

⁵ Iako ima starije korijene: V. Reding, 'Digital Sovereignty: Europe at a Crossroads' (EIB Institute, 2016), <https://institute.eib.org/wp-content/uploads/2016/01/Digital-Sovereignty-Europe-at-a-Crossroads.pdf>, pristupljeno u junu 2022. godine. Vidjeti: P. Grüll, 'Geopolitical' Europe Aims to Extend its Digital Sovereignty from China' (Euractive, 9 September 2020), www.euractiv.com/section/digital/news/geopolitical-europe-aims-to-extend-its-digital-sovereignty-versus-china/, pristupljeno u junu 2022. godine.

Zagovarao je razvijanje sposobnosti da EU donosi vlastite izbore na osnovu vlastitih vrijednosti i vlastitih pravila, zasnovanih na nastajućem režimu institucionalizacije usklađenosti, sprovođenju i upravljanju.⁶ Također je usklađen sa razvojem novog stvaranja regulacije internetskih kontrola kako bi se spriječilo da informacije napuste državu, umjesto da se spriječi da uđu u suvereni državni prostor u kapacitetu informacionog suvereniteta. Ipak, pojavljuje se kao novi leksikon EU u novije vrijeme.⁷ Evropsko vijeće je krajem 2020. godine zagovaralo tehnološki suverenitet na sljedeći način:

“Pandemija Covid-19 je dodatno naglasila potrebu da se ubrza digitalna tranzicija u Evropi. Iskorištavanje mogućnosti ove tranzicije je ključno za jačanje našeg ekonomskog osnova, osiguravanje našeg tehnološkog suvereniteta, jačanje naše globalne konkurentnosti, olakšavanje zelene tranzicije, otvaranje radnih mjesta i poboljšanje života građana. Izgradnja zaista digitalnog jedinstvenog tržišta će obezbijediti domaći okvir koji omogućava evropskim kompanijama da rastu i napreduju.”⁸

Širina definicije digitalnog suvereniteta je velika, sve se više razumije kroz zvanične dokumente EU, i od strane aktera država članica EU⁹ i institucija¹⁰, da dozvoljava holističku formulaciju regulatornog prikupljanja

⁶ Evropska komisija, 'Press remarks by President von der Leyen on the Commission's new strategy: Shaping Europe's Digital Future' (19 February 2020).

⁷ C. Kuner, 'Data Nationalism and Its Discontents' (2015) Emory Law Journal Online, <https://scholarlycommons.law.emory.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1024&context=elj-online>, pristupljeno u junu 2022. godine.

⁸ Evropsko vijeće, Posebni sastanak Evropskog vijeća (1. i 2. oktobar 2020. godine) – Zaključci EUCO 13/20 (2020.): “...da bi bila digitalno suverena, EU mora izgraditi istinski digitalno jedinstveno tržište, definisati vlastita pravila da donosi autonomne tehnološke izbore. Na međunarodnom nivou, EU će iskoristiti svoje alate i regulatorna ovlaštenja kako bi pomogla u oblikovanju globalnih pravila i standarda...”

⁹ Exempli gratia: Opinion of the Economic, Social and Environmental Council (France), 'Towards a European Digital Sovereignty Policy' (ESEC, 13 March 2019), www.lecese.fr/sites/default/files/travaux_multilingue/2019_07_souverainete_europeenne_numerique_GB_reduit.pdf, pristupljeno u junu 2022. godine.

¹⁰ European Parliament, 'Digital Sovereignty for Europe' (2020) EPRS Ideas Paper Briefing, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI\(2020\)651992_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI(2020)651992_EN.pdf), pristupljeno u junu 2022. godine. Vidjeti: European Parliament resolution on security threats

digitalnog, na način bez presedana, iako se, uglavnom, odnosi na sposobnost Evrope da djeluje nezavisno u digitalnom svijetu.¹¹

Postoje oni koji kritikuju evropski digitalni suverenitet kao kružni oksimoron, brkajući autonomiju usmjerenu na čovjeka, svaki pojedinačni građanin je lično suveren nad svojim podacima, interakcijom s vještačkom inteligencijom¹² itd. sa više Vestfalskim razumijevanjem suvereniteta: svaka država ima nesporan monopol moći unutar svojih granica.¹³

Također je kritikovana zbog sukoba birokratija EU uključenih u implementaciju, gdje politika konkurencije, jedna od najmoćnijih nadležnosti i područja moći EU, još uvijek blijedi u poređenju s gigantskim regulatornim zadacima uključenim u nekonkurentna područja. Moglo bi se reći da sva digitalna pitanja u teoriji mogu izgledati nesposobna da budu adekvatno institucionalizovana uprkos njihovoj potrebi za tim. Naizgled konfliktna agenda regulacije digitalnih platformi, neutralnosti mreže i ekosistema vrijednosti EU čini se da predstavljaju 'površinsko' značenje.¹⁴

connected with the rising Chinese technological presence in the EU and possible action on the EU level to reduce them (2019), 2019/2575(RSP) – 12/03/2019, <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1577382&t=d&l=en>, pristupljeno u junu 2022. godine.

¹¹European Parliament, 'Digital Sovereignty for Europe' (2020) EPRS Ideas Paper Briefing, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI\(2020\)651992_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI(2020)651992_EN.pdf) pristupljeno u junu 2022.godine; cf European Commission, 'Europe: The Keys to Sovereignty' (News) (11 September 2020), https://ec.europa.eu/commission/commissioners/20192024/breton/announcements/europe-keys-sovereignty_en, pristupljeno u junu 2022. godine; F.G. Burwell and K. Propp, 'The European Union and the Search for Digital Sovereignty: Building 'Fortress Europe' or Preparing for a New World?' (Atlantic Council, June 2020), www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/06/The-European-Union-and-the-Search-for-Digital-Sovereignty-Building-Fortress-Europe-or-Preparing-for-a-New-World.pdf, pristupljeno u junu 2022. godine.

¹² Artificial intelligence, skraćeno AI

¹³Vidjeti: T. Barker, 'Europe Can't Win the Tech War It Just Started' (Foreign Policy, 16 January 2020), <https://foreignpolicy.com/2020/01/16/europe-technology-sovereignty-von-der-leyen>, pristupljeno u junu 2022. godine.

¹⁴ K. Komaitis, 'Europe's Pursuit of Digital Sovereignty Could Affect the Future of the Internet' (TechEU, 7 September 2020), <https://tech.eu/features/32780/europe-digital-sovereignty/>, pristupljeno u junu 2022. godine.

Međutim, na kraju, javlja se značajna količina institucionalizacije digitalnog suvereniteta u njegovoj srži, što ga čini tako bogato evropeiziranim konstruktom. Za mnoge, defanzivnost u središtu agende digitalnog suvereniteta EU je upečatljiva. Neki shvataju da se retorika pretežno zasniva na potrebi za robusnim cyber sankcijama i informacionim ratovima s Rusijom i Kinom u budućnosti.¹⁵

Može se posmatrati kao sredstvo za podršku tehnološkim šampionima EU. Uglavnom, se shvata kao odbrambena reakcija na sve neprijateljskije okruženje američko-kineskih tehnoloških ratova, barem tokom prve Trumpove administracije, i kao jedna era nedostatka multilateralizma.¹⁶ Suverenitet je sve starija i provokativnija tema, kažnjena zbog svoje nevažnosti u savremenoj suverenosti u doba globalizacije, dugo je predmet mnogih spornih primjena na EU.¹⁷

Digitalni suverenitet nije ništa manje kontroverzan za EU, te je urođen koncept sukoba i osporavanja. Digitalni suverenitet EU je, prije svega, zamišljen kao jezik neslaganja, moći i borbe, ali kroz institucije.¹⁸ Ovo je

¹⁵ V. Manancourt and M. Heikkilä, 'EU Eyes Tighter Grip on Data in 'Tech Sovereignty' Push' (Politico, 29 October 2020), www.politico.eu/article/in-small-steps-europe-looks-to-tighten-grip-on-data, pristupljeno u junu 2022. godine.

¹⁶ C. Hobbs (ed), 'Europe's Digital Sovereignty: From Rulemaker to Superpower in the Age of US-China Rivalry' (Essay Collection, European Council of Foreign Affairs 2020), https://ecfr.eu/wp-content/uploads/europe_digital_sovereignty_rulemaker_superpower_age_us_china_rivalry.pdf, pristupljeno u junu 2022. godine.

¹⁷ Exempli gratia: D. Herzog, 'RIP Sovereignty' (Yale University Press, 2020); R. Keohane, 'Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States' (2002) 42 *Journal of Common Market Studies*, 743; vidjeti: S. D. Krasner, 'Sovereignty: Organised Hypocrisy' (Princeton University Press, 1999); S. Sassen, 'Losing Control? Sovereignty in the Age of Globalization' (Columbia University Press, 1996); J. Cohen, 'Globalization and Sovereignty Rethinking Legality, Legitimacy, and Constitutionalism' (Cambridge University Press, 2012); N. Walker, 'Late Sovereignty in the European Union' in N. Walker (ed), 'Sovereignty in Transition' (Hart Publishing, 2003).

¹⁸ J. Borrell, 'Europe Must Learn Quickly to Speak the Language of Power' (EJIL:Talk!, 25 October 2020), www.ejiltalk.org/europe-must-learn-quickly-to-speak-the-language-of-power-part-i, pristupljeno u junu 2022. godine.

vjerovatno najbliže koliko se EU približava zajedničkoj izgradnji digitalnog suvereniteta sa Sjedinjenim Američkim Državama¹⁹, a naročito Kinom.

U srži, digitalni suverenitet je blisko povezan idejama digitalnog protekcionizma, ali sam po sebi je prilično fluidan koncept i 'slobodna' priroda 'slobodnih tokova' nije prosta ideja.²⁰ Bilježenje razgraničenja teritorija u digitalnom obliku vodi do zamršenih oblika globalizacije, kao što nas Chander elokventno podsjeća u elektronskom Putu svile.²¹

Kako Floridi navodi: "Borba za digitalni suverenitet je epohalna borba ne samo svih protiv svih, već i bilo koga ko je u savezu s bilo kim, sa promjenljivim savezima koji se mijenjaju u skladu s interesima i mogućnostima."²²

To je sukob u kojem tehnološke kompanije mogu pokušati prevariti ili zaobići države i njihovo zakonodavstvo, boriti se jedni protiv drugih ili se uplesti u pitanja domaćeg tla i transnacionalizma, sporovi u kakvim su već prethodno učestvovali Facebook, Google, Microsoft i Twitter.²³

Ne smije se zaboraviti da je EU usvojila sankcije protiv 35 država i četiri tematska režima sankcija u vezi s hemijskim oružjem i terorizmom i nedavno cyber sankcijama i ljudskim pravima, te ima, zajedno s SAD-om, jedan od najvećih svjetskih režima sankcija.²⁴ Postavlja se pitanje o definiciji suvereniteta koji se pojavljuje.

¹⁹ Sjedinjene Američke Države, skraćeno SAD

²⁰ S. Aaronson, 'What Are We Talking about When We Talk about Digital Protectionism?' (2019) 18(4) World Trade Review, 541.

²¹ A. Chander, 'The Electronic Silk Road: How the Web Binds the World Together in Commerce' (Yale University Press 2013), poglavlje 8.

²² L. Floridi, 'The Fight for Digital Sovereignty: What It Is, and Why It Matters, Especially for the EU' (2020) 33 Philosophy and Technology, 369.

²³ 'Apple and Facebook Trade Accusations over Data Privacy' (Financial Times, 20 November 2020), www.ft.com/content/54c54efb-7c80-4468-bf8f-c646e2bbe07f, pristupljeno u junu 2022. godine.

²⁴ Portela, 'The Spread of Horizontal Sanctions' (CEPS, 7 March 2019), www.ceps.eu/the-spread-of-horizontal-sanctions, pristupljeno u junu 2022. godine; European Parliamentary Research Service, 'EU Sanctions: A Key Foreign and Security Policy Instrument' (2018) PE 621.870; C. Eckes, 'The Law and Practice of EU Sanctions' in S. Blockmans and P. Koutrakos (eds), 'Research Handbook on EU Common Foreign and Security Policy' (Edward Elgar, 2019); EU Sanctions Map (2019): <https://www.sanctionsmap.eu>, pristupljeno u junu 2022. godine; glede sankcija Rusiji: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine>.

Međutim, 'holističnost' digitalnog suvereniteta kao koncepta, nesumnjivo je visoko kompleksna za ocjenjivanje. Na primjer, čvrstoća nekih od najinstitucionaliziranijih područja politike EU, kao što je pravo konkurencije, se sve više razvija u odnosu na regulativu najuticajnijih tehnoloških kompanija u oblasti informacionih tehnologija²⁵, npr. akt o digitalnim tržištima²⁶ ili novi alati za takmičenje za digitalna tržišta.

Također, institucionalizacija tokova podataka i upravljanja podacima putem dalekosežnih novih instrumenata EU je u srži predloženog Akta o upravljanju podacima.²⁷ Čini se da EU u određenoj mjeri daje sebi 'carte blanche' s obzirom na barem jedan od tri najproblematičnija koncepta globalnog upravljanja: suverenitet, teritoriju i jurisdikciju, razvijanjem takvog odbrambenog i ofanzivnog konceptualnog sredstva kao što je digitalni suverenitet i s obzirom na vlastite napore na eksteritorijalnosti, na primjer,

²⁵ Najuticajnije tehnološke kompanije u oblasti informacionih tehnologija, skraćeno Big Tech

²⁶ Digital Markets Act, skraćeno DMA

²⁷ DGA ima cilj stvoriti standardizovani okvir pouzdanih alata i tehnika za podsticanje ponovne upotrebe podataka, postavljanjem 'uslova koji su sigurni i u skladu sa zahtjevima privatnosti' za razmjenu podataka: European Commission, 'Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European data governance' (Data Governance Act) COM (2020) 767 final. Izražena je zabrinutost u vezi s Aktom o upravljanju podacima EU, o lokalizaciji i njegovom kapacitetu da upravlja razlikom između ličnih i neličnih podataka vidjeti: EDPB-EDPS, 'Joint Opinion 03/2021 on the Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on European data governance (Data Governance Act)' (2021), https://edpb.europa.eu/system/files/2021-03/edpb-edps_joint_opinion_dga_en.pdf, prisutpljeno u junu 2022. godine. Također vidjeti: EDPB, 'Recommendations 01/2020 on measures that supplement transfer tools to ensure compliance with the EU level of protection of personal data'(2020),https://edpb.europa.eu/sites/edpb/files/consultation/edpb_recommendations_202001_supplementarymeasurestransferstools_en.pdf, pristupljeno u junu 2022. godine. O razumijevanju tržišne moći u odnosu na arhitektonsku moć kroz njen institucionalni dizajn vidjeti: C. Doctorow and C. Schmon, 'The EU's Digital Markets Act: There is a Lot to Like, but Room for Improvement' (Electronic Frontier Foundation, 15 December 2020), www.eff.org/deeplinks/2020/12/eus-digital-markets-act-there-lot-room-improvement, pristupljeno u junu 2022. godine.

više legitimnosti i 'respektabilnosti'.²⁸ Digitalni suverenitet, sam po sebi, tako daje identitet i jedinstvo regulaciji podataka EU. Međutim, moglo bi se reći da je obilježje nove ere trgovine i regulacije podataka zbog svoje defanzivnosti, pa čak i protekcionizma.

Čak se doima zastarjelim i donekle nekarakterističnim pri razvoju EU kao globalnog igrača. Digitalni suverenitet također ima složen odnos sa strateškom autonomijom.²⁹ Infrastrukturna dimenzija digitalnog suvereniteta se stoga čini još više ambivalentnom nakon Schremsa II. Lokalizaciju podataka generisanu putem 'negativne' institucionalizacije suda pravde EU³⁰ nije lako regulisati, upravljati njome ili je implementirati.

²⁸ Vidjeti: E. Fahey, 'Introduction to Law and Global Governance' (Edward Elgar, 2018) 91. Vidjeti: H. Buxbaum 'Territory, Territoriality and the Resolution of Jurisdictional Conflict' (2009) 57(2) American Journal of Comparative Law, 631.

²⁹ Vidjeti: European Parliament, 'Legislative resolution of 17 April 2019 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Digital Europe programme for the period 2021-2027 (COM(2018)0434 - C8-0256/2018 - 2018/0227(COD))' (2019) P8_TA(2019) 0403; European External Action Service, 'Why European Strategic autonomy matters' (3 December 2020), https://eeas.europa.eu/-/headquarters/headquarters-homepage/89865/why-european-strategic-autonomy-matters_en, pristupljeno u junu 2022. godine; European Council, 'Digital sovereignty is central to European strategic autonomy - Speech by President Charles Michel at 'Masters of Digital 2021' online event' (3 February 2021), www.consili-m.europa.eu/en/press/press-releases/2021/02/03/speech-by-president-charles-michel-at-the-digital-europe-masters-of-digital-online-event, pristupljeno u junu 2022. godine; B. Lippert et al (eds), 'European Strategic Autonomy: Actors, Issues, Conflicts of Interests' (2019) SWP Research Paper 2019/RP 04; G. Grevi, 'Strategic Autonomy for European Choices: The Key to Europe's Shaping Power' (2019) European Policy Centre Discussion Paper; S. Anghel et al, 'On the Path to 'Strategic Autonomy': The EU in an Evolving Geopolitical Environment' (2020) European Parliamentary Research Service, PE 652.096; '10 Point-Manifesto Towards European Digital Strategic Autonomy' (Eurosmart, 2019), <https://www.eurosmart.com/towards-european-digital-strategic-autonomy-digital-sovereignty/>, pristupljeno u junu 2022.godine; P Tamma, 'Europe wants 'strategic autonomy' – it just has to decide what that means' (Politico, 15 October 2020), www.politico.eu/article/europe-trade-wants-strategic-autonomy-decide-what-means, pristupljeno u junu 2022. godine.

³⁰ Court of Justice of the European Union, skraćeno CJEU

U konačnici, čini se da je zasnovan na određenim barijerama i preprekama i ometanju slobodnog protoka podataka, na određen način u javnom interesu, kroz složenu hibridnu javnu regulaciju privatnih aktera, koji su sve više javni i sve više transnacionalni.³¹

3. Regulatorna aktivnost Evropske unije u digitalnom svijetu

Evropska strategija za podatke, objavljena u februaru 2020. godine, osmišljena je da razvije jedinstveno tržište podataka do 2025. godine i zajednički evropski prostor podataka. Fokusirala se na rješavanje, između ostalog, fragmentacije između država članica u devet područja, u rasponu od industrijske proizvodnje do zdravstvenih, finansijskih, energetske i poljoprivrednih podataka,³² a praćena je značajnim Bijelim papirom o umjetnoj inteligenciji.³³

Ova konstrukcija regulatornog prostora dovodi institucionalizaciju podataka EU na novi nivo. Nastoji dizajnirati prostor u odnosu na ekonomsku moć zasnovanu na jedinstvenom tržištu, što će omogućiti EU da do 2030. godine, dobije udio 'ekonomije podataka'. Međutim, ona se posebno zasniva na dobrovoljnoj saradnji učesnika tržišta, koja podrazumijeva zahtjev da se pridruže prostoru podataka i da se procijeni i potvrdi usklađenost. Ova formulacija, koja je 'pravno oskudna' i 'oskudna institucijama', bila je predstavljena s oštro suprotstavljenom vizijom dometa prava EU.

Program rada Evropske komisije objavljen je 29. januara 2020. godine. U drugom prioritetu, 'Evropa spremna za digitalno doba', Komisija je predložila novi akt o digitalnim uslugama³⁴ i novi DMA u 2020. godini, kako bi

³¹ F. G. Burwell and K. Propp, 'The European Union and the Search for Digital Sovereignty: Building 'Fortress Europe' or Preparing for a New World?' (Atlantic Council, June 2020), www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/06/The-European-Union-and-the-Search-for-Digital-Sovereignty-Building-Fortress-Europe-or-Preparing-for-a-New-World.pdf, pristupljeno u junu 2022. godine.

³² European Commission, 'Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 'A European Strategy for Data' COM (2020) 66 final.

³³ European Commission, 'White Paper 'On Artificial Intelligence – A European Approach to Excellence and Trust' COM (2020) 65 final.

³⁴ Digital Services Act, skraćeno DSA

se ojačalo jedinstveno tržište za digitalne usluge i pomoglo manjim preduzećima pružanjem pravne jasnoće i 'jednakih uslova za igru', koji su im potrebni.³⁵

Razvija složena sredstva za razumijevanje vratara na nivou kompanije. Vjerovatno, kao regulatorne intervencije uglavnom se odlikuju svojom suzdržanošću. EU se s dva ključna akta, DSA i DMA, nastojala, a i u određenoj mjeri i trećim Aktom o digitalnom upravljanju, nadovezati na političke uspjehe Opšte uredbe o zaštiti podataka i politički kapital koji je pokrenula protiv Big Tech-a, također i odstupanjem od filozofije Opšte uredbe o zaštiti podataka.

Ovi propisi predstavljaju arhitekturu horizontalne regulative koja se primjenjuje na sve procese, koji uključuju lične podatke, bilo da se odvijaju na mreži ili van mreže ili od strane privatnih, javnih ili komercijalnih aktera.³⁶ Propisi su kontroverzni iz više razloga, prvenstveno zbog njihovog odnosa prema pravu konkurencije i njihovog efekata na inovacije kroz regulatornu infrastrukturu s dometom bez presedana. Uvođenjem DMA od strane EU pokušala se radikalno evoluirati regulacija Big Tech-a.

Sve ovo uvuklo je EU u mnoge kontroverze oko dometa ovlasti iz konvencionalnog prava konkurencije i regulatornih ovlasti da se obuhvate *ex ante* potezi.³⁷ Analitičari ističu, da kako bi član 114. Ugovora o funkcioniranju Evropske unije³⁸ bio valjana pravna osnova za DMA, zahtijevalo se značajno prilagođavanje, kako bi se osiguralo usklađivanje nacionalnih propisa i poštivanje principa proporcionalnosti i za osnovna prava kompanija, kao i smanjenje diskrecione margine Komisije.³⁹ Drugi upozoravaju da bi DMA vjerovatno imao zastrašujući efekat na istraživanja, razvoj i inovacije.

³⁵ European Commission, 'Commission Work Programme: A Union That Strives for More' COM (2020) 37 final.

³⁶ H. Lee-Makiyama, 'On New Regulation of Europe's Digital Markets' (Wilson Center, 5 April 2021), www.wilsoncenter.org/article/new-regulation-europes-digital-markets, pristupljeno u junu 2022. godine.

³⁷ European Commission, 'Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC' COM (2020) 825 final.

³⁸ Treaty on the Functioning of the European Union, skraćeno TFEU

³⁹ Vidjeti: A. Lamadrid de Pablo and N. Bayón Fernández, 'Why the Proposed DMA might be illegal under Article 114 TFEU, and How To Fix It' (2021), <https://antitrustlair.files.wordpress.com/2021/04/why-the-proposed-dma-might-be-illegal-under-article-114-tfeu-and-how-to-fix-it-3.pdf>, pristupljeno u junu 2022. godine.

Okvir, koji predlaže EU, od velikog je značaja za svoj domet. Pokušava u članu 3. definisati vratare kao entitete sa značajnim uticajem na unutrašnje tržište EU koji upravljaju jednim ili više važnih prolaza ka kupcima i uživaju u čvrstoj i trajnoj poziciji u svom poslovanju. Termin je namijenjen da se primjenjuje na određenog dominantnog aktera za koji ekonomski značaj, obim ili veličina daju osnov za zabrinutost za kontrolu nad ekonomijom. DMA, također, postavlja određene kvantitativne kriterije koji uspostavljaju pretpostavku za status vratarata.

U konačnici, počeo je da se rasplamsava kroz promjene u regulaciji na globalnom nivou kroz odabir subjekata i objekata. Predlaže se postavljanje usko definisanih objektivnih kriterija, prema kojim se velika online platforma može kvalifikovati kao tzv. vratar, sa ciljem obračunavanja s velikim sistemskim online platformama i institucionalizovanjem istih kao subjekata i objekata prava EU na način koji ranije nije bio ostvariv.

Nacrt DMA zasnovan je na pretpostavci da principi zakona o konkurenciji ne bi ograničili administrativno djelovanje, ali ovo postavlja pitanja čvrstine njegovog institucionalnog dizajna.⁴⁰

Navodi se da je neobično da Komisija gradi regulativni režim zasnovan na autonomnim pravnim konceptima potpuno od nule. Mogu li vratari biti ograničeni kao pružaoci osnovnih usluga platforme u ovom propisu? Malo je protivljenja unutar EU i među njenim zakonodavcima mogućnosti Evropske infrastrukture, koja se može uključiti u regulaciju Big Tech-a. Naprimjer, čini se da se Evropski parlament slaže s prijedlogom Komisije da treba uključiti *ex ante* pravila o sistemskim operaterima s ulogom vratarata u skladu s unutrašnjim tržištem, s potencijalom za otvaranje tržišta novim učesnicima.⁴¹

⁴⁰ Vidjeti: P. Ibáñez Colomo, 'The Draft Digital Markets Act: A Legal and Institutional Analysis' (2021) SSRN Paper, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3790276, pristupljeno u junu 2022. godine.

⁴¹ Vidjeti: European Parliament, 'Digital Markets Act' (2021) European Parliamentary Research Service PE 662.641, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662641/EPRS_BRI\(2021\)662641_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662641/EPRS_BRI(2021)662641_EN.pdf), pristupljeno u junu 2022. godine i European Commission, Communication from the Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, 'Shaping Europe's digital future' COM (2020) 67 final. Evropski parlament ovdje citira izjavu Komisije: "Među ključnim radnjama predviđenim u komunikaciji je bio paket propisa o digitalnim uslugama kojim bi se 'dalje istražila... ex-ante pravila kako bi se osiguralo da tržišta karakterisana velikim platformama sa

DMA se suočio s mnogim optužbama u pogledu kapaciteta EU da ograničava inovacije ili da li akt zapravo donosi 'promjenu igre' u rješavanju digitalnih tržišnih distorzija, uključujući antitržišne prakse.⁴² Ipak, iz regulatorne perspektive, potezi EU u digitalnom prostoru nesumnjivo su odbrambeni, kao što je vidljivo iz uokviravanja digitalnog suvereniteta. S obzirom na nedostatak uspjeha zakona o konkurenciji ili antimonopolske politike u angažmanu s tehnološkim platformama, nove formulacije angažmana čine srž DMA.

DSA predviđa takozvani horizontalni okvir za transparentnost, odgovornost i regulatorni nadzor nad internet prostorom EU, ne da zamijeni, već da dopuni Direktivu o e-trgovini i druge propise, npr. regulativu o platformi za poslovanje⁴³. Ima četiri specifično ključna skupa pravila o posredništvu usluga, uslugama hostinga, uslugama online platformi i usluga vrlo velikih online platformi. Može se reći da je horizontalni instrument, jer postavlja okvir slojevitih odgovornosti usmjerenih na različite vrste posredničkih usluga.

Svi online posrednici, koji nude svoje usluge u EU, morali bi se pridržavati novih pravila, uključujući i ona koja su uspostavljena izvan EU. Međutim, za te obaveze kaže se da su asimetrične jer bi stvorile niz usklađenih simetričnih obaveza širom EU. U kojoj mjeri je takva terminologija prenaplaćena ili čak šaljiva, ostaje da se vidi. Načelno se postavlja niz obaveza na pružaoce posredničkih usluga, te online platforme i providere usluga hostinga. DSA je na sličan način spreman pravno urediti različita pitanja koja se odnose na tehnološke platforme, uključujući konkurenciju, dijeljenje podataka i moderiranje sadržaja. Ono što je upečatljivo u vezi s predloženom institucionalizacijom DSA jeste angažman sa 33.000 zainteresovanih strana i mnoštvom aktera u njemu.⁴⁴

značajnim mrežnim učincima koji djeluju kao vratar i ostanu pravedna i konkurentna za inovatore, biznise i nove sudionike na tržištu'.

⁴² Uoči prvog samita EU – SAD 2021. godine, Bidenova administracija je čak tvrdila da je DMA bio antiamerički: J. Espinoza i J. Politi, 'SAD upozorava EU na antiameričku tehničku politiku' Financial Times (15. jun 2021.), www.ft.com/content/2036d7e9-daa2-445d-8f88-6fcee745a259, pristupljeno u junu 2022. godine.

⁴³ Platform to Business, skraćeno P2B

⁴⁴ Commission Staff Working Document, 'Impact Assessment: Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC' SWD (2020) 348 final, 1.

DSA je predložila Komisija u formi uredbe o jedinstvenom tržištu digitalnih usluga na osnovu člana 114. TFEU-a kako bi se spriječila odstupanja koja ometaju slobodno pružanje prekograničnih digitalnih usluga i kako bi se garantovala jedinstvena zaštita prava i jedinstvene obaveze za preduzeća i potrošače širom unutrašnjeg tržišta.⁴⁵ DSA ima složen odnos s DMA i može se reći da, ne samo da ga podržava, već i da je u sinergiji s njim. Njegova ključna pravna veza čini se upečatljivom, jer je njegova pravna osnova ukorijenjena u članu 114. TFEU-a.

Značajno je napomenuti da EU ima dugu historiju najšire upotrebe člana 114. TFEU-a, postoji opsežna sudska praksa CJEU o parametrima njegove upotrebe, koja je uglavnom dobronamjerna. Postojala je značajna međuinstitucionalna saradnja između institucija EU za regulisanje online tržišta, npr. Amazon, eBay i Alibaba, tražeći više zahtjeva za platforme za e-trgovinu. Kakvi god budu rezultati ovih pravnih pregovora, dubina 'zahvaćenosti regulatora' je dalekosežna i eksplicitna.

EU je u više navrata kritikovana zbog svoje negativne regulatorne vizije 'obuzdavanja' Big Tech-a, umjesto stvaranja pozitivne vizije za poticanje inovacija.⁴⁶ Ovdje leži dilema: EU ima ogroman kapacitet da generiše institucionalizaciju, ali da li će to zaista biti generisano, ostaje da se vidi, posebno zbog autonomije aktera koja se pojavljuje i vjerovatne stabilizacije projekata. Riječi Schaake-a su ovdje zaista primjerene:

"EU donekle plovi na svojoj reputaciji zbog uvođenja mjera poput Opšte uredbe o zaštiti podataka. Umjesto toga, mora prihvatiti pozitivnu viziju i planove za razvoj Evropskog tehnološkog tržišta... pored regulatornih mjera."⁴⁷

Postoje tvrdnje da će DSA pretvoriti internet platforme u sudiju, porotu i dželata kada je u pitanju uklanjanje sadržaja na mreži, u skladu s drugim pravnim razvojem događaja u pogledu autorskih prava. Također, tvrdi se da daje ogromna ovlaštenja Evropskoj komisiji i nacionalnim vladama da suzbiju

⁴⁵ European Commission, 'Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC' COM (2020) 825 final.

⁴⁶ M. Schaake, 'EU Needs to Think Bigger than Big Tech' (Tech Monitor, 27 November 2020), <https://techmonitor.ai/interviews/marietje-schaakeeu-think-bigger-than-big-tech>, pristupljeno u junu 2022. godine.

⁴⁷ Ibid.

suprotstavljene glasove, koji posebno proizilaze iz sugestija da se platformama naloži da vrše procjenu zakonitosti sadržaja u odsustvu javnog uvida u roku od 24 sata ukoliko sadržaj može, na primjer, štetiti javnim propisima i radnjama.⁴⁸

DSA ima cilj uvesti više transparentnosti i odgovornosti u odnosu na platforme društvenih medija i online govor. U DSA nije riječ o sadržaju, već o procesima koji osiguravaju da digitalne usluge podržavaju odluke donesene u demokratijama. Institucionalne i proceduralne inovacije DSA su višestruke. Postavlja mehanizme za korisnike da se žale ili traže pravnu zaštitu ukoliko se njihove objave ili profili uklone. DSA također zahtijeva opšte procjene rizika, pri čemu će se tehnološke kompanije morati zapitati da li njihove platforme pozivaju na prijetnje demokratiji, te kako oni mogu umanjiti te rizike?

DSA je centralan za kreiranje propisa EU, s velikim fokusom na dezinformacijama.⁴⁹ Značajno je da je DSA praćen DMA-om dizajniranim da se bavi koncentracijom moći u digitalnim tržištima, ukorijenjenom u pravnoj

⁴⁸ European Parliament Committee on the Internal Market and Consumer Protection, 'Draft Report with recommendations to the Commission on Digital Services Act: Improving the functioning of the Single Market' (2020) 2020/2018(INL); Vidjeti: J Penfrat, 'DSA should promote open and fair digital environment, not undermine the rule of law' (EDRI, 2020), <https://edri.org/our-work/dsa-must-promote-open-and-fair-digital-environment-not-undermine-the-rule-of-law>, pristupljeno u junu 2022. godine.

⁴⁹ B. Martins dos Santos and D. Morar, 'Four lessons for U.S. legislators from the EU Digital Services Act' (Brookings, 6 January 2021), www.brookings.edu/blog/techtank/2021/01/06/four-lessons-for-us-legislators-from-the-eu-digital-services-act/, pristupljeno u junu 2022. godine; C. de Froment, 'Digital Services Act: New Forms of Work' (Institut Montaigne, 15 September 2020), www.institutmontaigne.org/en/blog/digital-services-act-new-forms-work, pristupljeno u junu 2022. godine; C. Schmon and K. Gullo, 'European Commission's Proposed Digital Services Act Got Several Things Right, but Improvements Are Necessary to Put Users in Control' (Electronic Frontier Foundation, 15 December 2020), www.eff.org/deeplinks/2020/12/european-commissions-proposed-regulations-require-platforms-let-users-appeal, pristupljeno u junu 2022. godine; G. Babinet et al, 'Digital Services Act: Moderating Content and Protecting Minors' (Institut Montaigne, 18 September 2020), www.institutmontaigne.org/en/blog/digital-services-act-moderating-content-and-protecting-minors, pristupljeno u junu 2022. godine.

osnovi unutrašnjeg tržišta u članu 114. TFEU-a.⁵⁰ Konkretno, drugi oblici napora EU u vezi s dezinformisanjem preduzeti su kroz meko pravo, kroz samoregulatorne kodekse prakse o dezinformacijama koji su na snazi od oktobra 2018. godine, ali s ograničenim uspjehom usljed rastuće plime dezinformacija koja se smatra regularnom na društvenim medijima. Navodno je 'ojačan' kao koregulatorni instrument zajedno sa DSA 2021. godine, ali ostaje još mnogo toga da se sagleda u pogledu koliki je kapacitet EU da konkretno razvije svoj sadržaj.⁵¹

DSA i DMA slijede netipične regulatorne modele EU za infrastrukturu, aktere, agencije i regulatorne strukture, zasnovane na robusnom intuitivnom dizajnu, jer se odnose na jedno tržište. Njihov kapacitet da imaju vanjske ovlasti u odnosima de facto ili de iure ostaje da se vidi. Ipak, institucionalizacija podataka čini se da je značajno 'pojačana' s ova dva ključna elementa digitalne strategije EU. Ovdje je korištenje unutrašnjeg tržišta značajno za jačanje širine propisa. Ipak, to ih također ograničava i pokazuje nelagodnu upotrebu ukrštanja unutrašnjeg tržišta i prava konkurencije.

4. Izazovi institucionalizacije umjetne inteligencije

EU je uvela prve sveobuhvatne propise o AI u svijetu, koje su odmah pozdravile SAD i niz međunarodnih organizacija.⁵² EU je nastojala uokviriti AI

⁵⁰ European Parliament, 'Digital Markets Act' (2021) European Parliamentary Research Service PE 662.641, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662641/EPRS_BRI\(2021\)662641_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662641/EPRS_BRI(2021)662641_EN.pdf), pristupljeno u junu 2022. godine; European Parliament, 'Digital Services Act' (2021) European Parliamentary Research Service PE 689.357, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689357/EPRS_BRI\(2021\)689357_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689357/EPRS_BRI(2021)689357_EN.pdf), pristupljeno u junu 2022. godine.

⁵¹ Kodeks dobre prakse u suzbijanju dezinformacija: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>, pristupljeno u junu 2022. godine. Kodeks dobre prakse u suzbijanju dezinformacija potpisale su online platforme Facebook, Google i Twitter; Mozilla, kao i oglašivači i dijelovi reklamne industrije u oktobru 2018. godine, a svi su potom predstavili svoje mape puta za implementaciju. Microsoft i Tiktok su postali potpisnici 2019. i 2020. godine.

⁵² European Commission, Communication from the Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, 'Shaping Europe's digital future' COM (2020) 67 final. Evropski parlament ovdje citira izjavu Komisije:

koristeći najšire moguće prihvaćenu terminologiju organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj⁵³ i njene definicije, kako bi bilo moguće obuhvatiti sisteme, koje je proizveo čovjek, i razumjeti AI u sličnom smislu, tj. kao ljudski proizvod. EU pokušava pomjeriti diskusiju dalje od puke etike ka formiraju obavezujućih pravila, sveprožimajućih u svim oblastima društva. Prvi pravno obavezujući propis o AI bi bio zaista globalno postignuće.

Za EU, institucionalizacija AI, na ovaj način, predstavlja svojevrsan problem moći: regulisanje moći korporacija nad državama i ljudima. Zakonodavni proces u vezi sa regulativom EU o AI može se opisati kao 'proces pronalaženja', kako bi se utvrdila njegova srž. Tokom zakonodavnog procesa Opšte uredbe o zaštiti podataka, značajna količina američkog lobiranja nastojala je ublažiti prijedloge. Zanimljivo, SAD su pozdravile prijedloge EU za AI, što označava značajan pomak od reakcije prema Opštoj uredbi o zaštiti podataka EU. Razumije se da u ovom zakonodavnom procesu EU prati svoje vrijednosti postavljanjem struktura, dizajna i autonomnih aktera da ih podrže. Prema prijedlogu EU, većina AI sistema neće biti visokog rizika. Nisu svi rizici AI novi, ali su moderna društva već upoznata s tim rizicima⁵⁴.

Jedna od karakteristika propisa jeste obaveza transparentnosti (u skladu sa članom 52.), odnosno obavještanje ljudi da su u interakciji s AI sistemom. EU se na ovaj način nastojala odmaći od etičkih izazova mnogih strana, uključujući unutar Komisije, a i također u državama članicama, ka pravnom prijedlogu, gdje se prelaz sa govora i etike na zakon doživljava kao gigantski skok. Pravo EU u osnovi dovodi u pitanje notorni diskurs o prirodi interneta bez zakona Barlow-a, koji je sada smješten u historijske knjige EU.

"Među ključnim radnjama predviđenim u komunikaciji bio je paket propisa o digitalnim uslugama kojim bi se '...dalje istražila... ex-ante pravila kako bi se osiguralo da tržišta karakterisana velikim platformama sa značajnim mrežnim učincima koji djeluju kao vratari ostanu pravedna i konkurentna za inovatore, biznise i nove sudionike na tržištu'. Vidjeti: 'A Union that strives for more: My agenda for Europe - By candidate for President of the European Commission Ursula von der Leyen; Political Guidelines for the Next European Commission 2019–2024', 13, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/political-guidelines-next-commission_en_0.pdf, pristupljeno u junu 2022. godine.

⁵³ Organization for Economic Co-operation and Development, skraćeno OECD

⁵⁴ Muftić, 'Regulation of AI liability – between moral hazard and the impairment of progress', Edinburg Postgraduate Law Conference: Great Expectations: When Law Meets Reality, University Edinburgh, April 19-20, 2021.

Napori EU pokazuju da regulacija AI na sličan način nije bez prava, a ni bez demokratije.

Zakonodavstvo EU podriva tvrdnju da bi internet mogao biti oslobođen od regulatornog prikupljanja podataka 'a la Barlow'.⁵⁵ Proces donošenja zakona EU, također, je bio fundamentalan u sticanju dizajna ove prirode, jer je učešće EU ključno u donošenju zakona, uključujući ekstenzivno angažovanje zainteresovanih strana, značajno učešće civilnih društava i dalekosežni razvoj prijedloga odozdo prema gore. U ovom smislu, regulisanje AI je daleko od puke tehničke debate. Dakle, od DMA preko DSA do građanske odgovornosti za AI, EU je pokušala napisati novi građanski kodeks odgovornosti za internet i digitalno društvo kroz institucionalizaciju.

Pojavljuje se kao ustav za tehniku koji pokušava operacionalizirati ustavne vrijednosti, ranije rezervisano za specijaliste i etičare. Institucionalizacija je važna vrijednost koja inkapsulira radnje koje se odvijaju. Dovodi u pitanje složenost, neprozirnost, nepredvidljivost i autonomiju podataka, te se direktno bavi mnogim razlozima za neregulisanje istih na uobičajen način, već zadržavanjem AI u okviru etike, baveći se direktno sigurnosnim rizicima, rizicima osnovnih prava, sprovođenjem, pravnom sigurnošću, nepovjerenjem i fragmentacijom.

Definicija i djelokrug propisa utvrđeni su članom 6, definisani su što je neutralnije moguće, a predviđen je u Aneksu i kataloški popis tehnika i pristupa koji se mogu mijenjati/predložiti. Razlikuju se četiri rizične grupe u piramidi: oni koji su dozvoljeni bez ograničenja, oni koji su dozvoljeni sa obavezom informisanja, oni koji su visokog rizika, npr. regrutovanje, medicinski uređaji, koji su dozvoljeni u skladu sa zahtjevima AI i ex ante procjenom usaglašenosti i četvrta rizična grupa u piramidi jeste neprihvatljivi rizik, npr. socijalno bodovanje, što je zabranjeno. Pritom su usvojena mnoga načela internog tržišta, npr. u pogledu ocjenjivanja usklađenosti proizvoda i primijenjena na AI. Na taj se način nastojalo proširiti domet najuspješnijeg polja unutrašnje politike, koje je visoko institucionalizovano.

Valja naglasiti da su za razliku od EU, Američki i azijski modeli labavije odgovornosti i nadzora. Kao takvi oni se mogu posmatrati a i većinski su usmjereni na sigurnost, konkretno cyber sigurnost. Pragmatično govoreći, razlika u pristupima cyber sigurnosti između EU i SAD-a predstavlja velike

⁵⁵ J. P. Barlow, 'A Declaration of the Independence of Cyberspace' (1996), www.eff.org/cyberspace-independence, pristupljeno u junu 2022. godine.

regulatorne izazove za mnoga preduzeća koja posluju u EU i SAD, s dobrovoljnim pristupom SAD u suprotnosti s prinudnim pristupom EU. Pristup cyber sigurnosti SAD-a uključuje privatne aktere u svim fazama donošenja pravila i sprovođenja, a može se istaći kako u EU u području slobode, sigurnosti i pravde postaje sve sličniji.

Može se reći da su različiti pristupi EU i Kine u cyber prostoru suviše dijametralno suprotni da bi se postigao konkretan ishod. EU se također u velikoj mjeri fokusirala na meku cyber moć što se smatra previše udaljenim od kineskog pristupa da bi predstavljalo kredibilan angažman. Kina i EU primjenjuju različite pristupe prema globalnom cyber upravljanju, pri čemu Kina usvaja državocentrično gledište. Saradnja EU i Kine u oblasti cyber sigurnosti je stoga složena, ali također i embrionalna, zbog, ali i uprkos takozvanom velikom kineskom Firewall-u.

5. Zaključna razmatranja

EU je u suštini razvila pristup zaštiti podataka zato što je široko shvaćeno da je imala ekstrateritorijalni domet i efekte, de facto i de iure. Rezultirajuća arhitektura je složen sistem tijela na nivou EU i nacionalnom nivou koji su zaduženi za sprovođenje pravila Opšte uredbe o zaštiti podataka. Gusti institucionalni dizajn i autonomija pojedinačnih aktera, potpomognuta Opštom uredbom o zaštiti podataka, i dalje predstavljaju ključna obilježja regulatornog prikupljanja podataka EU. EU sada ima režime prijenosa podataka i tokove sa trećim državama, koji se smatraju jednim od najvećih u svijetu, sa značajnim institucionalnim dimenzijama.

Kao što je navedeno, sistem adekvatnosti podataka EU je u konačnici i visoko politizovan i visoko institucionalizovan: Sud pravde se ubacio u proces adekvatnosti, institucionalizirajući globalne tokove podataka kao nijedan drugi proces, vanrednim intervencijama u značajnim odlukama u Schrems I i II koje se odnose na Evropsko-američki sistem zaštite privatnosti i prethodni sporazum 'Sigurna luka'. Režimi podataka EU razlikuju se po obimu i složenosti, a prije svega, po institucionalnom dizajnu.

Zaokret ka institucijama i dubljim oblicima institucionalnog nadzora, odgovornosti i legitimaciji definitivno je 'evropski' i bitno se razlikuje od američkih i azijskih modela labavije odgovornosti i nadzora. EU ima prednost prvog pokretača, a također je i prvi pokretač sa najvišim standardima, sa jednom od najdubljih institucionalizacija do sada, kao i ambicioznim eksteritorijalnim dometom da slijedi svoje internacionalističke ambicije u

stvaranju globalnog standarda. Digitalni suverenitet EU pojavio se kao čudan leksikon, kao jezik svađe.

Kao što je i argumentovano, od akta o digitalnim tržištima, akta o digitalnim uslugama, do vještačke inteligencije i odgovornosti, EU je očigledno nastojala stvoriti nove propise za internet i digitalno društvo kroz institucionalizaciju. Ustav za tehniku, koji nastaje, pokušava operacionalizirati ustavne vrijednosti kroz atipičan institucionalni dizajn i sve veću autonomiju aktera. Dubina dizajna, npr. njegova agencifikacija, i opseg uspjeha regulatornog prikupljanja podataka, s obzirom na brojne subjekte i objekte, ostaje da se vidi.

Literatura:

1. Aaronson, S. (2019) „What Are We Talking about When We Talk about Digital Protectionism“, *World Trade Review*, vol. 18, no 4.
2. Anghel S., et al, 2020. On the Path to 'Strategic Autonomy: The EU in an Evolving Geopolitical Environment. European Parliamentary Research Service. Dostupno online: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652096/EPRS_STU\(2020\)652096_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652096/EPRS_STU(2020)652096_EN.pdf).
3. Apple and Facebook Trade Accusations over Data Privacy, 2020. Dostupno na: www.ft.com/content/54c54efb-7c80-4468-bf8f-c646e2bbe.
4. Babinet, G. et al., 2020. Digital Services Act: Moderating Content and Protecting Minors. Institut Montaigne. Dostupno na: www.institutmontaigne.org/en/blog/digital-services-act-moderating-content-and-protecting-minors.
5. Barker, T., 2020. Europe Can't Win the Tech War It Just Started'. Dostupno na: <https://foreignpolicy.com/2020/01/16/europe-technology-sovereignty-von-der-leyen>.
6. Barlow, J.P., 1996. A Declaration of the Independence of Cyberspace. Dostupno na: www.eff.org/cyberspace-independence.
7. Borrell, J. 2020. Europe Must Learn Quickly to Speak the Language of Power. Dostupno na: www.ejiltalk.org/europe-must-learn-quickly-to-speak-the-language-of-power-part-i.
8. Burwell F.G., Propp, K., 2020. The European Union and the Search for Digital Sovereignty: Building 'Fortress Europe' or Preparing for a New World?' Atlantic Council. Dostupno na: www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/06/The-European-Union-and-the-Search-for-

Digital-Sovereignty-Building-Fortress-Europe-or-Preparing-for-a-New-World.pdf.

9. Burwell F.G., Propp, K., 2022. The European Union and the Search for Digital Sovereignty: Building 'Fortress Europe' or Preparing for a New World?' Dostupno na: www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/06/The-European-Union-and-the-Search-for-Digital-Sovereignty-Building-Fortress-Europe-or-Preparing-for-a-New-World.pdf.
10. Buxbaum, H. (2009) „Territory, Territoriality and the Resolution of Jurisdictional Conflict“. American Journal of Comparative Law, vol. 57, no. 2.
11. Chander, A. (2013) The Electronic Silk Road: How the Web Binds the World Together in Commerce. Yale University Press.
12. Christakis, T., 2020. European Digital Sovereignty': Successfully Navigating Between the 'Brussels Effect' and Europe's Quest for Strategic Autonomy (online). Dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=3748098>.
13. Cohen, J. (2012). Globalization and Sovereignty Rethinking Legality, Legitimacy, and Constitutionalism. Cambridge University Press.
14. Commission Staff Working Document, 2000. Impact Assessment: Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive. SWD. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PT/TXT/?uri=CELEX:52020SC034-8>.
15. de Froment, C. 2020. Digital Services Act: New Forms of Work. Institut Moutaigne. Dostupno na: www.institutmoutaigne.org/en/blog/digital-services-act-new-forms-work.
16. Doctorow, C., Schmon, C., 2020. The EU's Digital Markets Act: There is a Lot to Like, but Room for Improvement. Dostupno na: [2020/12/eus-digital-markets-act-there-lot-room-improvement](https://www.eus-digital-markets-act-there-lot-room-improvement).
17. Eckes, C. 2019. „The Law and Practice of EU Sanctions“ (online). Research Handbook on EU Common Foreign and Security.
18. EDPB, 2020. Recommendations 01/2020 on measures that supplement transfer tools to ensure compliance with the EU level of protection of personal data. Dostupno na: https://edpb.europa.eu/sites/edpb/files/consultation/edpb_recommendations_202001_supplementarymeasurestransferstools_en.pdf.
19. EDPB-EDPS, 2021. Joint Opinion 03/2021 on the Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on European

- data governance (Data Governance Act). Dostupno na: https://edpb.europa.eu/system/files/2021-03/edpb-edps_joint_opinion_dga_en.pdf.
20. Espinoza, J. Politi, J., 2021. SAD upozorava EU na antiameričku tehničku politiku. Dostupno na: www.ft.com/content/2036d7e9-daa2-445d-8f88-6fcee745a259.
 21. European Commission, 2000. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:520-20PC0825>.
 22. European Commission, 2020. Commission Work Programme: A Union That Strives for More. COM. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX-%3A52020DC0037>.
 23. European Commission, 2020. Europe: The Keys to Sovereignty' (News). Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/20192024/breton/announcements/europe-keys-sovereignty_en.
 24. European Commission, 2020. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European data governance. Data Governance Act. Dostupno na: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9tvhajcor7dxyk_j9vvik7.
 25. European Commission, 2020. White Paper On Artificial Intelligence – A European Approach to Excellence and Trust. COM. Dostupno online: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en
 26. European Council, 2021. Digital sovereignty is central to European strategic autonomy - Speech by President Charles Michel at 'Masters of Digital 2021' online event' (3 February 2021). Dostupno na: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/02/03-speech-by-president-charles-michel-at-the-digital-europe-masters-of-digital-online-event.
 27. European External Action Service, 2020. Why European strategic autonomy matters. Dostupno na: europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/89865/why-european-strategic-autonomy-matters_en.
 28. European Parliament, 2019. Legislative resolution of 17 April 2019 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing the Digital Europe programme for the period 2021-2027. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019AP0403>.

29. European Parliament, 2020. Digital Sovereignty for Europe. EPRS Ideas Paper Briefing. Dostupno na: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI-\(2020\)651992_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI-(2020)651992_EN.pdf).
30. European Parliament, 2021. Digital Markets Act. European Parliamentary Research Service. Dostupno online: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662641/EPRS_BRI\(2021\)662641_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/662641/EPRS_BRI(2021)662641_EN.pdf).
31. European Parliamentary Research Service, 2018. EU Sanctions: A Key Foreign and Security Policy Instrument. Dostupno na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/-etudes/BRIE/2018/621870/EPRS_BRI\(2018\)621870_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/-etudes/BRIE/2018/621870/EPRS_BRI(2018)621870_EN.pdf).
32. Evropska komisija, 2020. Press remarks by President von der Leyen on the Commission's new strategy: Shaping Europe's Digital Future. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_20_294.
33. Floridi, L. (2020) „The Fight for Digital Sovereignty: What It Is, and Why It Matters, Especially for the EU“, *Philosophy and Technology*, vol. 33.
34. Grevi, G., 2019. Strategic Autonomy for European Choices: The Key to Europe's Shaping Power, European Policy Centre Discussion Paper. Dostupno na: https://www.epc.eu/content/PDF/2019/190719_Strategicautonomy_GG.pdf.
35. Grüll, P., 2020. Geopolitical' Europe Aims to Extend its Digital Sovereignty from China' Dostupno na: www.euractiv.com/section/digital/news/geopolitical-europe-aims-to-extend-its-digital-sovereignty-versus-china/.
36. Herzog, D., 2020. RIP Sovereignty. Yale University Press. Dostupno na: <https://philpape-rs.org/rec/HERSR-3>.
37. Hobbs (ed), C., 2020. Europe's Digital Sovereignty: From Rulemaker to Superpower in the Age of US-China Rivalry'. Dostupno na: https://ecfr.eu/wp-content/uploads/europe-_digital_sovereignty_rulemaker_superpower_age_us_china_rivalry.pdf.
38. Ibáñez Colomo, P., 2021. The Draft Digital Markets Act: A Legal and Institutional Analysis. Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3790276.
39. Keohane, R. (2002) “Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States“, *Journal of Common Market Studies*, vol. 40, no. 4.

40. Komaitis, K., 2020. Europe's Pursuit of Digital Sovereignty Could Affect the Future of the Internet. Dostupno na: <https://tech.eu/features/32780/europe-digital-sovereignty/>.
41. Krasner, S.D. (1999) Sovereignty: Organised Hypocrisy. Princeton University Press. Sassen, S. (1996) Losing Control? Sovereignty in the Age of Globalization. Columbia University Press.
42. Kuner, C., 2015. Data Nationalism and Its Discontents. Emory Law Journal Online. Dostupno na: <https://scholarlycommons.law.emory.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1024&context=elj-online>.
43. Lamadrid de Pablo, A., Bayón Fernández, N., 2021. Why the Proposed DMA might be illegal under Article 114 TFEU, and How To Fix It. Dostupno na: <https://antitrustlair.files.wordpress.com/2021/04/why-the-proposed-dma-might-be-illegal-under-article-114-tfeu-and-how-to-fix-it-3.pdf>.
44. Lee-Makiyama, H. 2021. On New Regulation of Europe's Digital Markets. Wilson Center. Dostupno na: www.wilsoncenter.org/article/new-regulation-europes-digital-markets.
45. Lippert, B., et al 2019. „European Strategic Autonomy: Actors, Issues, Conflicts of Interests“, dostupno na: https://www.swp-berlin.org/publications/products/research_papers/2019RP04_lpt_orz_prt_web.pdf.
46. Manancourt, V., Heikkilä, M., 2020. EU Eyes Tighter Grip on Data in 'Tech Sovereignty' Push'. Dostupno na: www.politico.eu/article/in-small-steps-europe-looks-to-tighten-grip-on-data.
47. Martins dos Santos, B. Morar, D. 2021. Four lessons for U.S. legislators from the EU Digital Services Act. Brookings. Dostupno na: www.brookings.edu/blog/techtank/2021/01/06/four-lessons-for-us-legislators-from-the-eu-digital-services-act/.
48. N. Muftić, 'Regulation of AI liability – between moral hazard and the impairment of progress', Edinburg Postgraduate Law Conference: Great Expectations: When Law Meets Reality, University Edinburgh, April 19-20, 2021.
49. Opinion of the Economic, Social and Environmental Council (France), 2019. Towards a European Digital Sovereignty Policy. Dostupno na: www.lecese.fr/sites/default/files/travaux_multilingue/2019_07_souverainete_europeenne_numerique_GB_reduit.pdf.
50. Penfrat, J. 2020. DSA should promote open and fair digital environment, not undermine the rule of law. EDRI. Dostupno na: <https://edri.org/our->

work/dsa-must-promote-open-and-fair-digital-environment-not-undermine-the-rule-of-law.

51. Point-Manifesto Towards European Digital Strategic Autonomy, 2019. Eurosmart. Dostupno na: <https://www.eurosmart.com/towards-european-digital-strategic-autonomy-digital-sovereignty/>.
52. Portela, 2019. The Spread of Horizontal Sanctions. CEPS. Dostupno na: www.ceps.eu/the-spread-of-horizontal-sanctions.
53. Reding, V., 2016. Digital Sovereignty: Europe at a Crossroads (online). EIB Institute. Dostupno na: <https://institute.eib.org/wp-content/uploads/2016/01/Digital-Sovereignty-Europe-at-a-Crossroads.pdf>.
54. Schaake, M., 2020. EU Needs to Think Bigger than Big Tech. Tech Monitor. Dostupno na: <https://techmonitor.ai/interviews/marietje-schaakeeu-think-bigger-than-big-tech>.
55. Schmon, C. Gullo, K. 2020. European Commission's Proposed Digital Services Act Got Several Things Right, but Improvements Are Necessary to Put Users in Control. Electronic Frontier Foundation. Dostupno na: www.eff.org/deeplinks/2020/12/european-commissions-proposed-regulations-require-platforms-let-users-appeal.
56. Tamma, P. 2020. Europe wants 'strategic autonomy - it just has to decide what that means'. Politico. Dostupno na: www.politico.eu/article/europe-trade-wants-strategic-autonomy-decide-what-means.
57. The Digital Constitutionalist Project, 2022. Dostupno na: <https://digi-con.org>.
58. Walker, N. (2003) Late Sovereignty in the European Union. Sovereignty in Transition. Hart Publishing.

THE POSITION OF THE EUROPEAN UNION IN THE DIGITAL WORLD

Abstract

The introduction of this paper attempts to approach the orientation of the European Union in the digital world through an analysis of the digital sovereignty of the European Union, the institutionalization it implements, the geopolitical position and actions primarily in relation to the United States and China, as well as key documents and their legal and determinant effects on the European Union. In the part of this paper that relates to Big Tech, the Digital Markets Act/Digital Services Act, it is pointed out that these acts actually follow atypical regulatory models of the European Union for infrastructure, actors, agencies and regulatory structures, based on a robust intuitive design, because they relate to a single market. However, the institutionalization of data seems to be significantly 'enhanced' by these two key elements of the European Union's digital strategy. In the part of this paper that deals with the macro area of the European Union and artificial intelligence, the focus is on the activities of the European Union from the Digital Markets Act to the Digital Services Act to civil liability for artificial intelligence, and on how the European Union has attempted to write a new civil code of liability for the internet and digital society through institutionalization, which is the subject of analysis in this part of the paper. The final part of the paper provides decisive considerations which illustrate how the European Union has essentially developed an approach to data protection because it is widely understood to have had extraterritorial reach and effects, *de facto* and *de iure*.

Key words:

European Union, Digital trade, Big Tech, DMA, DSA, digital sovereignty

ZAŠTITA PRAVA NA PRAVIČNO SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

zakonodavne aktivnosti

UDK 343.8-053.6

Damir Šapina*

Sažetak:

Ovaj rad se bavi zaštitom prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine koje je zajamčeno člankom 6. Europske konvencije o ljudskim pravima. U tom smislu, Federacija Bosne i Hercegovine će uskoro dobiti zakonodavni okvir kojim se na najbolji način štiti pravo građana na pravično suđenje u razumnom roku, te osigurava pravo na pravično obeštećenje građana kojima je ovo pravo povrijeđeno, uvažavajući pritom najnoviju praksu Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu.

Ključne riječi:

Pravo na pravično suđenje, razuman rok, pravično obeštećenje, članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima

* Diplomirani pravnik, pomoćnik federalnog ministra pravde za pravosuđe

1. Uvod

U Bosni i Hercegovini pravni temelj kojim je utvrđeno i kojim se štiti pravo na suđenje u razumnom roku sadržan je u Ustavu Bosne i Hercegovine. Prema članku II/2. Ustava Bosne i Hercegovine, prava i slobode predviđeni u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i njezinim protokolima (u daljnjem tekstu: Europska konvencija) se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prioritet nad svim zakonima. U članku II/3. Ustav Bosne i Hercegovine¹ sadrži Katalog prava i utvrđuje da „sve osobe na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode iz prethodnog stavka, što uključuje: e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i kaznenim stvarima i druga prava u svezi sa kaznenim postupkom.“ Navedena direktna primjena Europske konvencije uključuje i članak 6. stavak 1. Europske konvencije, koji u svojoj prvoj rečenici glasi: „Prilikom utvrđivanja njegovih građanskih prava i obaveza ili kaznene optužbe protiv njega, svatko ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred neovisnim i nepristrasnim sudom, ustanovljenim zakonom.“

Radi rješavanja problema predugog trajanja sudskih postupaka u zemljama članicama Vijeća Europe, Komitet ministara Vijeća Europe je izdao Preporuku o efektivnim pravnim sredstvima za predugo trajanje postupaka u državama članicama od 24. veljače 2010. godine². Ta preporuka, između ostalog, ukazuje da prekomjerna kašnjenja u provođenju pravde predstavljaju ozbiljnu opasnost, posebno kada je riječ o poštivanju vladavine prava i pristupu pravdi, da je pretjerano dugo trajanje postupaka često uzrokovano sustavnim problemima. Državama članicama, između ostalog, preporučeno je da poduzmu sve neophodne korake kako bi se osiguralo da postoje efikasni pravni lijekovi pred nacionalnim vlastima za sve sporne tvrdnje o kršenju prava na suđenje u razumnom roku.

Također, treba naglasiti da je Ustavni sud Bosne i Hercegovine konačna instanca supsidijarne zaštite ljudskih prava i sloboda, jer prema članku VI/3.a) Ustava BiH, „ima apelacijsku nadležnost u pitanjima koja su sadržana u Ustavu

¹ https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf

² Preporuka Komiteta ministara Vijeća Europe CM/Rec (2010) o efektivnim pravnim sredstvima za predugo trajanje postupka od 24. veljače 2010. godine

kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini“. Ustavni sud u svojim Pravilima³ utvrdio je mogućnost da, izuzetno može razmatrati apelaciju i kada nema odluke nadležnog suda, ukoliko apelacija ukazuje na ozbiljna kršenja ustavnih prava i temeljnih sloboda.

2. Praksa visokih sudova

2.1. Praksa Europskog suda za ljudska prava

U svezi sa zaštitom prava na pravično suđenje u razumnom roku, treba imati u vidu relevantnu praksu Europskog suda za ljudska prava u Strasbourg (u daljnjem tekstu: Europski sud).

29. travnja 2006. godine, Veliko vijeće Europskog suda donijelo je presudu u predmetu Scordino v. Italije u kojoj su, po prvi puta, nabrojane obaveze država u vezi sa zaštitom prava na pravično suđenje, koje glase:

- država treba organizirati svoj pravni sistem tako da sudovi mogu ispuniti obavezu iz članka 6. Europske konvencije, što uključuje i vođenje postupaka u razumnom roku;

- pravni lijek treba biti djelotvoran, adekvatan i dostupan;

- država treba osigurati djelotvorne pravne lijekove za zaštitu ljudskih prava, uključujući zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Najbolja zaštita predstavlja kombinaciju pravnog lijeka za sprečavanje i zaustavljanje daljnje povrede i naknadu štete kada do povrede već dođe;

- pravično obeštećenje što uključuje isplatu novčane naknade. U slučajevima u kojima domaći sudovi dosude male naknade ili ih uopće ne dosude, takvo rješenje treba imati uvjerljivo obrazloženje. Domaći sudovi, prilikom određivanja visine obeštećenja, mogu odstupiti od iznosa koji određuje Europski sud, ali ti iznosi ne mogu biti nerazumno mali, odnosno, moraju biti utemeljeni na standardima života u državi članici Vijeća Europe.

U predmetu Apicella protiv Italije od 23. rujna 2006. godine⁵, Europski sud zauzeo je stav da prilikom određivanja naknade na ime nematerijalne

³ https://www.ustavisud.ba/uploads/documents/pravila-bs_1611132311.pdf

⁴ 2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-72924%22]}

⁵ [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22\%22CASE%20OF%20APICELLA%20v.%20ITALY%20-%20\[Czech%20Translation\]%20by%20the%20Ministry%20of%20Justice%20of%](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20APICELLA%20v.%20ITALY%20-%20[Czech%20Translation]%20by%20the%20Ministry%20of%20Justice%20of%20)

štete treba imati u vidu ukupni nacionalni dohodak ili vrijednost svih konačnih roba i usluga proizvedenih u zemlji tijekom godine podijeljeno sa ukupnim brojem stanovnika. Postupajući sukladno kriterijima u navedenoj presudi, Ustavni sud Bosne i Hercegovine u svojoj praksi, zauzeo je stajalište da se apelantima u Bosni i Hercegovini na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku isplaćuje iznos od 150,00 KM za svaku godinu kašnjenja u donošenju odluke.

Posebno su značajne presude koje je Europski sud 30. srpnja 2020. godine donio protiv Republike Hrvatske, Mirjana Marić protiv Hrvatske, Kirinčić i drugi protiv Hrvatske i Glavinic i Marković protiv Hrvatske⁶, u kojima je utvrdio da su podnositeljima zahtjeva povrijeđena prava iz članka 6. i 13. Europske konvencije, jer je duljina sudskih postupaka u kojima su oni bili stranke bila prekomjerna i jer nisu imali na raspolaganju djelotvorno pravno sredstvo za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Ove presude su važne zbog toga što je Europski sud detaljno razmotrio djelotvornost pravnih sredstava za suđenje u razumnom roku propisanih Zakonom o sudovima Republike Hrvatske koji je u osnovnom tekstu usvojen 2013. godine, kao i djelotvornost ustavne tužbe temeljem članka 63. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske. Europski sud je presudio da aplikanti nisu bili dužni iscrpiti zahtjev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, jer taj lijek služi samo za ubrzanje postupka i domaći sud ga usvaja samo ako postupak već traje predugo, a ne radi sprečavanja predstojeće povrede prava na suđenje u razumnom roku. Sukladno praksi Europskog suda, ubrzavajuće pravno sredstvo može biti djelotvorno samo ako ga prati zahtjev za primjerenu naknadu. Međutim, takav zahtjev je bilo moguće podnijeti samo ako sudac nije donio odluku u roku koji mu je ostavio predsjednik suda usvajajući zahtjev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Europski sud je zaključio da to pravno sredstvo nema niti preventivno, niti odštetno djelovanje. Ako bi aplikant uspio sa zahtjevom za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku i time stekao mogućnost da podnese zahtjev za isplatu naknade, onda je dužan iscrpiti taj pravni lijek. U protivnom, ako pravni lijek iz Zakona o sudovima nije bio uspješan, ustavna tužba je djelotvoran pravni lijek.

20the%20Czech%20Republic \(%22%22\),%22 documentcollectionid
2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}

⁶ <https://uredzastupnika.gov.hr/vijesti/nove-presude-maric-protiv-hrvatske-kirinacic-i-dr-protiv-hrvatske-glavinic-i-markovic-protiv-hrvatske/620>

2.2. Praksa Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

Ustavni sud Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ustavni sud) se prekomjernom dužinom trajanja postupka prvi put bavio u Odluci broj U 23/00 od 2. veljače 2001. godine⁷. U navedenoj odluci, Ustavni sud razmatrajući pitanje dopustivosti, naveo je da se u kontekstu apelacijske nadležnosti, izraz „presuda“ mora široko tumačiti. Prema mišljenju Ustavnog suda, taj izraz ne treba samo da uključuje sve vrste odluka i rješenja, već i nedostatak donošenja odluke kada se za takav nedostatak utvrdi da je neustavan.

Povodom istog pitanja, Ustavni sud je u odluci AP 992/04 od 13. rujna 2005. godine⁸ zaključio da u Bosni i Hercegovini, u konkretnom slučaju u Federaciji Bosne i Hercegovine, ne postoji efektivno pravno sredstvo koje bi strankama omogućilo da se žale zbog predugog trajanja postupka, te da nedostaci u organizaciji pravosudnog sustava entiteta, odnosno države, ne smiju utjecati na poštivanje individualnih prava i sloboda utvrđenih Ustavom Bosne i Hercegovine, kao i zahtjeva i garancija iz članka 6. stavak 1. Europske konvencije.

U daljnjoj praksi Ustavni sud je kontinuirano nastavio odlučivati o apelacijama podnesenim zbog pretjerane dužine postupaka, u kojima je rješavano o građanskim pravima i obavezama ili o kaznenoj optužbi, a koji su bili u toku do donošenja odluke Ustavnog suda. Prilikom donošenja odluka u ovim predmetima, Ustavni sud je dosljedno slijedio praksu Europskog suda u pogledu kriterija slučaja, kao što su složenost, značaj za stranke u postupku, ponašanje stranaka u postupku, ponašanje javne vlasti (sudovi i drugi organi), razdoblje neaktivnosti, odgađanje ročišta/pretres, prosljeđivanje predmeta višem sudu/organu, vraćanje predmeta na ponovni postupak, neadekvatna organizacija pravosuđa, promjene zakonodavstva u toku postupka. U slučajevima u kojima je utvrđeno kršenje prava na pravično suđenje zbog nerazumne dužine postupka, Ustavni sud je davao naloge redovnim sudovima ili drugim organima da bez daljnjeg odgađanja poduzmu mjere radi okončanja postupka i da o tim mjerama izvjestе Ustavni sud najkasnije u roku od 3 mjeseca od prijema odluke o apelaciji. Također, Ustavni sud je određivao novčanu kompenzaciju za žrtve kršenja ovog ustavnog prava.

⁷ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Odluka broj U 23/00 od 2. veljače 2001. godine, objavljena u Službenom glasniku BiH broj 10/01

⁸ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Odluka broj AP 992/04 od 13. rujna 2005. godine, objavljena u Službenom glasniku BiH broj 4/06

3. Aktivnosti na izradi Zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine

Tijekom 2020. godine, na prijedlog federalnog ministra pravde, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je utvrdila Nacrt zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i uputila ga u parlamentarnu proceduru. Premda je Nacrt zakona dobio podršku u Zastupničkom domu Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, ista je izostala u Domu naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, što je proces izrade zakonskog okvira za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine vratilo na početak i, pokazat će se, značajno usporilo.

Uz podršku Vijeća Europe, Federalno ministarstvo pravde je tijekom 2023. godine organiziralo okrugli stol sa predstavnicima kantonalnih ministarstava pravosuđa i uprave na kojem su razmatrani najbolji modaliteti za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Sudjelovanje predstavnika kantona bilo je od iznimnog značaja obzirom na ustavno uređenje Federacije Bosne i Hercegovine, činjenicu da su kantonalna ministarstva pravosuđa i uprave nadležna za osiguranje uvjeta za neometan i funkcionalan rad općinskih i kantonalnih sudova i kantonalnih tužiteljstava, a naročito činjenicu da se iznos obeštećenja koji se dosuđuje radi povrede prava na suđenje u razumnom roku isplaćuje upravo iz proračuna kantona. Ponovno je ukazano na potrebu donošenja kvalitetnog zakonskog okvira za cijelu Federaciju Bosne i Hercegovine.

Sukladno navedenom, federalni ministar pravde formirao je radnu grupu koja je već prilikom formuliranja naziva Zakona učinila iskorak predlažući da isti u nazivu sadrži pridjev pravično, obzirom da su vremenski okviri bitni elementi pravičnog postupka u smislu članka 6. Europske konvencije i podrazumijevaju postupke i pred sudovima ali i pred tužiteljstvima.

Na 33. sjednici, održanoj 30. travnja 2024. godine Vlada Federacije Bosne i Hercegovine utvrdila je Nacrt zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine i isti uputila Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine na usvajanje. Zastupnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine na 12. redovitoj sjednici održanoj 26. lipnja 2024. godine razmatrao je Nacrt zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku i usvojio zaključak broj: 01-02-1038/24 od 1.

srpnja 2024. godine, kojim prihvaća Nacrt zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine te smatra da može poslužiti kao temelj za izradu Prijedloga zakona. Dom naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine na 10. redovitoj sjednici od 18. srpnja 2024. godine razmatrao je Nacrt zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine i isti prihvatio.

Nakon okončanog procesa javne rasprave koja je, sukladno zaključcima oba doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine trajala 90 dana, sačinjen je konačan tekst Prijedloga zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine, koji će se uskoro naći u parlamentarnoj proceduri. Na predloženi tekst Zakona, pozitivno mišljenje dao je Odjel Vijeća Europe za izvršenje presuda Europskog suda za ljudska prava u Strasbourg.

4. Analiza trenutnog stanja predmeta

U nastavku rada, slijedi kratak prikaz i analiza trenutnog stanja broja predmeta u pojedinim kantonima i na razini Federacije Bosne i Hercegovine (izvršno, kazneno, parnično, prekršajno, privredno i vanparnično odjeljenje, bez tzv. komunalnih predmeta), kako slijedi.

Prema dostupnim analitičkim podacima koji su dostupni na internetskoj stranici Visokog sudskog i tužiteljskog vijeća Bosne i Hercegovine⁹, pred Općinskim sudom u Sarajevu na dan 01.0.2024. godine bilo je ukupno 54.403 neriješena predmeta. Tijekom 2024. godine zaprimljeno je ukupno 66.790 predmeta, a riješeno je 60.462 predmeta. Pred Općinskim sudom u Sarajevu na dan 31.12.2024. godine, neriješeno je 60.731. predmeta. Pred Kantonalnim sudom u Sarajevu na dan 1. siječnja 2024. godine neriješeno je bilo 14.271 predmeta. Tijekom 2024. godine zaprimljeno je 10.272 predmeta, a riješeno je 12.394 predmeta. Na dan 31. prosinca 2024. godine, pred Kantonalnim sudom u Sarajevu ukupno je neriješeno 12.149 predmeta. Ukoliko se analiziraju predmetni podaci za Općinski sud u Sarajevu i Kantonalni sud u Sarajevu pred kojima je utvrđen najveći broj povreda prava zagwarantiranih članom 6. Europske konvencije, vidljivo je da je broj neriješenih predmeta pred Općinskim sudom u Sarajevu u blagom porastu, dok je pred Kantonalnim sudom u Sarajevu broj neriješenih predmeta u opadanju, te da je broj neriješenih predmeta u 2024. godini smanjen za više od

⁹ <https://vstv.pravosudje.ba/vstvfo/B/141/article/149134> u 2024

2.000, što zasigurno teba pripisati i činjenici da je Visoko sudsko i tužiteljsko vijeće u Bosni i Hercegovini imenovalno nove suce u Kantonalni sud u Sarajevu.

Pred Općinskim sudom u Tuzli sa danom 1. siječnja 2024. godine bilo je neriješeno ukupno 13.611 predmeta, dok je sa danom 31. prosinca 2024. godine broj neriješenih predmeta iznosio 15.086. Pred Kantonalnim sudom u Tuzli sa danom 1. siječnja 2024. godine bilo je neriješeno ukupno 4.775 predmeta, dok je sa danom 31. prosinca 2024. godine broj neriješenih predmeta iznosio 2.946.

Pred Općinskim sudom u Mostaru sa danom 1. siječnja 2024. godine bilo je neriješeno ukupno 11.475 predmeta, dok je sa danom 31. prosinca 2024. godine broj neriješenih predmeta iznosio 11.432. Pred Kantonalnim sudom u Mostaru sa danom 1. siječnja 2024. godine bilo je neriješeno ukupno 3.473 predmeta, dok je sa danom 31. prosinca 2024. godine broj neriješenih predmeta iznosio 4.287.

Pred Vrhovnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine sa danom 1. siječnja 2024. godine bilo je neriješeno 1297 predmeta, dok je sa danom 31. prosinca 2024. godine bilo neriješeno ukupno 670 predmeta.

Ukupno, sa danom 31. prosinca 2024. godine, u Federaciji Bosne i Hercegovine bilo je neriješeno 203.499 predmeta bez neriješenih tzv. komunalnih predmeta.

5. Financijski učinci Zakona

Tijekom 2024. godine, prilikom izrade Nacrta zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine, prikupljeni su podaci od Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine i kantonalnih ministarstava pravosuđa i uprave, o mogućim isplatama iz proračuna Federacije Bosne i Hercegovine i kantona koje bi mogle nastati uslijed povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku. Prema obavljenim konsultacijama sa Vrhovnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine, za pravično obeštećenje radi povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku u Proračunu Federacije Bosne i Hercegovine potrebno je osigurati 15.000,00 KM na godišnjem nivou. U proračunu Posavskog kantona potrebno je osigurati 600,00 KM, Tuzlanskog kantona 60.000,00 KM, Zeničko – dobojskog kantona 24.000,00 KM, Bosansko – podrinjskog kantona 15.000,00 KM, Sredonjobosanskog kantona 15.000,00 KM, Hercegovačko – neretvanskog kantona 50.000,00 KM, Unsko – sanskog kantona 12.000,00 KM,

Kantona 10 – 7.000,00 KM i Kantona Sarajevo 307.395,00 KM godišnje. Županija Zapadno – hercegovačka nije dostavila podatke.

Slični iznosi od kantonalnih ministarstava pravosuđa i uprave dostavljeni su i tijekom 2025. godine prilikom izrade Prijedloga zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine, dok je Ministarstvo pravosuđa i uprave Kantona Sarajevo dostavilo podatak da je prema Dokumentu okvirnog budžeta Kantona Sarajevo za razdoblje od 2025. do 2027. godine za isplatu nematerijalne štete radi povrede prava na pravično suđenje od Općinskog suda u Sarajevu i Kantonalnog suda u Sarajevu planiran iznos od 455.100,00 KM godišnje.

Sukladno navedenom, vidljivo je da je najveći broj povreda prava na pravično suđenje ponovno očekuje pred Općinskim sudom u Sarajevu i Kantonalnim sudom u Sarajevu, te da je potrebno poduzeti sve mjere kako bi se broj neriješenih predmeta smanjio. Osim delegiranja predmeta drugim sudovima koji nisu opterećeni, nužno je osigurati prostorno – tehničke uvjete za imenovanje dodatnog broja nositelja pravosudnih funkcija i izvršiti njihovo imenovanje.

6. Analiza odredbi Prijedloga zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine

Prijedlogom zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine koji će se uskoro naći u parlamentarnoj proceduri, propisuju se način, uvjeti i postupak zaštite prava na pravično suđenje u razumnom roku u sudskim postupcima koji se vode pred nadležnim sudovima i tužiteljstvima u postupcima istrage u Federaciji Bosne i Hercegovine. Svrha Zakona jeste spriječiti nastajanje povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku, pružiti sudsku zaštitu u slučaju povrede tog prava i osigurati isplatu primjerene naknade za povredu prava. Člankom 4. Prijedloga zakona, propisano je da stranka u sudskom postupku koja smatra da sud nije odlučio u razumnom roku o njenim građanskim pravima ili obavezama ili optužbi za kazneno djelo, ima pravo na sudsku zaštitu prema odredbama ovog Zakona, kao i da stranka ima pravo na zaštitu prava na postupanje u razumnom roku i u postupcima istrage pred nadležnim tužiteljstvom. Člankom 5. Prijedloga zakona, propisano je da pravno sredstvo za zaštitu prava na pravično suđenje u razumnom roku predstavlja zahtjev za zaštitu

prava na pravično suđenje u razumnom roku i isplatu primjerene naknade u slučaju povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku. Prilikom odlučivanja o pravnim sredstvima za zaštitu prava na pravično suđenje u razumnom roku, uzimaju se u obzir sljedeći kriteriji:

- složenost predmeta u činjeničnom i pravnom smislu,
- aktivnost suda, tužiteljstva i drugih tijela,
- ponašanje podnosioca pravnog sredstva,
- značaj predmeta za podnosioca pravnog sredstva,
- zakonske odredbe o hitnosti postupka i
- ukupna duljina trajanja postupka.

Člankom 7. Prijedloga zakona, eksplicitno se propisuje da je postupak za zaštitu prava na pravično suđenje u razumnom roku žuran i da ima prvenstvo u odlučivanju.

Prijedlogom zakona je propisano da postupak za zaštitu prava i isplatu primjerene naknade počinje podnošenjem zahtjeva, koji treba sadržavati osobno ili poslovno ime stranke, njeno prebivalište, boravište ili sjedište, podatke o zastupniku, naziv suda ili tužiteljstva pred kojim se vodi postupak, odnosno istraga, broj predmeta, vrijeme trajanja postupka, podatke koji ukazuju da sud ili tužiteljstvo nepotrebno kasne s odlučivanjem, obrazloženje zahtjeva, zahtjev za isplatu primjerene naknade i potpis podnosioca zahtjeva.

Člankom 10. Prijedloga zakona, propisano je da o zahtjevu odlučuje predsjednik suda ili glavni tužitelj koji mora donijeti rješenje u roku od 30 dana od dana prijema zahtjeva. Prethodno, predsjednik suda ili glavni tužitelj, ili suci, odnosno tužitelji koje odrede, moraju provesti ispitni postupak na način da u roku od 8 dana od dana prijema zahtjeva zatraže od suca ili predsjednika vijeća ili tužitelja koji postupa u predmetu, izvještaj o duljini trajanja postupka, razlozima zbog kojih postupak nije okončan i mišljenje o roku u kojem se predmet može riješiti, a može izvršiti i uvid u spis predmeta. Člankom 13. Prijedloga zakona propisano je odlučivanje o zahtjevu nakon ispitnog postupka. Ako predsjednik suda ili glavni tužitelj utvrdi da je zahtjev utemeljen, odnosno osnovan, rješenjem će odrediti rok u kojem sudac ili tužitelj treba riješiti predmet, koji u pravilu ne može biti duži od šest mjeseci od dana donošenja rješenja, te primjerenu naknadu koja pripada stranci zbog povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku. Ovim člankom, direktno se primjenjuju najnoviji standardi Europskog suda i čini značajan iskorak u odnosu na ostala zakonska rješenja kojima se regulira ova materija, obzirom da se odmah dosuđuje iznos primjerene naknade zbog povrede prava

na pravično suđenje u razumnom roku i isto se ne uvjetuje dodatnim rokovima niti naknadnim postupanjima suda ili tužiteljstva. Protiv ovog rješenja žalba nije dozvoljena, a rješenje se dostavlja Visokom sudskom i tužiteljskom vijeću Bosne i Hercegovine radi evidencije. Ukoliko postupajući sudac, odnosno tužitelj, ne riješi predmet u roku od šest mjeseci, dužan je u roku od 15 dana od dana isteka roka za rješavanje predmeta, dostaviti pisani izvještaj predsjedniku suda, odnosno glavnom tužitelju, o razlozima nepostupanja. Ovaj izvještaj, predsjednik suda, odnosno glavni tužitelj, dostavit će Uredu disciplinskog tužitelja Visokog sudskog i tužiteljskog vijeća Bosne i Hercegovine, bez odlaganja. Člankom 15. Prijedloga zakona, propisano je da se žalba protiv rješenja kojim je utvrđeno da je zahtjev za povredu prava na suđenje u razumnom roku neosnovan, podnosi predsjedniku neposredno višeg suda ili glavnom federalnom tužitelju Federalnog tužiteljstva Federacije Bosne i Hercegovine. Ukoliko je o zahtjevu odlučivao predsjednik Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, postupak po žalbi vodi i odlučuje vijeće Upravnog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine. Prijedlogom zakona je propisano da se odluka u žalbenom postupku mora donijeti u roku od 30 dana. Člankom 17., propisana je visina primjerene naknade koja se određuje u rasponu od 300,00 KM do 3.000,00 KM po predmetu, izuzetno, kada je više osoba oštećeno u sudskom postupku u kojem je utvrđena povreda prava na pravično suđenje u razumnom roku, primjerena naknada može iznositi do 10.000,00 KM po predmetu. Rješenje kojim se određuje primjerena naknada ima snagu izvršne isprave i dostavlja se nadležnoj vladi iz koje se financira rad suda ili tužiteljstva pred kojim je došlo do povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku. Rok za isplatu naknade je tri mjeseca. Također, Prijedlogom zakona je propisano da se na postupke iz ovog Zakona shodno primjenjuju odredbe Zakona o vanparničnom postupku, kao i mogućnost da kantoni visinu primjerene naknade odrede u iznosu većem od iznosa koji je utvrđen ovim Zakonom.

7. Zaključak

Usvajanjem Zakona o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine, Federacija Bosne i Hercegovine dobiva kvalitetan zakonski okvir za zaštitu prava na pravično suđenje koje je zajamčeno Europskom konvencijom. Od posebnog je značaja činjenica da zakonski okvir prati najnoviju praksu i standarde Europskog suda koji su istaknuti u predmetu *Marić protiv Hrvatske*. Međutim, bez obzira na

navedeno, ostaje činjenica da su vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine, naročito Kanton Sarajevo, isplatile značajna novčana sredstva na ime pravičnog obeštećenja zbog povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku pa je opravdano postaviti pitanje da li se taj novac mogao ranije uložiti u infrastrukturno i kadrovsko jačanje kapaciteta, prije svega, sudova. U procesu javne rasprave zaprimljene su inicijative i komentari prema kojima bi sudovi trebali direktno plaćati iznose primjerene naknade, a ne vlade kantona, što je ocijenjeno kao neprihvatljivo i u tehničkom smislu teško izvodio ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da je u pojedinim kantonima formirano četiri i više sudova. Ostaje otvoreno pitanje delegiranja predmeta, kao jedno od mogućih rješenja za sudove koji su opterećeni velikim brojem starih predmeta i velikim prilivom novih predmeta. Ustavno ustrojstvo Federacije Bosne i Hercegovine, nadležnost kantona i različiti izvori financiranja dodatno usložnjavaju ideju o uspostavi funkcionalnog sistema delegiranja predmeta u većem obimu. U svakom slučaju, instrumenti koje definira Zakon o zaštiti prava na pravično suđenje u razumnom roku u Federaciji Bosne i Hercegovine zasigurno će smanjiti broj predmeta u kojima će se utvrditi povreda ovog prava i ono što je, ne manje važno, rasteretiti Ustavni sud Bosne i Hercegovine koji je, u nedostatku zakonskog okvira u Federaciji Bosne i Hercegovine, odlučivao o povredama prava na suđenje u razumnom roku i sukladno razvijenim kriterijima, određivao iznose primjerene naknade radi učinjene povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku.

PROTECTION OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL IN A REASONABLE WAY DEADLINE IN THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

This paper deals with the protection of the right to a fair trial within a reasonable time in the Federation of Bosnia and Herzegovina, which is guaranteed by Article 6 of the European Convention on Human Rights. In this sense, the Federation of Bosnia and Herzegovina will soon receive a legislative framework that best protects the right of citizens to a fair trial within a reasonable time and ensures the right to fair compensation for citizens who have been violated, while respecting the latest practice of the European Court of Human Rights in Strasbourg.

Key words:

Right to a fair trial, reasonable time, just compensation, Article 6 of the European Convention on Human Rights

SIMPOZIJ U ZNAK SJEĆANJA NA ČAST RUDOLFA WELSER – PROF. DR. DR. H. C. MULT. RUDOLF WELSER I RUDOLF WELSER FORSCHUNGSSTELLE FÜR EUROPÄISCHE PRIVATRECHTSENTWICKLUNG (RUDOLF WELSER ISTRAŽIVAČKO MJESTO ZA EVROPSKI PRIVATNO-PRAVNI RAZVOJ)

prikaz

Meliha Povlakić*

Univerzitet u Beču – Pravni fakultet je organizirao simpozij pod nazivom „Gedenksymposium zu Ehren Rudolf Welser“ (Simpozij u znak sjećanja na čast Rudolfa Welsera) koji je održan u prostorijama Juridicuma (Pravni fakultet u Beču) simbolično 5. maja 2025. godine, tačno na godišnjicu smrti Prof. Dr. Dr. h. c. mult.¹ Rudolfa Welsera.

Simpozij je otvorila dekanica Pravnog fakulteta u Beču, Univ.-Prof. Dr. Brigitte Zöchling-Judd, a pozdravne riječi učesnicima skupa kao i riječi sjećanja, iskrenog poštovanja i prijateljstva izrekli su i Univ.-Prof. Dr. Dr. h.c. Christiane Wendehorst, LL.M. (Cantab.), voditeljica „Rudolf Welser Istraživačko mjesto za evropski privatno-pravni razvoj“ (*Rudolf Welser Forschungsstelle für Europäische Privatrechtsentwicklung*), Univ.-Prof. Dr. Georg Kodek, predsjednik Vrhovnog suda Republike Austrije, te dr. Armenak Utudjian, predsjednik Austrijske advokatske komore. Prisutnima se također obratio i dugogodišnji prijatelj prof. dr. Rudolfa Welsera, Johann-Julius Hardegg, koji vodi Fondaciju „Heinrich Graf Hardegg'sche Stiftung“ koja je dugi niz godina podržavala rad Istraživačkog mjesta. U uvodnim obraćanjima, kao i obraćanjima pojedinih referenata, došlo je do izražaja koliko je visokocijenjen naučni doprinos prof. Welsera, da se nesumnjivo radilo o jednoj jedinstvenoj pojavi na austrijskoj pravnoj sceni, ali je bilo vidljivo i kako je svako od govornika zadržao u ličnom sjećanju neki aspekt nesvakidašnje ličnosti kakav je prof. Welser bio.

^{**} Redovna profesorica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

¹ Sve akademske titule su navedene onako kako se upotrebljavaju u određenoj zemlji.

Na pravnoj sceni Austrije općenito, a posebno kada je u pitanju privatno pravo, teško je naći ličnost koja je poput prof. Welsera obilježila privatno-pravnu nauku, praksu ali i podučavanje generacija studenata. Njegov udžbenik iz građanskog prava, koji je obuhvatao opći dio, stvarno, obligaciono, porodično i nasljedno pravo, napisan u koautorstvu s prof. Koziolom (kratko nazvan „KW“), doživio je petnaest izdanja i smatra se ne samo udžbenikom, već i standardnim djelom austrijskog građanskog prava.

Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Welser je preminuo 5. maja 2024. u 85. godini života. Izreka da su godine samo broj zvuči kao fraza, ali u slučaju prof. Welsera je ona potpuno odražavala stvarno stanje. Sve do svoje smrti je prof. Welser neumorno radio, a posljednje godine njegovog života su posebno bile posvećene Istraživačkom mjestu za evropski pravni razvoj i reformu privatnog prava, a koje je, prema riječima njegove supruge honor.-prof. Irene Welser, u zadnjim godinama njegovog života bilo fokus njegovih aktivnosti. Stoga je nužno, prije nego se da osvrtno na sam Simpozij reći nešto o životu i djelu prof. Welsera (iako je to u kratkim crtama gotovo nemoguće) i radu Istraživačkog mjesta te o Bečkom radnom krugu (*Wiener Arbeitskreis*) s kojim je Istraživačko mjesto imalo najintenzivniju saradnju.

Prof. Welser je bio dugogodišnji profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beču, a u jednom periodu i dekan ovog Fakulteta (1981– 1983). Od 1971. pa sve do svog penzionisanja 2007. godine bio je šef Katedre građanskog prava (*Institut für Zivilrecht*) na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beču. Povodom njegove smrti ugledne austrijske novine *Standard* su pisale da je umro najpoznatiji austrijski civilista koji je obilježio austrijsku građansko-pravnu praksu kao rijetko ko drugi. „Za polje prava bio je poput barda civilnog prava, za saradnike cijenjeni kolega, izvrstan učitelj ali i ličnost puna humora“.²

Pored navedenog udžbenika, prof. Welser je objavio preko 300 naučnih radova. Kao autor stručne literature je obilježio austrijsku civilistiku, ali je objavio i knjige s humorističkim sadržajem, kao npr. „Pravo smiješno“ (*Recht lustig*) gdje je prezentirao čitav niz smješnih slučajeva iz sudnice ili općenito pravne prakse. Jedno od njegovih posljednjih djela bila je knjiga namijenjena djeci pod naslovom „Mama, tata, šta je pravo? (*Mama. Papa, was ist Recht?*)“, na čijoj promociji je govorila i tadašnja austrijska ministrica pravde dr. Alma Zadić.

² <https://www.derstandard.at/story/3000000219000/oesterreichs-bekanntester-zivilrechtler-rudolf-welser-ist-verstorben>.

Za svoj rad i naučni doprinos odlikovan je najvažnijim austrijskim priznanjima (Veliko srebreno odličje za zasluge za Republiku Austriju, Zlatno počasno odličje za zasluge za grad Beč, Austrijski počasni krst za nauku i umjetnost I. klase, Srebrni Komturkrst počasnog odličja za zasluge pokrajine Niža Austrija). Nosilac je pet počasnih doktorata dodijeljenih od Kùltür-Üniversitesi Istanbul (2010), Vasile-Goldis-Universität, Arad; Rumunija (2012), Eötvös-Loránd Univerzitet, Budimpešta (2019), Novog univerziteta u Ljubljani (2019), i Nacionalnog i Kapodistrijskog Univerziteta u Ateni (2019), što pokazuje koliko je bio cijenjen i u međunarodnim naučnim krugovima. Godine 2013. je izabran za člana Akademije nauka i umjetnosti Poljske, a iste godine je počasno obnovljen njegov doktorat pravnih nauka na Univerzitetu u Beču te mu je dodijeljena Zlatna doktorska diploma.

Prof. Welser nije Republiku Austriju zadužio samo svojim naučnim opusom već i svojom djelatnošću u okviru mnogobrojnih reformi građanskog prava koje je poduzimalao Savezno ministarstvo pravde Republike Austrije, a prije svega u oblasti odgovornosti za ispravnost ispunjenja u obligacionim odgovorima i oblasti nasljednog prava.

Nakon odlaska u penziju 2007. godine, Pravni fakultet Univerziteta u Beču je osnovao „Istraživačko mjesto za evropski pravni razvoj i reformu privatnog prava“ (*Veröffentlichungen der Forschungsstelle für Europäische Rechtsentwicklung und Privatrechtsreform an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien*), što nije uobičajeno kada su u pitanju emeritirani profesori. Težište naučnog interesovanja Istraživačkog mjesta je uporedno istraživanje pravnih poredaka zemalja Srednje i Istočne Evrope (ali i Jugoistočne Evrope iako se iz samog naslova to direktno ne vidi). Uz Istraživačko mjesto je bio vezan „Wiener Arbeitskreis“ (Bečki radni krug)³ koje čine profesori velikog broja univerziteta iz zemalja Srednje i Istočne Evrope. Članovi ovog kruga su u pravilu svake godine u novembru referirali na određenu zadatu aktuelnu temu iz aspekta njihovih pravnih poredaka. Prof. Welser je u ovom Krugu okupljao od 2007. godine univerzitetske profesore iz zemalja u kojima se Austrijski građanski zakonik (dalje AGZ) primjenjivao ili još uvijek promjenjuje, ili zemalja u kojima je ostvario veliki utjecaj na zakonodavstvo i pravnu doktrinu. Na samom početku su to bile (abecednim redom), pored Austrije, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Mađarska, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Srbija, a kasnije su se pridružili i predstavnici

³ <https://fsprivatrechtsreform.univie.ac.at/team/wiener-arbeitskreis/>.

Italije, Grčke, Turske i Ukrajine. Iz određenih zemalja je u radu *Wiener Arbeitskreis*-a učestvovalo više predstavnika, neki su predstavnici se mijenjali, a što se tiče zemalja nastalih disolucijom bivše SFRJ, učesnici ovog prestižnog neformalnog kruga naučnih radnika su bili uvijek isti: za Sloveniju prof. dr. Verica Trstenjak, bivša sutkinja i generalna pravobraniteljica Suda Evropske unije, te doc. dr. Jorg Sladić, za Hrvatsku prof. dr. Tatjana Josipović sa Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, za Srbiju prof. dr. Joszef Szalma sa Pravnog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu i autorica ovog priloga, prof. dr. Meliha Povlakić s Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

Godišnji simpoziji na određenu temu su održavani ili u zgradi Iuridicum (Pravnog fakulteta u Beču) ili u Svečanoj sali Saveznog ministarstva pravde. Simpozij je tako pored Pravnog fakulteta Univerziteta u Beču, podržavalo i Savezno ministarstvo pravde. Osim toga su Simpozij i Bečki radni krug podržavala i Austrijska advokatska komora i Austrijska notarska komora. U osamnaest godina je grupa Wiener Arbeitskreis rasla brojem ali su s vremenom i njegovi članovi razvili međusobne snažne kolegijalne i prijateljske veze. Tome je doprinijelo i iskreno gostoprimstvo porodice Welser – prof. Welser i njegova supruga, honor.-prof. Irene Welser, su redovno noć uoči simpozija organizirali prijem u svom domu, na kojem bi gosti, pored članova Wiener Arbeitskreis-a bili i drugi profesori Pravnog fakulteta u Beču i najugledniji pravници i nosioci važnih funkcija u pravosuđu Republike Austrije, kao što su to bili predsjednici Ustavnog suda i Vrhovnog suda Republike Austrije, Advokatske i Notarske komore. Učesnicima u nezaboravnom sjećanju ostaju i oproštajni ručkovi na završetku simpozija koji bi u pravilu organizirala advokatska kancelarija CHSH Cerha Hempel Spiegelfeld Hlawati iz Beča u kojoj je prof. Irene Welser jedan od partnera. U nekim godinama su mjesto događanja bile Svečane prostorije (Prunkräume) koje je za sebe dao urediti krajem XIX vijeka tadašnji prestolonasljednik Austro-Ugarske Monarhije Rudolf von Habsburg.

Prvi Simpozij je bio održan 2007. godine i podneseni su referati o privatno-pravnom razvoju pojedinih zemalja a prema prethodno zadatom upitniku. Drugi Simpozij je bio posvećen nasljednom pravu, što je posebno bilo interesantno za Austriju budući da se pripremala reforma austrijskog prava. Upravni odbor Austrijskog Pravničkog dana je odlučio da reforma nasljednog prava bude tema Odjela za građansko pravo 17. Pravničkog dana a prof. Welser je dobio zadatak da sačini pravno mišljenje o tome. Na taj su način iskustva zemalja Centralne i Istočne Evrope mogla biti uzeta u obzir pri razmatranju

reforme nasljednog prava u Austriji. Nakon toga je 2009. godine tema simpozija bila zaštita potrošača u zemljama Srednje i Istočne Evrope. U više je navrata simpozij bio posvećen pitanjima prava Evropske unije (2010., 2014., 2017.), a prije svega implementaciji pojedinih EU-direktiva u pravo zemalja čiji su predstavnici okupljeni u *Wiener Arbeitskreis*-u. Ovakve teme, prezentirane uporednopravno, su nesumnjivo bile i od pomoći i služile kao putokaz za određene predstojeće reforme u involviranim zemljama.

Do sada su Istraživačko mjesto i prof. Welser kao urednik, izdali petnaest svezaka s priložima s održanih simpozija. Izdavač je bio najugledniji austrijski izdavač pravne literature Manzsche Verlags-und Universitätsbuchhandlung (Manz) iz Beča. U štampi je i Svezak br. XVI posvećen novom evropskom pravu odgovornosti za ispravnost ispunjenja i implementaciji u zemljama Centralne i Istočne Evrope (*Das neue europäische Gewährleistungsrecht – Umsetzung und Wirkung in den Zentral-und Osteuropäischen Staaten*).

Budući da izlazi posthumno, urednica ovog sveska, pored prof. Welsera, je prof. Wendehorst, nova voditeljica Istraživačkog mjesta. Naime, nakon smrti prof. Welsera Pravni fakultet Univerziteta u Beču je odlučio nastaviti rad Istraživačkog mjesta, koji će u njegovu čast nositi ime „Rudolf Welser Istraživačko mjesto za evropski privatno-pravni razvoj“ (*Rudolf Welser Forschungsstelle für Europäische Privatrechtsentwicklung*).

Kako je navedeno Pravni fakultet u Beču je organizirao Simpozij u znak sjećanja na prof. Welsera. Referenti na simpozijumu su bili članovi/ice Wiener Arbeitskreis-a. Naučni interes profesora Welsera je bio iznimno raznolik, a referenti su nastojali izabrati temu svog izlaganja preko koje su najneposrednije bili povezani s naučnim djelovanjem prof. Welsera.

Osim uvodnih obraćanja, Simpozij je bio podijeljen u pet panela.

U prvom dijelu, kojim je moderirala prof. dr. Verica Trstenjak, prezentirani su referati vezani za pitanja općeg dijela građanskog prava. Prvi je izlagač bio ugledni austrijski pravni historičar i komparativista emiritirani Univ.-Prof. DDr. Dr. h.c. mult. Michael Rainer koji je govorio na temu Evropski pravni razvoj – Pravna historija i komparativno pravo (*Europäische Privatrechtsentwicklung – Rechtsgeschichte und Rechtsvergleichung*). Na više izabranih primjera pokazao je utjecaj rimskog prava na evropske kodifikacije građanskog prava (Code civile, AGZ). Prof. Volodymyr Kossak i prof. Natalija Kvit (Ivan Franko Nacionalni Univerzitet Lavov, Ukrajina) su izlagali na temu predugovorne odgovornosti (*Vorvertragliche Haftung: Perspektiven für die*

Umsetzung der EU-Standards im ukrainischen Vertragsrecht). Naglasak je bio na predugovornoj odgovornosti u potrošačkim ugovorima. Predugovorna odgovornost ili *culpa in contrahendo* je tema koja je za prof. Welsera imala poseban značaj – jedan Simpozij je bio posvećen upravo ovoj temi, a poseban interes prof. Welsera za ovu temu postoji još od njegovog doktorata, koji je imao za cilj pružiti doprinos doktrini o *culpa in contrahendo*.

Drugi je panel bio posvećen stvarnom i obligacionom pravu, a moderirao ga je Univ.-Prof. Dr. İlhan Uluhan (Kultur-Univerzitet, Istanbul). Univ.-Doz. dr. Jorg Sladič, LL.M. (Univerzitet u Mariboru) je referirao na temu „Izgubljeni značaj ništavosti zbog nedostatka forme: trajni značaj §1432 AGZ u novom slovenačkom pravu“ (*Die verlorene Bedeutung der Formnichtigkeit: Die andauernde Bedeutung des §1432 ABGB im modernen slowenischen Schuldrecht*). U svom je izlaganju uporedio odredbu Obligacionog zakonika Republike Slovenije (odredbe identične onima iz člana 73. Zakona o obligacionim odnosima koji se i dalje primjenjuje u pravu BiH) sa austrijskim rješenjima ali i kritički ocijenio noviju sudsku praksu u Sloveniji. Prof. Dr. Atilla Altop (Kultur-Univerzitet, Istanbul) je izlagao na temu usaglašavanja ugovora u skladu sa odredbom § 138 turskog Zakona o obligacijama (*Anpassung des Vertrages gemäß §138 des türkischen Obligationengesetzes*). U novom Zakonu o obligacijama Republike Turske, koji je stupio na snagu 2012. godine, je u okviru općeg dijela reguliran institut promijenjnih okolnosti i mogućnost prilagođavanja ugovora u situaciji da je izvršenje činidbe, kako je prvobitno predviđeno ugovorom, za dužnika postalo pretjerano otežavajuće. Navedena odredba je bila predmetom kritičke analize u ovom referatu. Advokat mag. Wieland Leupold, nekadašnji saradnik prof. Welsera u okviru Istraživačkog mjesta, je referirao na temu građanskopravne odgovornosti za vještačku inteligenciju (*Zivilrechtliche Haftung für künstliche Intelligenz*). Iznio je čitav niz dilema i izazova koji stoje pred doktrinom građanskog prava kada su u pitanju različiti aspekti odgovornosti za AI. Kako je prof. Welser za teme Simpozija birao uvijek aktuelne teme, nema sumnje da bi nakon simpozija koji su se bavili digitalizacijom prava, jedna od slijedećih tema upravo bila tema digitalnih tehnologija i prava. Univ.-Prof. Dr. Hanife Öztürk Akkartal (Kultur-Univerzitet, Istanbul) je za temu svog izlaganja izabrala pitanje plodouživanja na dionicama (*Der Nießbrauch an Aktien*). Referirala je o velikom praktičnom značaju ovog instituta u Turskoj a posebno je ukazala na probleme u kontekstu zaobilaženja određenih propisa nasljednog prava osnivanjem plodouživanja na dionicama.

Treći je panel bio posvećen nasljednom pravu. Moderirao ga je em. o. Univ.-Prof. Dr. hab. Andrzej Mączyński, član Poljske Akademije nauka i umjetnosti i bivši sudac Ustavnog suda Poljske. Prof. dr. sc. Tatjana Josipović (Sveučilište u Zagrebu) je izlagala na temu “Ugovori sa nasljedno-pravnim dejstvom u hrvatskom pravu” (*Verträge mit erbrechtlichen Wirkungen nach kroatischem Recht*). Posebno je istakla socijalne probleme koji su u vezi sa ugovorima o doživotnom i dosmrtnom izdržavanju potakli hrvatskog zakonodavca na određene zakonodavne izmjene, kako bi onemogućio zloupotrebe na štetu starijih i nemoćnih osoba. Prof. dr. Meliha Povlakić (Univerzitet u Sarajevu) je govorila o aktuelnim izazovima pred nasljednim pravom u BiH (*Aktuelle Herausforderungen des Erbrechts*). Posebno je apostrofirala kolizone probleme kako u nasljedno-pravnim odnosima s međunarodnim obilježjem tako i u vezi s interlokalnim sukobom zakona, zatim probleme vezane za nasljedno-pravni položaj (van)bračnih partnera, te pitanja u vezi s nasljeđivanjem digitalne imovine. Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Lajos Vékás, član Akademije nauka i umjetnosti Mađarske i prof. Eötvös-Loránd Univerziteta, Budimpešta, je izlagao na temu “Rudolf Welser i reforma nasljednog prava u Evropi” (*Rudolf Welser und Erbrechtsreformen in Europa*). Posebne su zasluge prof. Welsera za reformu nasljednog prava u Austriji koja je stupila na snagu 2017. godine ali koja je imala utjecaja i na reforme u drugim zemljama EU. U jednom širokom komparativnom osvrtu je prof. Vékás predstavio najznačajnije aktuelne reforme nasljednog prava u velikom broju zemalja EU. Prof. Dr. habil Jerzy Pisuliński i Prof. Dr. habil. Piotr Tereszkiewicz (Jagelonski Univerzitet, Krakov) su izlagali na temu zaštite srodnika u nasljednom pravu i pitanja nužnog nasljednog dijela u svjetlu novog razvoja (*Angehörigenschutz im Erbrecht: Pflichtteil und Noterbenrecht im Lichte neuerer Entwicklungen*). Tema nužnog dijela i nužnih nasljednika je bila jedno od značajnih pitanja u uporednom pravu i jedna od tačaka koje su bile najkritičnije razmatrane. U ovom radu su prije svega izložena iskustva Poljske. Prof. Dr. Demetra Papadopoulou-Klamaris (Nacionalni i Kapodistrijski Univerzitet, Atina) je referirala na temu planiranih reformi nasljednog prava u Grčkoj (*Gedanken über die aktuellen Tendenzen der geplanten Erbrechtsreformen in Griechenland*), s posebnim naglaskom na pitanjima nasljedno-pravnih ugovora i nužnog nasljeđivanja.

Četvrti panel je bio posvećen zaštiti potrošača a moderirao ga je Prof. Dr. Josef Kotasek (Masarikov Univerzitet, Brno). Višekratno je zaštita potrošača bila tema Simpozija koje je organiziralo Istraživačko mjesto, što je bio razlog i

da određeni broj članova *Wiener Arbeitskreis*-a odabere potrošačku zaštitu za temu svog izlaganja. Dr. habil. Andrea Gyulai-Schmidt (Pazmany Peter Katolički univerzitet, Budimpešta) je referirala na temu „Novi putevi u evropskom pravu odgovornosti za proizvode – šanse i izazovi za potrošače (*Neue Wege im europäischen Produkthaftungsrecht – Chancen und Herausforderungen für die Verbraucher*). U svom referatu je analizirala novu Direktivu (EU) 2024/2853 o odgovornosti za neispravne proizvode i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 85/374/EEZ. Prof. Dr. hab. Fryderyk Zoll (Jagelonjski Univerzitet, Krakov i Univerzitet u Osnabriku) je govorio o novoj implementaciji Direktive 2019/771 u Građanski zakonik Poljske (*Neuumsatzung der Richtlinie 2019/771 im polnischen Zivilgesetzbuch*). Prof. Dr. Georgios Mentis Nacionalni i Kapodistrijanski Univerzitet, Atina) je imao izlaganje na temu „Evropsko pravo opštih uslova poslovanja i krediti u stranoj valuti (*Europäisches AGB-Recht und Fremdwährungskredite*). On je dao iscrpan prikaz problema koji su sa globalnom finansijskom krizom nastali ne samo u Grčkoj već globalno, a posebno u nekim zemljama EU (Španija, Mađarska, Rumunija itd.). Posebno je prikazao iscrpno praksu suda EU koji je u postupcima povodom prethodnog pitanja odlučivalo u više desetina slučajeva o različitim aspektima pitanja koji su bila vezana za ovakve kredite.

Svaki panel je bio praćen velikim brojem pitanja i zanimljivim diskusijama u vezi s postavljenim pitanjima.

Simpozij je prigodnim završnim obraćanjem zatvorila dekanica Pravnog fakulteta Univerziteta u Beču Univ.-Prof. Dr. Brigitta Zöchling-Jud.

IZVJEŠTAJ S KONFERENCIJE „KONSTITUCIONALIZAM I POSTKONFLIKTNA DRUŠTVA“

prikaz

Harun Išerić*

Na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu je dana 28. aprila 2025. godine održana međunarodna konferencija „Konstitucionalizam i postkonfliktna društva.“ Radi se o drugoj konferenciji u okviru projekta „Ustavi za mir: uloga ustavnih promjena u promovisanju suživota i društvene rekonstrukcije u društvima u tranziciji“,¹ koji finansira Međunarodni katalonski institut za mir, a implementira Univerzitet u Barseloni. Prethodne godine je održana konferencija “Ustavne promjene u postkonfliktnim društvima kroz prizmu tranzicijske pravde” (15. aprila 2024. godine).

Konferencija je ponudila uporedni uvid u teorijska i praktična istraživanja o međusobnoj isprepletenosti ustavnih promjena u postkonfliktnim društvima, kao instrumenata garancije neponavljanja kršenja ljudskih prava, s osiguranjem stabilnog i dugotrajnog mira. Učesnici iz Italije, Španije, Slovenije, Rumunije i BiH su raspravljali o iskustvu Sjeverne Makedonije, Gvatemale, Kolumbije, Kipra i Bosne i Hercegovine, u okviru tri panela: 1) “Ustavne promjene na Balkanu: izazovi dugotrajnom miru”, 2) “Bosna i Hercegovina u fokusu” i 3) “Ustavne promjene u Latinskoj Americi i pogled na Kipar”.

U uvodnom izlaganju, prof. dr. *Elisenda Calvet Martinez*, sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Barseloni, je istakla kako je opći cilj projekta analizirati ustavne promjene u društvima u tranziciji kao alata za izgradnju mira, naročito imajući u vidu činjenicu da su do sada izostale adekvatne studije o ovom pitanju. Teorijski okvir projekta čini tranzicijski konstitucionalizam, tranzicijska pravda i politička teorija.

* * Viši asistent na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu,
harun.iseric@gmail.com

¹ Vidjeti: <https://www.constitutions4peace.com/>, pristupljeno: 5. 5. 2025.

Jedan od pet stubova tranzicijske pravde jeste i garancija neponavljanja, koja se fokusira na strukture koje su, na prvom mjestu, i dopustile da se zločini dese. Karakteristike ovog stuba su: posvećenost budućnosti, fokus na prevenciji, radi se o dugotrajnim mjerama i cilj je spriječiti ponavljanje kršenja ljudskih prava iz prošlosti. Ustavne promjene, posmatrane kroz prizmu tranzicijske pravde, uključuju sljedeće: 1) uklanjanje diskriminacijskih odredbi kao i uključivanje mehanizama inkluzije svih društvenih segmenata, 2) podjela vlasti, koja obezbjeđuje nezavisnost sudstva, 3) pridruživanje ustavu normi o garanciji i zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, 4) uspostavljanje ustavnog suda, 5) ograničenje vojnog pravosuđa na isključivo vojno osoblje, 6) usvajanje novog ustava, koji sadrži povelju o ljudskim pravima i demokratske principe vladavine, izvjesno predstavlja centralni dio politike neponavljanja. Profesorica *Martinez* je govoreći o izazovima ustavnih promjena u postkonfliktnim društvima istaknula dvojbu između kreiranja novog ustava ili donošenja ustavnih amandmana. Tokom rasprave je istaknuto kako i sam ustav može predstavljati metod memorijalizacije, kao stuba tranzicijske pravde i da u tom smislu, posebnu ulogu može imati preambula. Pored toga, naglašeno je kako u uporednom pravu, vanjski faktori kao što je međunarodna zajednica, tijela za zaštitu ljudskih prava, Evropska unija, mogu predstavljati nužni vanjski pritisak da se reforma sprovede.

Prvi panel započeo je prof. dr. *Damir Banović*, koji je govorio na temu konstitucionalizacije pravnih i političkih principa nužnih u postkonfliktnim društvima. U tom kontekstu se osvrnuo na komparativno ustavno pravo i to ustavne norme Švicarske te odredbe Zakona o multikulturalizmu Kanade. Imajući u vidu iskustvo uporednog prava, prof. *Banović* je istakao kako buduća reforma Ustava BiH mora biti usmjerena ka postizanju sljedećih ciljeva: kreiranje minimalnog identitetskog sadržaja koji nadilazi identitet posebnih društvenih segmenata; saradnja i razvoj povjerenja među društvenim subjektima na kolektivnom i individualnom nivou, vođeni zajedničkim interesom; konsenzus i legitimnost političkog predstavljanja kao vrijednost u odnosu na političke elite; aktivnosti i saradnja civilnog društva unutar i između poddruštvenih subjekata; demokratsko obrazovanje koje njeguje vrijednosti unutar društvenih segmenata i između društvenih segmenata; minimalni konsenzus o prirodi političkog sistema. U pogledu normativnih i obrazovnih principa, prof. *Banović* je elaborirao sljedeće: ljudsko dostojanstvo pojedinca i kolektiva; prepoznavanje važnosti da se bude dio kolektiva ali i zadrži inividualnost; ujedinjenost u različitosti; konsenzus kao vrijednost i u

vezi s tim postupanje u dobroj vjeri; supsidijarnost kao vrijednost; multikulturalizam kao vrijednost i bh. karakteristika; međusobno uvažavanje i politička inkluzija.

U diskusiji koja je uslijedila, prof. *Banović* je istakao nužnost da se pravnim aktom prepozna multikulturalnost države BiH. To ne mora biti nužno zakonom, već može i deklaracijom, kako bi se na odgovarajući način proklamirala, zaštitila i promovisala multikulturalnost kao vrijednost i karakteristika bh. društva.

U drugom izlaganju, dr. *Carna Pistan*, istraživačica Centra za ustavne studije i demokratski razvoj iz Bolonje, predstavila je studij slučaja Sjeverne Makedonije. Ona je govorila o Ustavu Sjeverne Makedonije iz 1991. godine kao izvoru sukoba jer je propustio urediti inter-etničke odnose i jer je institucionalizirao etničku podjelu i isključenost. Ona je istakla da je u ustavu dominirao etničko-nacionalistički narativ koji je veličao jednu – većinsku grupu i marginalizovao i isključivao druge grupe, te promovirao supremaciju makedonske etničke grupe kao i Makedonske pravoslavne crkve. Na taj način su Albanci degradirani u odnosu na ustavni položaj prema Ustavu iz 1974. godine. Vrhunac inter-etničkih napetosti je predstavljao oružani sukob u 2001. godini, koji je okončan Ohridskim sporazumom, koji je tretirao pitanja od značaja za albansku grupu, u perspektivi ustavnih i političkih reformi. Iako je on djelomično implementiran, nastojanja da se Makedonija definiše kao građanska država nisu bili uspješni, dok je pitanje simboličnog rangiranja pravoslavne crkve kao primarne bilo riješeno na način da su islamska i katolička vjera navedene u istom nivou kao pravoslavna. Pozitivan iskorak je bilo odmak od monoetničkog pristupa priznanja etničkih skupina kao skupina koje uspostavljaju državu, a ne samo kao nacionalnih manjina. U zaključku, ustavne promjene su propuštene prilika da se kreira građanski ustav, koji je etnički neutralan, te je dodatno potencirao specifične etničke identitete ali i zadržao simboličku etničku superiornost Makedonaca.

Odgovarajući na pitanje značaja ustavnih promjena za integritet, mir i stabilnost, dr. *Pistan* je istakla kako ustav koji osuđuje društvo da živi unutar segregiranih identiteta isključuje integraciju i pomirenje u društvu. Naspram toga, stoji zahtjev pozivanja na "mi" kao inkluzivne osnove za novi politički poredak. To je izostalo u Makedoniji, rezultirajući time da je društvo ostalo podijeljeno, dok njegov fragmentirani identitet podstiče etničke tenzije i političku nestabilnost. Na drugom mjestu, Ustav je propustio da stvori multietničku državu, već dvoetničku koja se fokusira na makedonska i

albanska prava, dok marginalizira druge manjine i kreira političku nestabilnost. Postizanje trajnog mira i stabilnosti zahtijevalo bi novi ustavni narativ - onaj koji uzima sadašnjost kao svoju početnu tačku, obilježava zajednički novi početak i stvara inkluzivno, građansko "mi" kako bi se prevazišle etničke podjele.

Alenka Antloga, članica istraživačke grupe "Diskriminacija u postkonfliktnim ustavima", Međunarodnog udruženja za ustavno pravo, je govorila na temu: "Međunarodna zajednica u Bosni i Hercegovini u svjetlu tranzicijske pravde i ustavnih promjena, de lege ferenda". U svom izlaganju, ona se fokusirala na ovlaštenja visokog predstavnika i njihovu praktičnu primjenu u svjetlu tranzicijske pravde: uklanjenje nosilaca javnih funkcija i odluka o proglašenju zakona ili poništenju usvojenih pravnih akata. Osvrćući se na potencijal za sprovođenje ustavnih promjena, *Alenka* je govorila o nužnim promjenama koje iziskuje članstvo BiH u Vijeću Evrope i postupka pridruživanja Evropskoj uniji. Prema njenom stajalištu, ustavna promjena trebala bi biti ili dio ili kraj procesa ostvarenja tranzicijske pravde.

Drugi panel je započeo sa izlaganjem dr. *Hikmeta Karčića* s Univerziteta u Sarajevu – Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. On je svoje izlaganje temeljio na tezi o demokratskoj eroziji uzrokovanoj negiranjem genocida. Dr. Karčić se referisao na postignuća u reformama do 2006. godine i na stagnaciju koja je potom uslijedila. To je uključivalo i negiranje genocida, koje je od 2007. godine vidljivo na dnevnoj razini i služi kao metod mobiliziranja glasača. Nakon što je 2021. godine, tadašnji visoki predstavnik inkriminirao negiranje genocida, vidljivo je smanjenje obima negiranja genocida, dok je njegovo provođenje od strane pravosudnog aparata i dalje sporo i neefikasno. Genocid se sada negira pak akademskim jezikom odnosno jezikom koji ne podiže, na pravi pogled, krivičnom gonjenju. U zaključku, dr. *Karčić* je istakao kako smo u 2024. godini vidjeli vrhunac radikalizacije uvjetovan Rezolucijom Opće skupštine UN-a o genocidu u Srebrenici, u vidu održavanja Svesrpskog sabora i usvajanja Nacrta Ustava RS. Takvo postupanje je dovelo do keiranja paralelnog pravosuđa u RS, eliminiranju slobodnih medija i nevladinih organizacija, demokratske erozije jačanjem entiteta, a koristeći dejtonske mehanizme. Nasuprot tome, postoji nužda reforme Federacije BiH kako bi se učinila funkcionalnijom i spremnijom da odgovori na izazove nastavka secesije RS.

Profesorica s Univerziteta u Sarajevu – Pravnog fakulteta, prof. dr. *Lejla Balić*, je predstavila izlaganje na temu uloge izbornog zakona u

postkonfliktnim društvima na primjeru BiH. Na početku svog izlaganja, ona je istakla kako svaka dosadašnja izborna reforma nije bila rezultat domaće inicijative, te je kao takva uvijek bila podstaknuta ili implementirana od vanjskog faktora, dok je Parlamentarna skupština BiH isključivo usvajala donesene odluke od strane visokog predstavnika. Međutim, uklanjanje diskriminirajućih normi ostaje uvjetovano ustavnom korekcijom. Centralni dio izlaganja je bila analiza odluke Ustavnog suda u predmetu *Ljubić* i modus njene implementacije. Ona je razmatrala posljedice ove odluke, kao i dviju odluka po zahtjevu za zaštitu vitalnog interesa bošnjačkog naroda u Parlamentarnoj skupštini BiH glede prijedloga zakona o izmjeni i dopuni izbornog zakona BiH, uključujući izborni model članova Predsjedništva BiH.

Kao posljednji govornik u ovom panelu je bio *Harun Išerić*, viši asistent na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu. On se osvrnuo na iskustvo organizacije i implementacije skupštine građana, kao oblika deliberativne demokratije, na lokalnoj razini (u Banjoj Luci, Mostaru i Sarajevu), uključujući implementaciju njenih preporuka i potencijala nacionalne skupštine za veću i ozbiljnu reformu pravnog poretka BiH. Taj potencijal je posebno sagledan iz perspektive iskustva drugih multietničkih društava – Belgije i Sjeverne Irske. Nacionalna skupština građana BiH, iz februara 2022. godine, ponudila je izlaz iz tadašnjeg izbornog i ustavnog ćorsokaka, nudeći preporuke za implementaciju presuda Evropskog suda za ljudska prava i to: ukidanjem doma/vijeća naroda i proširenjem Predsjedništva BiH sa četvrtim članom, uključujući njihov indirektni izbor. Time su građani radikalno odstupili od prijedloga dominantnih političkih stranaka, ali i međunarodnih aktera, i ponudili kreativno rješenje, koje je blisko prijedlozima Venecijanske komisije. Međutim, izostanak adekvatne uključenosti političkih aktera u organizaciji skupštine građana, njenoj implementaciji i provođenju preporuka, rezultiralo je time da su preporuke ostale mrtvo slovo na papiru. U zaključku, ukazano je na nužnost veće odgovornosti i posvećenosti organizatora nacionalne skupštine građana; institucionalizacije i održivosti nacionalne skupštine građana; pojačane legitimnosti preporuka kroz referendum; uključenost političkih aktera u svim fazama skupštine.

Treći panel, koji je predstavljao uvid u komparativno iskustvo država Latinske Amerike i Kipra, započeto je izlaganjem profesorice dr. *Elisenda Calvet Martinez*. Profesorica *Martinez* je, analizirajući primjer Gvatemale, predstavila slučaj donošenja ustava prije zaključenja mirovnog sporazuma.

Mirovni sporazum je potom predviđao ustavnu reformu u dijelu prepoznavanja i prihvatanja identiteta i prava autohtonih naroda, jačanja civilne vlasti, uspostavljanje pravila za vojsku i reformu izbornog režima. Međutim, dva pokušaja ustavnih promjena 1999. i 2017. godine su bila neuspješna. U prvom slučaju, referendum je propao zbog niske izlaznosti i jake opozicije, dok je u drugom postojala snažna online kampanja konzervativnih aktera, dok je sudjelovanje UN-a posmatrano kao kršenje suverenosti države. Zbog toga su trenutni glavni izazovi tranzicijskoj pravdi ustavne promjene koje su uveliko simbolične bez strukturalnih promjena; autohtoni narodi koji ostaju marginalizovani i nedovoljno zastupljeni, šta više oni su sistemski isključeni i subjekti su strukturiranog rasizma, dok je povjerenje autohtonih naroda u javne institucije nisko; kontinuitet krhkih institucija. Lekcije koje se mogu naučiti iz ovog iskustva jesu propust da mirovni sporazum predvidi rok za provođenje ustavne promjene, dok međunarodna zajednica nije uzela u obzir teškoće u provedbi strukturalnih promjena predviđenih mirovnim sporazumima i ignorisala je potrebu za uspostavljanjem garancije za provođenje ustavne reforme. Ustavna promjena, koja podrazumijeva međukulturni dijalog, koja će uključiti autohtone narode u ustav ostaje ključna za dugotrajni mir, dok je istovremeno korištena da blokira ustavne promjene u cjelini. Efektivna ustavna promjena je kritična za izgradnju mira, jačanje socijalne kohezije i očuvanje održivog mira u ovakvom postkonfliktnom društvu.

Dr. *Raluca Colojoară* sa Zapadnog univerziteta u Temišvaru (Rumunija) je govorila na temu Kolumbije i ustavnih promjena kao garancija mira. Osvrnuvši se na Ustav iz 1991. godine, donesen u vrijeme nacionalne krize i tri decenije oružanog sukoba, ona je istakla kako je prvobitno taj Ustav bio zamišljen kao mirovni sporazum, kreiran ka odgovor na nasilje, isključivost sukoba, uzrokovani gerilskim ratom, nasiljem, trgovinom drogom i političkim ubistvima. Nakon četiri godine pregovora, 2016. godine, potpisan je mirovni sporazum koji je donio amandmane na Ustav iz 1991. godine. Dr. *Colojoară* je analizirala sistem tranzicijske pravde, zasnovan na Ustavu iz 1991. godine, mirovnim sporazumom iz 2016. godine i promjene koje je ovaj sporazum donio kolumbijskom ustavu. Taj sistem je podrazumijevao uspostavljanje komisije za istinu i pravdu; kreiranje tribunala sa specijalnom jurisdikcijom za mir (sa zadatkom da proceusira lica odgovorna za zločine počinjene tokom 50 godina dugog sukoba); formiranje komisije za istinito historijsko razjašnjenje i jedinice za potragu za nestalima.

Treći panel je okončan izlaganjem *Tahira Herende*, višeg asistenta na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu. On je govorio na temu država matica i mehanizmima podjele moći među etničkim skupinama na primjeru Kipra. On je procijenio ulogu Turske i Grčke, kao vanjskih etničkih garantora (*external ethno-guarantors*), u eskalaciji ili stabilnosti, koja je rezultirala s kolapsom Kipra kao jedinstvene države. Viši asistent *Herenda* je njihovu ulogu evaluirao na osnovu tri kriterija najbolje prakse: 1) postojanje saradnje kako bi se okončao konflikt: Grčka je podržavala ujedinjenje otoka i potkopala one koji su od te ideje odustajali, dok je Turska promovirala ujedinjenje otoka s Turskom i podržavala turski separatizam, 2) izbjegavanje jednostrane intervencije: Grčka vojna hutna je podržala pokušaj vojnog udara, dok je Turska izvršila vojnu invaziju i podržavala paralelnu upravu, 3) obraćanje pažnje na unutrašnju dinamiku: Grčka je ignorisala legitimitet vodstva lokalnih Grka zbog odstupanja od njene politike i podržavala tvrdokorne političare na političkog sceni, a Turska je podržavala nacionalističke elemente i neutralizirala je umjerene turske političare na Kipru.

Po okončanju akademskog rada konferencije, direktor BIRN-a u BiH, *Denis Džidić* je predstavio rad BIRN-a u oblasti tranzicijske pravde i to obilježavanja mjesta masovnih grobnica u skladu sa Zakonom o nestalim BiH; mapiranja sudski utvrđenih činjenica o ratu u BiH i podučavanja historije na osnovu istim; dokumentovanja iskustva žrtava genocida u BiH.

Konferencija je održana kao segment nastavka međunarodne saradnje Pravnog fakulteta u Sarajevu, te je ponovo aktuelizirala pitanja koja su ostala zapostavljena u bh. društvu i naučnom životu. Čini se da trideset godina od Dejtonskog sporazuma i genocida u Srebrenici, predstavlja novi momentum koji bi trebao doprinijeti boljem razumijevanju procesa tranzicijske pravde i nužnosti ustavnih promjena ka ostvarenju njenog stuba garancija neponavljanja i dugotrajnom i stabilnom miru u BiH. Konferencija u tom smislu može predstavljati svojevrsni vodič kako za međunarodne akte u BiH, tako i za domaće, u zagovaranju donošenja strateških dokumenata kao što je strategija tranzicijske pravde, tako i u provođenju ustavnih promjena.

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE

sudska praksa

Pripremio: **Miodrag N. Simović***

NADLEŽNOST USTAVNOG SUDA U PITANJIMA KOJA MU JE PROSLIJEDIO BILO KOJI SUD U BOSNI I HERCEGOVINI U POGLEDU TOGA DA LI JE ZAKON, O ČIJEM VAŽENJU NJEGOVA ODLUKA ZAVISI, KOMPATIBILAN S USTAVOM BIH, S EVROPSKOM KONVENCIJOM ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA I NJENIM PROTOKOLIMA ILI SA ZAKONIMA BOSNE I HERCEGOVINE

Zakon o registraciji pravnih lica koja osnivaju institucije Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 33/02, 37/03 i 76/11)

Zakon o registraciji pravnih lica koja osnivaju institucije Bosne i Hercegovine nije u skladu sa članom I/2. Ustava Bosne i Hercegovine i članom 2. Aneksa II Ustava Bosne i Hercegovine zbog toga što ne rješava pitanje registracije Akademije nauka i umjetnosti BiH koja je osnovana na temelju Zakona o Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine („Službeni list RBiH“ br. 40/75 i 33/81 i „Službeni list RBiH“ broj 15/94) koji je na osnovu ustavnog načela kontinuiteta pravnih propisa još uvijek na snazi i dio je pravnog sistema Bosne i Hercegovine.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da ustavno načelo kontinuiteta pravnih propisa predstavlja mehanizam osiguranja načela vladavine prava u Bosni i Hercegovini. Bliski odnosi između vladavine prava i demokratskog društva posebno su naglašeni u praksi Evropskog suda za ljudska prava različitim izrazima: „demokratsko društvo koje se pridržava vladavine prava“ (*Winterwerp protiv Nizozemske*, presuda od 24. oktobra 1979. godine, tačka 39), „demokratsko društvo zasnovano na vladavini prava“ (*Vereniging Weekblad Bluf protiv Nizozemske*, presuda od 9. februara 1995. godine, tačka 35) i, više sistemski, „vladavina prava u demokratskom društvu“ (*Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 2. avgusta 1984. godine, tačka 79).

* Prof. em. dr. Miodrag Simović, redovni član Akademije nauka i umjetnosti BiH

Budući da je povezana s pojmom „demokratsko društvo“, vladavina prava takođe je povezana sa širim konceptom „evropskog javnog poretka“ (*Ujedinjena komunistička partija Turske i drugi protiv Turske*, presuda od 30. januara 1998. godine, tačka 45).

Navedeni ustavni mehanizmi su propisani članom I/2. Ustava BiH u vezi sa članom 2. Aneksa II Ustava BiH. Ustavni sud podsjeća da član 2. Aneksa II Ustava BiH podrazumijeva ustavno načelo kontinuiteta pravnih propisa, prema kojem su svi zakoni koji su bili na snazi na teritoriji BiH u trenutku kada je Ustav BiH stupio na snagu - ostali na snazi sve dok nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine ne odredi drugačije. Vladavina prava iz člana I/2. Ustava BiH, u kontekstu načela kontinuiteta pravnih propisa iz člana 2. Aneksa II Ustava BiH, sredstvo je kojim se osigurava da se zakoni usvojeni prije stupanja na snagu Ustava BiH nastave provoditi u situaciji kada „nadležni organ vlasti BiH“ nije osporio ustavnost takvih zakona.

Pitanje kontinuiteta pravnih propisa iz člana 2. Aneksa II Ustava BiH Ustavni sud je razmatrao u svojoj praksi iz apelacione nadležnosti. Tako je u Odluci broj AP-130/04 od 2. decembra 2005. godine, tačka 68, navedeno sljedeće: „Ustavni sud ponavlja da, prema članu I Ustava BiH, BiH nastavlja svoje pravno postojanje prema međunarodnom pravu kao država i tako nasljeđuje status bivše Republike BiH. Ustavni sud se, dalje, poziva na Aneks II/2. Ustava BiH, kojim je propisan kontinuitet pravnih propisa, prema kojem '[s]vi zakoni, propisi i sudski poslovnici, koji su na snazi na teritoriji Bosne i Hercegovine u trenutku kada Ustav stupi na snagu, ostaće na snazi u onoj mjeri u kojoj nisu u suprotnosti sa Ustavom dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine'. *In conclusio*, svi opšti akti koji su usvojeni do stupanja na snagu Ustava BiH, ostaju na snazi u punom obimu sve dok drugačije ne odredi nadležni organ vlasti Bosne i Hercegovine.“

Imajući u vidu navedeno, kao i okolnosti ovog slučaja, Ustavni sud smatra da je nesporno da je Zakon o Akademiji nauka i umjetnosti BiH, primjenom načela kontinuiteta pravnih propisa iz člana 2. Aneksa II Ustava BiH, dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine. Navedeno je Ustavni sud već konstatovao u citiranoj Odluci broj AP-1679/17. Ustavni sud može samo još jednom ponoviti kako je nesporno da, u odnosu na pravni status Zakona o ANUBiH, nadležni organ vlasti, prema članu 2. Aneksa II Ustava BiH, nije „odredio drugačije“ u pogledu važenja pravnog statusa tog zakona. Navedeno znači da je Zakon o ANUBiH i dalje dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine prema članu 2. Aneksa II Ustava BiH. U vezi s tim, Ustavni sud je u Odluci broj

AP-1679/17 takođe konstatirao da tako definisan pravni status Zakona o ANUBiH daje ANUBiH legitimno očekivanje za nesmetano i potpuno obavljanje njegove djelatnosti.

Međutim, Ustavni sud zapaža da sporni Zakon o registraciji uspostavlja ograničenja kada je riječ o registraciji pravnih lica jer se ta registracija odnosi isključivo na pravna lica koja osnivaju ili koja su već osnovale institucije Bosne i Hercegovine nakon stupanja na snagu Ustava BiH. S druge strane, spornim Zakonom o registraciji nisu obuhvaćena pravna lica koja su osnovana zakonima donesenim prije stupanja na snagu Ustava BiH. To se u konkretnom slučaju odnosi na ANUBiH. Zbog takvog zakonskog rješenja i nepostojanja drugog pravnog propisa koji bi se odnosio na ANUBiH, on je u postojećoj pravnoj regulativi onemogućen djelovati u punom obimu prava obuhvaćenih važećim Zakonom o ANUBiH. Navedeno je Ustavni sud već konstatirao u citiranoj Odluci broj AP-1679/17 kada je naglasio da „na jednoj strani, prema Zakonu o Akademiji nauka i umjetnosti BiH, koji je na osnovu načela kontinuiteta zakona dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine, apelantica ima zakonski osnov, dakle legitimno očekivanje za nesmetano i potpuno obavljanje svoje djelatnosti, dok je na drugoj strani, na osnovu Zakona o registraciji, odbijen njen zahtjev za upis u Registar, a što je jedan od uslova da apelantica u praksi učestvuje u pravnom prometu neophodnom za nesmetano obavljanje djelatnosti“.

Stoga, Ustavni sud ukazuje da je takvim ograničenjem, prema spornom Zakonu o registraciji, direktno dovedena u pitanje primjena Zakona o ANUBiH koji je na snazi u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine, što ima za posljedicu neusklađenost spornog Zakona o registraciji s odredbama člana I/2. Ustava BiH i člana 2. Aneksa II Ustava BiH.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-10/24 od 23. januara 2025. godine)*

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST

Zaštita lica s duševnim smetnjama

Postoji kršenje prava iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. stav 1. tačka e) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda budući da prilikom apelantovog smještaja i boravka u Zavodu za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica na neograničen period nije poštovana procedura prema Zakonu o zaštiti lica s duševnim smetnjama. Postoji i kršenje člana 5. stav 4. Evropske konvencije za

zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada o apelantovom smještaju u ovaj zavod odluku nikada nije donio sud niti neki drugi nezavisni organ, niti je sud vršio periodičnu kontrolu opravdanosti boravka u Zavodu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da je u svojoj praksi razmatrao isto/slično činjenično i pravno pitanje u Odluci broj AP-2472/11 u kojoj je razmatrao apelaciju apelantice kojoj je oduzeta poslovna sposobnost i koja je na osnovu rješenja Službe socijalne zaštite, donesenog na osnovu Federalnog zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Federacije BiH“ br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 17/13, 5/14 45/16, 40/18 i 16/23) i Kantonalnog zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom (prečišćeni tekst - „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj 38/14, 38/16, 44/17, 28/18, 52/21 i 40/22) smještena u JU Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica „Drin“. Ustavni sud je u tom predmetu usvojio apelaciju jer je iz raspoloživih dokumenata proizašlo da nije bilo sudske odluke ni prilikom prinudne hospitalizacije niti prilikom apelanticinog smještaja u Zavod, niti je o produžetku boravka u Zavodu periodično odlučivao sud. U takvim okolnostima utvrđeno je kršenje apelanticinog prava iz člana 5. stav 1. tačka e) i stav 4. Evropske konvencije.

Nakon te, vodeće odluke, uslijedile su i druge odluke iz istog/sličnog činjeničnog i pravnog osnova u kojima je Ustavni sud slijedio praksu iz tog predmeta (vidi npr. odluke br. AP-1837/19 od 27. novembra 2020. godine i AP-5727/18 od 14. oktobra 2020. godine, dostupne na www.ustavnisud.ba). U tim odlukama Ustavni sud je utvrdio kršenje prava apelanata iz člana 5. stav 1. tačka e) i stav 4. Evropske konvencije.

Istim pitanjem se u praksi bavio i Evropski sud za ljudska prava (vidi Evropski sud, *Salihović protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 6. februara 2018. godine, predstavka broj 6056/14 i *Hadžimejlić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 3. novembra 2015. godine, predstavke br. 3427/13, 74569/13 i 7157/14). Evropski sud je u navedenim predmetima zaključio da smještaj aplikanata u Zavod nije određen u skladu „sa zakonom propisanim postupkom“ u smislu člana 5. stav 1. Evropske konvencije, te je utvrdio povredu prava podnosilaca predstavke iz člana 5. stav 1. Evropske konvencije. S obzirom na takav zaključak, Evropski sud je smatrao da nije neophodno

posebno ispitivati je li došlo i do povrede člana 5. stav 4. Evropske konvencije.

U konkretnom slučaju, Ustavni sud zapaža da je apelant na lični zahtjev smješten u Zavod na osnovu rješenja Centra. Rješenje Centra je doneseno na osnovu federalnog odnosno kantonalnog propisa iz oblasti socijalne zaštite. Apelant je smješten u Zavod na neodređeno vrijeme. Dalje, Ustavni sud iz raspoloživih dokumenata uočava da je Općinski sud u apelantovom slučaju odlučivao samo o oduzimanju, odnosno vraćanju njegove poslovne sposobnosti. Iz raspoloživih dokumenata nije vidljivo da li je nadležni sud odlučivao, u smislu Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama („Službene novine Federacije BiH“ br. 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13), prilikom apelantovih prisilnih hospitalizacija, apelantovog smještaja u Zavod ili da je vršio periodičnu kontrolu opravdanosti apelantovog boravka u Zavodu. U takvim okolnostima Ustavni sud ne vidi razlog da odstupi od svoje dosadašnje prakse, te iz istih razloga koje je naveo u praksi o istom pitanju zaključuje da i u konkretnom slučaju postoji kršenje apelantovog prava iz člana II/3.d) Ustava BiH i člana 5. stav 1. tačka e) i stav 4. Evropske konvencije.

Apelant je zatražio naknadu nematerijalne štete u visini od 100.000,00 EUR zbog ugrožavanja njegovih ljudskih prava zbog bolesti. U smislu člana 76. stav 2. Pravila Ustavnog suda, Ustavni sud, izuzetno na zahtjev apelanata, može odrediti naknadu nematerijalne štete. Međutim, Ustavni sud podsjeća na to da, za razliku od postupka pred redovnim sudovima, naknadu nematerijalne štete određuje u posebnim slučajevima kršenja zagarantiranih ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju, s obzirom na posebne okolnosti konkretnog slučaja i na svoju praksu, apelantu treba dosuditi iznos od 5.000,00 KM zbog utvrđenog kršenja njegovog ustavnog prava. Navedeni iznos apelantu je dužna isplatiti Vlada Kantona Sarajevo, s obzirom na sjedište Centra, u roku od tri mjeseca od dana dostavljanja ove odluke.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-940/22 od 11. jula 2024. godine)*

PRAVO NA LIČNU SLOBODU I SIGURNOST I PRAVO NA PRETPOSTAVKU NEVINOSTI

Pritvor

Nije povrijeđeno pravo na ličnu slobodu i sigurnost iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je sud dao jasne i određene razloge o postojanju osnovane sumnje i naveo naročite okolnosti zbog kojih je potrebno apelantima produžiti mjeru pritvora, te kada je odbrani dato dovoljno vremena da se upozna s prijedlogom. Nije povrijeđeno ni prvoapelantovo pravo iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada sud nigdje ne prejudicira niti iznosi zaključak o krivici optuženih.

Iz obrazloženja:

Iz obrazloženja osporenih rješenja proizlazi da su redovni sudovi prilikom produženja pritvora imali u vidu kako uslove propisane zakonom tako i postojanje naročitih okolnosti. Pri tome, redovni sud je naveo za šta se apelanti i drugi optuženi terete optužnicom, odnosno da je u pitanju krivično djelo organizovanog kriminala. Redovni sudovi su uzeli u obzir raniju osuđivanost za pojedine optužene, uključujući i apelante, ali i brojne druge faktore kao što su međunarodni kontakti, ilegalni prelasci granice i drugo. Takođe, kod opasnosti od ponavlja krivičnog djela sud je, između ostalog, cijenio činjenicu da postoji osnovana sumnja da ta grupa, odnosno lica koja joj pripadaju, a još nisu identifikovana, nije prestala s djelovanjem, kao i da se radi o uhodanom i unosnom poslu.

Okolnosti koje je naveo redovni sud, prema ocjeni Ustavnog suda, predstavljaju naročite okolnosti koje predstavljaju visok stepen iteracijske opasnosti i opasnosti od bjekstva u slučaju boravka optuženih, uključujući i apelante, na slobodi. Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud, suprotno navodima iz apelacija, smatra da su redovni sudovi u osporenim rješenjima, pri ocjeni opravdanosti produženja mjere pritvora apelantima, imali u vidu, s jedne strane, značaj osnovnog prava na slobodu i sigurnost i, s druge strane, naročite okolnosti koje su ispitane u svjetlu razloga „za“ i „protiv“ i ocijenjene u vezi s konkretnim okolnostima. Stoga su neosnovani prigovori apelanata da su redovni sudovi proizvoljno primijenili odredbe člana 132. stav (1) tač. a) i c)

Zakona o krivičnom postupku BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13, 49/17, 42/18, 65/18, 22/21 i 8/22).

S obzirom na sve navedeno, Ustavni sud zaključuje da produženje pritvora apelantima nije bilo „nezakonito“ u smislu člana 5. stav 1. tačka c) Evropske konvencije. Takođe, suprotno navodima apelanata, redovni sudovi u konkretnom slučaju nisu, u smislu osiguranja garancija obuhvaćenih članom 5. stav 3. Evropske konvencije, propustili da razmotre da li se svrha pritvora može ostvariti nekom drugom blažom mjerom za osiguranje prisustva apelanata suđenju i uspješno vođenje krivičnog postupka, o čemu su takođe dali relevantne razloge.

U odnosu na prvoapelantov navod - da mu nije dato dovoljno vremena da pripremi odbranu u vezi s prijedlogom Tužilaštva o produženju pritvora, Ustavni sud je u svojoj ranijoj praksi već utvrdio da se ovdje radi o balansiranju između prava na hitno odlučivanje o pritvoru u vezi s pravom odbrane da suprotstavi svoje argumente prijedlogu. Međutim, Ustavni sud smatra da je 20 sati, koliko je odbrani ostavljeno, dovoljno vremena s obzirom na tok i fazu postupka, te da odbrana u takvim situacijama može pretpostaviti tu mogućnost, kao i zbog činjenice da je odbrana već upoznata s predmetom (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-3372/21 od 16. novembra 2021. godine, tačka 31, dostupna na www.ustavnisud.ba).

Prvoapelant smatra i da je došlo do kršenja prava na pretpostavku nevinosti. Prema njegovim navodima, jasno navedena objava da je počinio krivično djelo je u rečenici: „Uz sve navedeno, sud kao značajnu okolnost prilikom odlučivanja nalazi i postojanje nespornih međunarodnih kontakata optuženih uspostavljenih činjenjem predmetnog krivičnog djela“. Ustavni sud, suprotno takvim navodima, primjećuje da je cijelo rješenje napisano tako da jasno ukazuje da su apelanti i drugi „optuženi“, da je podignuta optužnica, te da se govori o postojanju osnovane sumnje. Nigdje u rješenju se ne prejudicira krivica, niti postoji zaključak o krivici.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1058/23 od 30. novembra 2023. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Obrazloženje u pogledu ocjene izvedenih dokaza u krivičnom postupku

Nema povrede prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. st. 1. i 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi za svoje odluke dali detaljno, jasno i argumentirano obrazloženje u pogledu ocjene izvedenih dokaza te kada nema elemenata koji bi ukazivali na to da je dokazni postupak zloupotrijebljen na apelantovu štetu. Osim toga, ništa ne ukazuje niti je apelant dokazao da su izjave koje je apelant problematizirao, kao i medijska pažnja koja je bila posvećena spornom događaju imale ikakav, a kamoli odlučujući utjecaj na odluku sudova i njihovu nepristrasnost, pa nema kršenja ni presumpcije nevinosti.

Iz obrazloženja:

Apelant problematizira i korištenje tri videosnimka tvrdeći da oni nisu provedeni kao dokaz, a osporava i njihov kvalitet. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da iz obrazloženja osporenih presuda proizlazi da osuđujuća presuda protiv apelanta nije zasnovana samo na tom dokazu, već na detaljnoj i jasno obrazloženoj analizi svih provedenih dokaza, njihovoj pojedinačnoj i međusobnoj ocjeni, u čemu se ne može uočiti bilo kakva proizvoljnost ili postupanje na apelantovu štetu. Stoga, suprotno apelantovim tvrdnjama, nema proizvoljnosti u obrazloženju osporene drugostepene presude da taj dokaz nije proveden u toku postupka i, stoga, nema značaj koji mu pridaje apelant.

Prema ocjeni Ustavnog suda, iz obrazloženja osporenih odluka proizlazi da su redovni sudovi svoj zaključak o postojanju krivičnih djela za koja je apelant osuđen izveli na način koji je u skladu sa standardima prava na pravično suđenje. Ustavni sud smatra da su redovni sudovi ispunili svoju obavezu da na jasan način navedu razumljive razloge na kojima su zasnovali osporene odluke u odnosu na sva ključna činjenična i pravna pitanja u smislu garancija obuhvaćenih članom 6. stav 1. Evropske konvencije. Pri tome, Ustavni sud zapaža da su i Kantonalni sud i Vrhovni sud u osporenim presudama dali jasna obrazloženja za sve protivrječnosti koje su se pojavile u iskazima svjedoka i vještaka. S obzirom na to da su redovni sudovi u osporenim presudama dali zadovoljavajuća obrazloženja koja ne dovode u sumnju njihove zaključke o tome da je nesumnjivo dokazano da je apelant

počinio krivična djela za koja je osuđen, Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju nije došlo ni do kršenja načela *in dubio pro reo*.

U odnosu na apelantovo osporavanje visine kazne na koju je osuđen, Ustavni sud ukazuje da član 6. stav 1. Evropske konvencije garantira određena prava u odnosu na „odlučivanje o [...] bilo kojoj krivičnoj optužbi [...]”, te je jasno da u krivičnim predmetima navedeni član pokriva sve faze krivičnog postupka, uključujući i određivanje visine kazne (vidi Evropski sud, *Kereselidze protiv Gruzije*, presuda od 28. marta 2019. godine, predstavka broj 39718/09, stav 30. s daljnjim referencama). Ustavni sud zapaža da iz obrazloženja osporenih odluka proizlazi da je Kantonalni sud prilikom odlučivanja o visini kazne apelantu cijenio okolnosti i imao u vidu osnovne kriterije propisane zakonom iz člana 49. KZFBiH (Krivični zakon Federacije BiH - „Službene novine FBiH“ br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23). U tom smislu, Ustavni sud ne nalazi proizvoljnost u načinu na koji su sudovi primijenili odredbe člana 49. KZFBiH budući da odluka o apelantovoj kazni nije donesena na paušalan način već nakon sagledavanja svih relevantnih okolnosti konkretnog slučaja, od kojih zavisi visina kazne, u kontekstu krivičnih djela za koja je apelant proglašen krivim. Stoga, Ustavni sud smatra neosnovanim apelantove navode kojim osporava odluke redovnih sudova o visini kazne zatvora na koju je osuđen.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-509/21 od 19. septembra 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Pravo vlasništva na nekretninama

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine kada je Kantonalni sud za svoju odluku kojom je odbijen apelantov zahtjev za uknjižbu prava vlasništva na nekretninama, upisanim kao državno vlasništvo ili općenarodna imovina s dijelom 1/1, na kojima ni apelant niti njegov prednik nije upisan kao nosilac prava raspolaganja, upravljanja ili korištenja, dao dovoljno jasna i argumentirana obrazloženja uz pozivanje na relevantne odredbe materijalnog prava, konkretno Zakona o zemljišnim knjigama Federacije BiH i Zakona o stvarnim pravima, iz kojih ne proizlazi proizvoljnost u primjeni relevantnih propisa na apelantovu štetu.

Iz obrazloženja:

U konkretnom slučaju Ustavni sud zapaža da je osporenom odlukom Kantonalnog suda odbijen apelantov zahtjev za uknjižbu prava vlasništva na dijelu spornih nekretnina upisanih u zemljišne knjige za katastarsku općinu kao državno vlasništvo ili općenarodna imovina s dijelom 1/1. Nadalje, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud u svojoj odluci dovoljno jasno i argumentirano obrazložio zaključak da, suprotno apelantovim navodima, u odnosu na nekretnine iz tačke II izreke prvostepenog rješenja (za razliku od onih iz tačke I izreke) nisu ispunjene zakonske pretpostavke za uknjižbu prava vlasništva u apelantovu korist u zemljišnoj knjizi. Ustavni sud smatra da je Kantonalni sud za svoj stav dao jasna obrazloženja pozivajući se na relevantne odredbe zakona, koja se ni u jednom segmentu ne čine proizvoljnim.

Naime, Ustavni sud zapaža da se u konkretnom slučaju ne mogu prihvatiti apelantovi navodi o proizvoljnosti u primjeni materijalnog i procesnog prava, posebno zato što apelant u apelaciji, osim isticanja navoda da je osnov za uknjižbu prava vlasništva na spornim nekretninama odluka Općinskog vijeća, nije naveo nove razloge koje nije imao u vidu Kantonalni sud donoseći osporenu odluku i koji bi mogli dovesti do drugačijeg rješenja konkretne pravne stvari. Naime, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud za svoj zaključak da nisu ispunjeni uvjeti za upis apelantovog prava vlasništva dao jasna obrazloženja i razloge, pozivajući se pri tome na relevantne odredbe člana 43. stav 2. Zakona o zemljišnim knjigama Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“ br. 58/02, 19/03, 54/04, 32/19 i 94/20), te Zakona o stvarnim pravima („Službene novine Federacije BiH“ br. 66/13, 100/13, 32/19 i 94/20), pa takva obrazloženja Ustavni sud ne smatra proizvoljnim.

Takođe, Kantonalni sud je obrazložio zašto je zaključio da se u konkretnom slučaju radi o nekretninama upisanim kao državno vlasništvo ili općenarodna imovina s dijelom 1/1, tj. na kojim ni apelant niti njegov prednik nije upisan kao nosilac prava raspolaganja, upravljanja ili korištenja, zbog čega u smislu odredbe člana 338. ZSP nisu ispunjeni uvjeti za upis prava vlasništva u apelantovu korist i zbog čega je, na osnovu odredbe člana 43. stav 2. ZZK, njegov zahtjev odbijen kao neosnovan, pri čemu date razloge Ustavni sud ne smatra proizvoljnim. Takođe, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud eksplicitno obrazložio zašto je neosnovano apelantovo pozivanje na odluku Općinskog vijeća, uz ukazivanje na stav Ustavnog suda iz Odluke broj AP-176/18 od 23. aprila 2018. godine, kao i zašto u datim okolnostima odredbe

člana 6. Zakona o građevinskom zemljištu („Službene novine Federacije BiH “ br. 25/03 i 67/05) ne mogu dovesti do drugačijeg rješenja konkretne pravne stvari.

Imajući u vidu činjenična utvrđenja redovnih sudova, te relevantne odredbe materijalnog prava na kojim je je Kantonalni sud zasnovao osporenu odluku, Ustavni sud u datom obrazloženju ne nalazi elemente proizvoljnosti koji bi, u smislu stavova Evropskog i Ustavnog suda, mogli biti osnov da Ustavni sud utvrdi kršenje prava na obrazloženu odluku kao dijela prava na pravično suđenje

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-89/21 od 7. septembra 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Naknada materijalne štete zbog rušenja porodične kuće

Nema povrede prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su Okružni sud i Vrhovni sud u osporenim odlukama dali jasne i zadovoljavajuće razloge za svoja činjenična i pravna utvrđenja o tome da tužioci imaju pravo na naknadu materijalne štete zbog rušenja porodične kuće, koja se ne mogu ocijeniti proizvoljnim ili očigledno nerazumnim.

Iz obrazloženja:

U konkretnom slučaju apelant u obrazloženju svojih navoda ne iznosi ništa što nije isticao u konkretnom postupku, a o čemu su redovni sudovi pri odlučivanju dali dovoljno i relevantno obrazloženje, uz ukazivanje na relevantne odredbe Zakona o parničnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08, 45/09, 49/09, 61/13, 109/21 i 27/24) i Zakona o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i „Službeni glasnik RS“ br. 17/93, 3/96, 39/03 i 74/04). Ustavni sud smatra da se na osnovu obrazloženja iz osporenih odluka ne može reći da je proizvoljan zaključak redovnih sudova da tužioci imaju pravo na naknadu materijalne štete zbog rušenja porodične kuće. U vezi s tim, Ustavni sud smatra da su redovni sudovi na osnovu nalaza i mišljenja sudskog vještaka i ostalih izvedenih dokaza jasno zaključili da su prvotuženi i apelant odgovorni za nastalu štetu tužiocima.

Takođe, apelant navodi da se sudski vještak prilikom izrade nalaza koristio nalazima drugog vještaka kojeg nije odredio sud, da se sudski vještak pozvao na dodatne dokaze koji se ne nalaze u spisu predmeta, te da sud u konkretnom parničnom postupku nije vezan za pravosnažnu presudu u krivičnom postupku u kojem je utvrđena krivična odgovornost direktora i zakonskog zastupnika apelanta. Apelant je iste prigovore isticao i u žalbi i reviziji, pa su ih Okružni sud i Vrhovni sud odbili uz odgovarajuće obrazloženje. Obrazloženje iz osporenih presuda o razlozima zbog kojih su odbijeni apelantovi prigovori, odnosno zbog kojih je usvojen tužbeni zahtjev tužilaca je jasno, pa ga Ustavni sud ne smatra proizvoljnim niti „očigledno nerazumnim“. Osim toga, apelant ne navodi niti Ustavni sud zapaža da je u sprovedenom postupku prekršena neka procesna garancija iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije na njegovu štetu.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1982/22 od 14. novembra 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Suđenje u razumnom roku

Nije došlo do kršenja prava na suđenje u razumnom roku, kao jednog od elemenata prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jer u okolnostima konkretnog slučaja dužina trajanja postupka nije prešla granice razumnog roka u smislu člana 6. stav 1. ove konvencije.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud kontinuirano ukazuje da se dužina postupka mora ocijeniti u svjetlu kriterija uspostavljenih sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava, i to složenosti predmeta, ponašanja strana u postupku i nadležnog suda ili drugih javnih vlasti, te značaja koji konkretna pravna stvar ima za apelanta (vidi Evropski sud, *Mikulić protiv Hrvatske*, aplikacija broj 53176/99 od 7. februara 2002. godine, Izvještaj broj 2002-I, stav 38. i *Delić protiv Bosne i Hercegovine*, aplikacija broj 59181/18 od 2. marta 2021. godine, stav 18).

Ocjenjujući dužinu ovog parničnog postupka u svjetlu relevantnih kriterija, Ustavni sud zapaža da su se u postupku pred Općinskim sudom pojavila pitanja o kojim je taj sud morao odlučivati, kao što je urednost tužbe,

utvrđivanje da li se pred tim sudom vodi postupak o prethodnom pitanju, te odlučivanje o zahtjevu apelanata za izuzeće postupajućeg sudije, koja su objektivno uticala na ukupnu dužinu postupka, što se ne može staviti na teret Općinskog suda.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra da ukupna dužina trajanja ovog postupka (nešto preko dvije godine) još uvijek nije prešla granice „razumnog roka“ u smislu člana 6. stav 1. Evropske konvencije, jer pred Općinskim i Kantonalnim sudom nije bilo neopravdanog odugovlačenja.

S obzirom na ovakvu odluku, Ustavni sud zaključuje da apellantima ne pripada pravo na naknadu nematerijalne štete.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2766/23 od 18. oktobra 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE I PRAVO NA IMOVINU

Naplata dosuđenih potraživanja

Povrijeđeno je pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i pravo na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz ovu konvencije kada nadležne vlasti Grada već duži period nisu izvršile svoje obaveze prema apellantici koje su utvrđene pravosnažnim sudskim odlukama. Neophodno je da nadležne vlasti ispune svoju obavezu i omoguće apellantima i svim imaocima sudskih odluka na teret budžeta Grada naplatu dosuđenih potraživanja u razumnom roku.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da je o istom pitanju odlučivao i Evropski sud za ljudska prava u nizu odluka protiv Bosne i Hercegovine pa je istakao da javna vlast ne može navoditi nedostatak sredstava kao prihvatljivo opravdanje za neizvršenje presude (vidi Evropski sud, *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 31. oktobra 2006. godine, predstavka broj 41183/02, tač. 39. i 42). Međutim, sistem postepenog izvršavanja pravosnažnih domaćih presuda može biti prihvaćen u izuzetnim okolnostima (vidi Evropski sud, *Đurić i dr. protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 20. januara 2015. godine, predstavka broj 79867/12 i dr, tačka 30).

Takođe, Ustavni sud podsjeća da je u brojnim odlukama razmatrao pitanje neizvršenja pravosnažnih sudskih odluka na teret budžeta raznih nivoa vlasti i da je odgovarajućim nivoima vlasti nalagao da preduzmu mjere koje će osigurati da imaoci pravosnažnih sudskih odluka namire svoja potraživanja u razumnom roku, čime bi se otklonilo kršenje njihovog prava na pravično suđenje i imovinu (vidi, između ostalih, Ustavni sud, odluke o dopustivosti i meritumu br. AP-4368/11 od 25. juna 2013. godine; AP-1544/08 od 27. maja 2011. godine; AP-2110/08 od 12. oktobra 2011. godine; AP-3713/10 od 16. maja 2013. godine; AP-5559/17 od 12. marta 2019. godine; djelimične odluke o dopustivosti i meritumu broj AP-483/18 od 9. septembra 2020. godine; AP-545/20 od 9. juna 2021. godine, koja se kao i u konkretnom slučaju odnosila na neizvršenje sudske odluke na teret budžeta Grada Mostara; AP-2985/20 od 8. septembra 2021. godine; AP 4338/20 od 16. decembra 2021. godine i AP-3919/21 od 6. aprila 2022. godine, dostupne na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba).

Nakon što je ispitao sve dokumente koji su mu podneseni u apelaciji i dostavljene informacije, Ustavni sud nije utvrdio postojanje bilo kojih činjenica ili argumenata koji bi ga mogli uvjeriti da donese drugačiji zaključak o dopustivosti i meritumu u konkretnom slučaju. Stoga se Ustavni sud umjesto posebnog obrazloženja poziva na obrazloženja koja je iznio u navedenim odlukama. Imajući u vidu sve navedeno, Ustavni sud smatra da u konkretnim slučajevima vlasti nisu uložile sve potrebne napore kako bi u potpunosti i pravovremeno izvršile odluke donesene u korist apelanata.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4199/21 od 28. septembra 2023. godine)*

PRAVO NA IMOVINU

Protestiranje mjenice

Povrijeđeno je apelantičino pravo na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine zbog toga što miješanje u imovinu nije bilo u skladu sa zakonom zato što je od apelantice zahtijevano da protestira mjenicu koja ima klauzulu „bez protesta“ iako je članom 47. stav 1. Zakona o mjenici propisano da će se imalac mjenice osloboditi obaveze protestiranja mjenice ako mjenica sadrži takvu klauzulu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da su ključne odredbe člana 47. stav 1. Zakona o mjenici („Službene novine FBiH“ br. 32/00 i 28/03). Iz navedenog člana proizlazi da se imalac mjenice može osloboditi obaveze protestiranja mjenice ako mjenica sadrži klauzulu „bez protesta“. Međutim, uprkos tome što je prijedlog za izvršenje podnesen na osnovu mjenice s klauzulom „bez protesta“, Kantonalni sud je, pozivajući se na stav Vrhovnog suda, zauzeo stav da je takvu mjenicu ipak bilo potrebno protestirati da bi se mogla smatrati izvršnom ispravom podobnom za izvršenje u smislu člana 29. stav 2. ZIP-a (Zakon o izvršnom postupku - „Službene novine Federacije BiH“ br. 32/03, 52/03, 33/06, 39/06, 39/09, 29/11, 74/11, 35/12, 35/12, 46/16, 36/17, 55/18 i 25/20). Međutim, Ustavni sud smatra da član 29. stav 2. ZIP-a, u dijelu koji se odnosi na mjenicu, ne isključuje primjenu člana 47. stav 1. Zakona o mjenici koji kao *lex specialis* eksplicitno propisuje da se imalac mjenice na kojoj postoji oznaka „bez protesta“ - oslobađa obaveze da podiže protest takve mjenice. Ustavni sud ukazuje da takva odredba Zakona o mjenici podrazumijeva da je mjenični dužnik svojom voljom dao odobrenje imaocu mjenice da protiv njega može pokrenuti izvršni postupak radi naplate mjeničnog duga pristajući tako da se dug naplati bez obaveze protesta mjenice. Osim toga, svrha unošenja klauzule „bez protesta“ je nesumnjivo bila i da se u takvom slučaju skрати postupak naplate mjeničnog duga imajući u vidu da mjenica, prema članu 1. Zakona o mjenici, predstavlja „instrument osiguranja plaćanja“. Na taj način se ne pogoršava situacija mjeničnog dužnika jer je on već izdavanjem mjenice s klauzulom „bez protesta“ svjestan da će se suočiti s izvršnim postupkom ukoliko blagovremeno ne plati dug.

Na osnovu navedenog, Ustavni sud smatra da se uspostavljanjem obaveze za imaoca mjenice da protestira mjenicu uprkos navedenim zakonskim odredbama i uprkos tome što sadrži klauzulu „bez protesta“ - obesmišljava propisana zakonska mogućnost izdavanja takve mjenice, a na tražioca izvršenja se stavlja nepotreban teret. Stoga, Ustavni sud smatra da, na osnovu odredbe člana 29. stav 2. ZIP-a u vezi sa članom 47. stav 1. Zakona o mjenici, mjenica koja ima klauzulu „bez protesta“ - ne treba biti protestirana da bi se smatrala vjerodostojnom ispravom na osnovu koje se može pokrenuti izvršni postupak.

Ustavni sud smatra da miješanje u apelanticinu imovinu nije bilo izvršeno u skladu sa zakonom, te da je stoga došlo do povrede prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1

uz Evropsku konvenciju. S obzirom na to, nema potrebe dalje provoditi test i ispitivati da li je miješanje bilo u javnom interesu, kao i da li je bilo proporcionalno.

S obzirom na ovakav zaključak, Ustavni sud smatra svrsishodnim da se ova odluka dostavi Vrhovnom sudu, kako je naznačeno u dispozitivu. Naime, Kantonalni sud je osporenu odluku donio na osnovu stava Vrhovnog suda iz Odluke od 5. decembra 2016. godine. Stoga, u svojoj daljnjoj praksi o ovom pitanju Vrhovni sud treba da uzme u obzir stavove Ustavnog suda iz ove odluke.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1095/22 od 23. januara 2025. godine)*

NENADLEŽNOST ZA ODLUČIVANJE I DOPUSTIVOST *RATIONE MATERIAE*

Apelacija će se odbaciti kao nedopuštena ako se utvrdi da Ustavni sud nije nadležan za odlučivanje, odnosno ukoliko je *ratione materiae* inkompatibilna sa Ustavom Bosne i Hercegovine.

Iz obrazloženja:

Imajući u vidu sadržaj osporenih akata – poziva, Ustavni sud ukazuje da ti akti nemaju svojstvo presude u smislu člana u smislu člana VI/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti broj AP-3376/16 od 10. maja 2017. godine, stav 12., dostupan na: www.ustavnisud.ba). Stoga, Ustavni sud nije nadležan da odlučuje o apelaciji u dijelu kojim su osporeni navedeni akti Osnovnog suda.

U pogledu apelantovog osporavanja odluka koje su donesene u postupku zamjene novčane kazne kaznom zatvora i postupaka za ponavljanje pravosnažno okončanog postupka i zahtjeva za zaštitu zakonitosti, Ustavni sud konstatuje da je za utvrđivanje primjenjivosti člana 6. Evropske konvencije na konkretan slučaj potrebno odgovoriti na pitanje da li navedeni postupci predstavljaju postupke u kojima je “utvrđivana osnovanost krivične optužbe” protiv apelanta, u smislu člana 6. Evropske konvencije.

Naime, u prekršajnom postupku koji je okončan konačnom i izvršnom odlukom Osnovnog suda utvrđena je osnovanost „krivične optužbe“ protiv apelanta, njegova prekršajna odgovornost i izrečena mu je novčana kazna. Ustavni sud smatra da se postupak u kojem se odlučivalo o zamjeni novčane kaznom zatvora ne tiče odlučivanja o osnovanosti „krivične optužbe“ protiv

apelanta, već se tiče isključivo odlučivanja o ispunjenosti zakonskih uslova za zamjenu novčane kaznom zatvora. Institut zamjene izrečene novčane kaznom zatvora predstavlja modalitet izvršenja pravosnažno izrečene prekršajne kazne.

Ustavni sud je u svojoj praksi u sličnim situacijama (vidi, odluke br. AP-2728/19 od 10. septembra 2019. godine, stav 11. i AP-2877/20 od 9. septembra 2020. godine, stav 10., dostupne na www.ustavnisud.ba), zapazio da se, u postupku „u kojem se odlučivalo samo o ispunjenosti zakonskih uslova za zamjenu pravosnažno osuđenom apelantu izrečene novčane kazne kaznom zatvora, kao jednim od modaliteta izvršenja krivične sankcije, nije utvrđivala osnovanost krivične optužbe protiv apelanta u smislu člana 6. stav 1. Evropske konvencije, pa taj član u konkretnom slučaju nije primjenjiv. U konkretnom slučaju, član II/3.e) Ustava BiH ne pruža širi obim zaštite“.

Imajući u vidu navedenu praksu, Ustavni sud smatra da se u konkretnom postupku, u kojem se odlučivalo samo o ispunjenosti zakonskih uslova za zamjenu izrečene novčane kazne kaznom zatvora, nije utvrđivala „osnovanost krivične optužbe“ protiv apelanta u smislu člana 6. Evropske konvencije, pa taj član u konkretnom slučaju nije primjenjiv. Osim toga, član II/3.e) Ustava BiH ne pruža širi obim zaštite. S obzirom na navedeno, Ustavni sud smatra da su apelantovi navodi da je osporenim odukama o zamjeni novčane kazne kaznom zatvora došlo do kršenja člana II/3.e) Ustava BiH i člana 6. Evropske konvencije, *ratione materiae* inkompatibilni sa Ustavom BiH.

Dalje, Ustavni sud zapaža da se apelant poziva na kršenje prava na pravično suđenje i u odnosu na odluke kojima je odbačen njegov zahtjev za ponavljanje postupka i zahtjev za zaštitu zakonitosti. U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća da je, rješavajući brojne ovakve apelacije, konzistentno ukazivao na praksu Evropskog suda za ljudska prava, kao i na svoju praksu da se garancije prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava BiH i člana 6. Evropske konvencije ne primjenjuju na postupak povodom zahtjeva za ponavljanje postupka, jer se u tom postupku samo odlučuje o ispunjenosti zakonskih uslova da se dozvoli ponavljanje pravosnažno okončanog postupka, a ne o „osnovanosti krivične optužbe“ (vidi, između ostalih, Odluke Ustavnog suda, AP-1206/10 od 15. juna 2010. godine, tačka 6; AP-781/11 od 20. aprila 2011. godine, tač. 9 i 10; AP-3448/22 od 2. novembra 2022. godine, tačka 8. dostupne na www.ustavnisud.ba). Ustavni sud stoga smatra da postupci po apelantovim zahtjevima u kojim se odlučivalo isključivo o tome jesu li ili ne

ispunjeni uslovi za ponavljanje pravosnažno okončanog postupka i o blagovremenosti podnošenja zahtjeva za zaštitu zakonitosti, ne ulaze u obim prava na pravično suđenje u smislu člana 6. Evropske konvencije. Iz navedenog proizlazi da su navodi o povredi prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. Evropske konvencije u odnosu na ove osporene odluke takođe *ratione materiae* inkompatibilni s Ustavom BiH.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-746/21 od 27. februara 2025. godine)

DOPUNA/PRECIZIRANJE APELACIJE

Apelacija će odbaciti kao nedopuštena ukoliko je apelant propustio da u ostavljenom roku dopuni/precizira apelaciju.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da u skladu s članom 21. stav (2) Pravila Ustavnog suda, apelacija treba sadržavati odluku suda u Bosni i Hercegovini koja se osporava, odredbe Ustava BiH i/ili međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini za koje se smatra da su povrijeđene, navode, činjenice i dokaze na kojima se apelacija zasniva, u nedostatku osporene odluke razloge za podnošenje apelacije, potpis podnosioca apelacije, odnosno ovlaštenog punomoćnika, posebnu punomoć za zastupanje pred Ustavnim sudom ako podnosilac apelacije ima zastupnika. Osim toga, apelacija se podnosi obavezno na posebnom obrascu dostupnom u Ustavnom sudu ili na web stranici Ustavnog suda u tekstu koji je elektronski ili mehanografski obrađen u smislu člana 21. stav (3) Pravila Ustavnog suda. Takođe, Ustavni sud podsjeća da je odredbama člana 22. stav (1) Pravila Ustavnog suda propisano da će Ustavni sud, kada apelacija upućena Ustavnom sudu ne sadrži podatke neophodne za vođenje postupka, zatražiti od apelanta da u određenom roku, a najduže u roku od 15 dana od dana prijema poziva za dopunu, te nedostatke otkloni, dok je stavom (2) navedenog člana propisano da će se apelacija odbaciti ako apelant u roku iz stava (1) ne otkloni nedostatke.

U konkretnom slučaju apelacija nije sadržavala podatke neophodne za vođenje postupka u smislu člana 22. stav (1) Pravila Ustavnog suda, ali je apelantica, odnosno njen punomoćnik nisu dopunili/precizirali, pa samim tim nisu otklonili nedostatak na koji je Ustavni sud ukazao u svom dopisu.

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-4010/21 od 19. juna 2024. godine)

ZLOUPOTREBA PRAVA NA PODNOŠENJE APELACIJE

Apelacija će se odbaciti kao nedopuštena ukoliko je apelant zloupotrijebio pravo na podnošenje apelacije.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud primjećuje da su apelanti u apelacijama kao osporene odluke naveli presude Vrhovnog suda kojima su u konačnici odbijeni njihovi zahtjevi za zaštitu sloboda i prava građana zagarantiranih Ustavom Federacije BiH. Međutim, Ustavni sud zapaža da se suština njihovih navoda zapravo svodi na tvrdnje da je došlo do povrede njihovog prava na pravično suđenje, prava na imovinu i zabranu diskriminacije zbog toga što na teret proračuna Federacije BiH nisu izvršene pravomoćne i izvršne odluke Kantonalnog suda kojima su im priznata potraživanja na ime invalidnine u skladu sa Zakonom o pravima boraca i članova njihovih obitelji Federacije BiH.

U svezi s tim, Ustavni sud zapaža da iz dopisa Ministarstva boraca od 3. srpnja 2023. godine, koje je nadležno za isplatu po toj osnovi, jasno proizlazi da su apelantima prije podnošenja apelacija, odnosno u razdoblju od 2019. do 2020. godine, isplaćena potraživanja određena presudama Kantonalnog suda, navedenim u točki 8. ove Odluke. O tim navodima se apelanti nisu izjasnili u ostavljenom roku. Ustavni sud zapaža da su apelanti podnijeli apelacije znatno kasnije.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud zapaža da je prije podnošenja apelacije riješeno pitanje izvršenja presuda Kantonalnog suda čije su izvršenje apelanti i tražili u postupku u kojem su donesene odluke koje su u apelaciji naveli kao osporene i da su apelantima isplaćena potraživanja na ime invalidnine u skladu sa Zakonom o pravima boraca i članova njihovih obitelji FBiH. Ustavni sud ukazuje da podnošenje apelacije u takvoj pravnoj situaciji ne upućuje na postojanje stvarne namjere apelanata da u apelacijskom postupku pred Ustavnim sudom ostvare zaštitu svojih ustavnih prava, već na zloupotrebu prava na podnošenje apelacije (vidi, *mutatis mutandis*, Europski sud za ljudska prava, *Agačević protiv Bosne i Hercegovine*, odluka od 29. kolovoza 2019. godine, predstavka broj 21611/15 i deset drugih predstavki).

Prema tome, apelanti se ne mogu više smatrati „žrtvama“ kršenja prava iz Europske konvencije na koja se pozivaju, iz čega proizlazi da su bez stvarnog razloga podnijeli apelaciju Ustavnom sudu. Ustavni sud podsjeća da se u takvim slučajevima, kada apelanti podnesu apelacije koje nisu usmjerene na zaštitu ustavnih prava nego predstavljaju zloupotrebu procesnih ovlasti,

Ustavnom sudu stvara nepotreban posao inkompatibilan s njegovom i stvarnom funkcijom zaštite ustavnih prava apelanata (vidi Ustavni sud, između ostalih, Odluka o dopustivosti broj AP-3173/21 od 5. listopada 2022. godine, dostupna na www.ustavnisud.ba).

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud zaključuje da su apelanti zloupotrijebili pravo na podnošenje apelacije

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP- 249/22 od 18. aprila 2024. godine)*

PRIMA FACIE NEOSNOVANOST APELACIJE

Ako nema ništa što ukazuje da navodi iz apelacije pokreću ustavna pitanja, odnosno ništa što ukazuje da se ima „opravdan zahtjev“ u smislu člana 18. stav (4) Pravila Ustavnog suda koji bi trebalo meritorno ispitati, navodi su očigledno (*prima facie*) neosnovani.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da u fazi ispitivanja dopustivosti predmeta, mora utvrditi, između ostalog, i jesu li ispunjeni uvjeti za meritorno odlučivanje koji su nabrojani u članu 18. stav (4) Pravila Ustavnog suda. S tim u vezi, Ustavni sud ukazuje da prema vlastitoj i praksi Evropskog suda za ljudska prava apelant mora navesti povredu svojih prava koje štiti Ustav BiH i ove povrede moraju djelovati vjerovatno. Apelacija je očigledno neosnovana ukoliko joj manjkaju *prima facie* dokazi koji, sa dovoljnom jasnoćom pokazuju da je navedena povreda ljudskih prava i sloboda moguća (vidi, Evropski sud, *Abedin Smajić protiv Bosne i Hercegovine*, odluka od 16. januara 2018. godine, predstavka broj 48657/16, tačka 43. i *Khudunts protiv Azerbajdžana*, presuda od 26. februara 2019. godine, tačka 32, te Ustavni sud, Odluka o dopustivosti broj AP-156/05 od 18. maja 2005. godine, tačka 9, dostupna na www.ustavnisud.ba), te ako činjenice u odnosu na koje se podnosi apelacija očigledno ne predstavljaju kršenje prava koje apelant navodi, tj. ako apelant nema „opravdan zahtjev“ (vidi Evropski sud, *Mezotur-Tiszazugi Vizgazdalkodasi Tarsulat protiv Mađarske*, presuda od 26. jula 2005. godine, predstavka broj 5503/02, tačka 21. i *Dumlu protiv Turske*, odluka od 20. aprila 2021., predstavka broj 65159/17, tačka 27), kao i kada se utvrdi da apelant nije „žrtva“ kršenja Ustavom BiH zaštićenih prava (vidi, Evropski sud, *Spasoje Lukić i drugi protiv Bosne i Hercegovine*, odluka o dopustivosti od 18. novembra 2008. godine, predstavka broj 34379/03).

Razmatrajući navode o kršenju prava na pravično suđenje koji se zasnivaju na tvrdnjama o proizvoljnoj primjeni prava, Ustavni sud ukazuje da je, prema praksi Evropskog suda, prvenstveno na domaćim organima, naročito sudovima, da rješavaju probleme tumačenja domaćih zakona. Evropski sud ne treba postupati kao sud „četvrte instance“, te stoga neće prema članu 6. stav 1. Evropske konvencije dovoditi u pitanje ocjenu domaćih sudova, osim ako se njihova utvrđenja mogu smatrati proizvoljnim ili očigledno nerazumnim (vidi, Evropski sud, *Aščerić protiv Bosne i Hercegovine*, odluka od 17. decembra 2019. godine, tačka 23. sa daljnjim referencama). Ovakvu praksu dosljedno prati i Ustavni sud u svojim brojnim odlukama (vidi, između ostalih, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-20/05 od 18. maja 2005. godine, objavljena u „Službenom glasniku BiH“ broj 58/05, tačka 23).

Na osnovu činjenica konkretnog predmeta, koje proizlaze iz dokumenata predloženih Ustavnom sudu i apelacionih navoda iz kojih proizlazi da je apelantica izdala brisovnu dozvolu za brisanje založnog prava na spornim nekretninama, zbog činjenice da je kredit otplaćen, Ustavni sud smatra da apelantica osporenim odlukom ne trpi nikakve štetne posljedice. Osim toga, Ustavni sud ne može izvesti zaključak da je u provedenom postupku prekršena bilo koja procesna garancija iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije na apelanticinu štetu. S obzirom na to, Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju ne postoji bilo šta što bi ukazalo na kršenje apelanticinog prava na pravično suđenje.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2341/21 od 30. maja 2024. godine)*

NEISCRPLJIVANJE PRAVNIH LIJEKOVA MOGUĆIH PREMA ZAKONU

Apelacija će se odbaciti kao nedopuštena ukoliko apelant nije iscrpio pravne lijekove moguće prema zakonu.

Iz obrazloženja:

Prema pravilu o iscrpljivanju pravnih lijekova, apelant mora da dođe do konačne odluke. Konačna odluka predstavlja odgovor na posljednji pravni lijek, koji je djelotvoran i adekvatan da ispita nižestepenu odluku kako u činjeničnom, tako i u pravnom pogledu. Pri tome apelant odlučuje o tome da li će koristiti pravni lijek bez obzira na to da li je riječ o redovnom ili vanrednom pravnom lijeku. Odluka kojom je pravni lijek odbačen zato što apelant nije

ispunio formalne zahtjeve pravnog lijeka (rok, plaćanje taksi, forma ili ispunjenje drugih zakonskih uslova), ne može se smatrati konačnom. Korištenje takvog pravnog lijeka ne prekida rok od 60 dana propisan članom 18. stav (1) Pravila Ustavnog suda (vidi Ustavni sud, odluke br. AP-283/03 od 14. oktobra 2004. godine i AP-106/04 od 18. januara 2005. godine).

U konkretnom slučaju, apelant je propustio da, shodno članu 18. stav 2. Zakona o upravnim sporovima ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" broj 9/05), u određenom roku tužbom pokrene upravni spor protiv rješenja Federalnog zavoda za penzijsko i invalidsko osiguranje. Prema tome, pošto nije ispunjen uvjet iscrpljivanja svih pravnih lijekova mogućih prema zakonu, apelacija se ne može razmatrati (vidi Ustavni sud, odluka o dopustivosti broj AP-2301/21 od 22. juna 2022. godine, tačka 31., dostupna na www.ustavnisud.ba).

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1114/21 od 1. i 2. decembra 2022. godine)*

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

sudska praksa

Pripremio: **Harun Išerić***

Novi pregled novosti iz prakse Evropskog suda za ljudska prava (Sud) obuhvatit će presude i odluke donesene od 14. aprila do 12. juna 2025. godine, a povodom navoda o kršenju Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Konvencija). Ovaj pregled sadrži samo osnovne informacije o stavovima Suda u predmetima koji su zadobili pažnju stručne i šire javnosti, dok su odluke u cjelini dostupne na web stranici Suda.

Sud je u spomenutom periodu donio odluku o izboru novog predsjednika Suda i to Mattiasa Guyomara, izabranog ispred Francuske. On je stupio na dužnost 30. maja 2025. godine.

U spomenutom periodu Sud je donio jednu odluku u predmetu protiv BiH i to: *Zametica i drugi* (aplikacija broj 50968/22). U datom predmetu, Sud je odlučio da se aplikacije briše, imajući u vidu činjenicu da aplikanti nisu blagovremeno odgovorili na zapažanja države (u ovom predmetu Kantona Sarajevo koji je označen kao odgovorna strana zbog neizvršavanja odluka domaćih sudova), niti su tražili produženje roka za odgovor na zapažanja države i u konačnici nisu imenovali advokata – zastupnika kako je to od njih traženo. Sud je zaključio da su postojale okolnosti koje su ukazale da aplikanti nisu imali namjeru da dalje vode postupak pred Sudom.

Sud je također donio odluku o privremenoj mjeri protiv Srbije (*Đorović i drugi protiv Srbije*, aplikacija broj 8904/25) kojom je srbijansku vlast obavezao da spriječi upotrebu zvučnog oružja u okolnostima demonstracija; spriječi krivično gonjenje onih koji učestvuju u javnoj raspravi o upotrebi zvučnog oružja dana 15. marta 2025. godine; i da sprovede efikasnu istragu o navodima da je zvučno oružje korišteno dana 15. marta 2025. godine.

* Viši asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu,
h.iseric@pfsa.unsa.ba

¹ Odluke i presude Suda su dostupne na web stranici: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22]}).

ZABRANA MUČENJA, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I KAŽNJAVANJA

Zlostavljanja advokatskog pripravnika u policijskoj stanici nakon antiglobalističkih demonstracija

U predmetu *Cioffi protiv Italije* (aplikacija broj 17710/15) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja prava iz člana 3 Konvencije, u vezi sa zlostavljanjem aplikanta od strane policije i u vezi s naknadnom istragom. Slučaj se odnosio na odvođenje aplikanta, tadašnjeg advokatskog pripravnika, u policijsku stanicu u Napulju, gdje je pretrpio navodno zlostavljanje od strane policajaca, uključujući udaranje pesnicom dok je bio na koljenima, te verbalno i fizičko zlostavljanje kada je pokušao zatražiti informacije. Ovo se dogodilo u kontekstu Globalnog foruma o ponovnom osmišljavanju vlade, u Napulju, 2001. godine. Sud je posebno utvrdio da su činjenice o njegovom zlostavljanju od strane policije jasno utvrđene od strane italijanskih sudova, koji su ga, između ostalog, opisali kao „posebno odvratno“. Također je utvrdio da je naknadna istraga – u kojoj je 31 službenik optužen za višestruka krivična djela u vezi s ovim događajima, ali je većina krivičnih gonjenja obustavljena zbog nastupa zastare – bila neadekvatna.

Neispunjavanje pozitivnih obaveza od strane Francuske koje zahtijevaju primjenu, u praksi, krivičnogopravnog sistema koji je sposoban kazniti za seksualne činode bez pristanka

U predmetu *L. i drugi protiv Francuske* (aplikacije broj 46949/21, 24989/22 i 39759/22) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja prava iz člana 3 (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 8 (pravo na poštovanje privatnog života) Konvencije, i kršenja člana 14 (zabrana diskriminacije) u vezi sa članovima 3 i 8 u vezi s prvom aplikacijom. U svakoj od tri prijave, aplikantice su se žalile da francusko zakonodavstvo i praksa ne pružaju efikasnu zaštitu od silovanja i da njihov status maloljetnica i ranjive situacije u kojima su se nalazile u vrijeme događaja na koje se žale nisu adekvatno uzeti u obzir. Aplikacije su se uglavnom odnosile na poštivanje pozitivnih obaveza tužene države prema članovima 3 i 8 Konvencije, u njihovim materijalnim i proceduralnim aspektima. Sud je smatrao da u sva tri zahtjeva istražni organi i domaći sudovi nisu na adekvatan način zaštitili aplikantice, koje su se žalile na silovanje i imale su samo 13, 14 i 16 godina u

dato vrijeme. U dvije aplikacije, Sud je napomenuo da krivični postupak nije proveden brzo ili s dužnom pažnjom. U sva tri predmeta, Sud je smatrao da domaći sudovi nisu pravilno procijenili utjecaj svih okolnosti događaja; niti su dovoljno uzeli u obzir, prilikom procjene da li su aplikantice bile sposobne razumjeti i dati pristanak, posebno ranjive situacije u kojima su se našle, naročito s obzirom na njihovu dob. Ponavljajući da pristanak mora odražavati slobodnu volju za stupanje u seksualne odnose u datom trenutku i u specifičnim okolnostima, Sud je smatrao da, s obzirom na pravni okvir koji je bio na snazi u to vrijeme i način na koji je primijenjen, francuska država nije ispunila svoju dužnost da u praksi primijeni krivičnopravni sistem koji će kažnjavati seksualne odnose bez pristanka. Također je napomenuo da nije pozvan da odlučuje o krivičnoj odgovornosti onih koji su počinili ta djela i da se njegovi nalazi stoga ne mogu tumačiti kao mišljenje o krivici optuženih. U kontekstu prve aplikacije, Sud je također utvrdio da je došlo do kršenja člana 14 u vezi sa članovima 3 i 8 Konvencije, zbog sekundarne viktimizacije i diskriminatornog postupanja kojem je aplikantica bila podvrgnuta.

Pričvrščavanje osobe za bolnički krevet dok je čuvaju zatvorski službenici

Predmet *Pedev protiv Bugarske* (aplikacija broj 27165/21) odnosio se na aplikanta koji je učestvovao u demonstracijama 2020. godine i žalio se da je bio podvrgnut zlostavljanju tokom hapšenja od strane policije, dok je bio pritvoren u policijskoj stanici i dok je bio u bolnici, gdje je bio vezan za krevet lisicama i vezicama za noge. Sud je utvrdio da su postojala dva kršenja člana 3 Konvencije u pogledu imobilizacije aplikanta dok je bio u bolnici. Sud je posebno utvrdio da upotreba sredstava za vezivanje aplikanta za bolnički krevet, čak i na relativno kratak period od jednog dana, nije bila strogo neophodna. Mjera je mogla da ga ponizi i omalovaži u njegovim vlastitim očima. Nadalje, bio je vezan za krevet tokom posjete majke, čime je pojačan psihološki uticaj ove mjere. Stoga je bio podvrgnut ponižavajućem tretmanu. Vlasti također nisu ispunile svoju obavezu da provedu efikasnu istragu o aplikantovim navodima da je bio podvrgnut ponižavajućem tretmanu dok je bio u bolnici. U vezi s navodnim policijskim nasiljem tokom hapšenja i pritvora aplikanta, Sud je primijetio da su bugarske vlasti 2022. godine pokrenule novu, temeljitu i efikasnu krivičnu istragu, koja je zaključila da povrede uočene na tijelu aplikanta prilikom otpuštanja iz bolnice nisu nanijeli službenici za

provođenje zakona, kako je on tvrdio u svom zahtjevu. Ova žalba je stoga očigledno neosnovana. U vezi sa žalbom o nedostatku efikasne istrage o tim navodima, Sud je smatrao da je aplikant izgubio status žrtve, budući da su bugarske vlasti priznale neefikasnost preliminarne istrage iz 2020. godine i provele novu i efikasnu istragu.

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST LIČNOSTI

Obavezna psihijatrijska hospitalizacija

U predmetu *Spivak protiv Ukrajine* (aplikacija broj 21180/15) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 5 stavova 1 i 4, člana 3 zbog postupanja prema g. Spivaku i uslova u kojima je bio smješten u psihijatrijskoj bolnici, i kršenja člana 13 Konvencije. Slučaj se odnosio na obavezno psihijatrijsko liječenje aplikanta u Nacionalnoj psihijatrijskoj bolnici visoke sigurnosti u Dnjepru, koje je odredio krivični sud u oktobru 2012. godine. Utvrđeno je da je on počinio krivično djelo pokušaja ubistva, ali je bio oslobođen krivične odgovornosti zbog svog mentalnog stanja u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Nije mogao pokrenuti sudski postupak za preispitivanje zakonitosti svog daljnjeg pritvora ili osporiti medicinski tretman koji je primijenjen protiv njegove volje. Aplikant je otpušten u oktobru 2014. godine. Sud je posebno utvrdio da je nastavak psihijatrijskog zadržavanja aplikanta u bolnici nakon ukidanja prisilnih medicinskih mjera od strane suda bio nezakonit. Također je utvrdio da saslušanja o nastavku njegovog obaveznog bolničkog liječenja nisu ispunjavala osnovne zahtjeve pravde. Sud je nadalje utvrdio da je aplikant bio smješten u neadekvatnim i prenatrpanim uslovima u bolnici i da nije bio u mogućnosti da pravilno ospori neophodnost obaveznog liječenja koje su mu ljekari propisali.

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Suđenje u razumnom roku

U predmetu *ARB SHPK i drugi protiv Albanije* (aplikacije broj 39860/19, 38996/20, 6142/22 i 27370/22) Sud je utvrdio povredu prava na pravično suđenje i prava na djelotvoran pravni lijek. Slučaj se odnosio na navodno prekomjerno trajanje postupaka u predmetima pokrenutim pred albanskim sudovima. Sud je posebno utvrdio da su kašnjenja od osam godina i šest mjeseci i sedam godina, koliko su predmeti prvog aplikanta bili na čekanju pred Vrhovnim sudom, bila prekomjerna. U vezi sa slučajem drugog aplikanta,

Sud je napomenuo da on nije dobio dosuđenju odštetu za kašnjenja, uprkos postojanju sudske odluke u tom smislu, i da njegov slučaj još uvijek nije konačno presuđen pred sudovima u Albaniji uprkos dosadašnjem kašnjenju od osam godina i 11 mjeseci, što je prekomjerno. Sud je, prema članu 46 Konvencije (obavezujuća snaga i izvršenje presuda), naveo da Albanija treba, posebno, umanjiti kašnjenja na različitim sudskim instancama, popunjavanjem upražnjenih sudskih mjesta i obezbjeđivanjem nužnih resursa pravosudnom sistemu.

Konačna osuđujuća presuda aplikanta nakon oslobađajuće presude u prvom stepenu, bez da su obje sudije koje su ga osudile direktno saslušali relevantne svjedoke.

U predmetu *Manolache protiv Rumunije* (aplikacija broj 7908/17) Sud je utvrdio povredu prava na pravično suđenje. Slučaj se odnosio na pravičnost krivičnog postupka protiv aplikanta – policajca. Na suđenju za trgovinu utjecajem, prvobitno je oslobođen, ali je potom osuđen pravosnažnom presudom drugostepenog suda. Međutim, jedan od dvojice sudija u sudskom vijeću posljednje instance nije direktno saslušao dokaze svih svjedoka. Sud je, posebno, utvrdio da je drugostepeni, u svojoj presudi zaista dao novo tumačenje izjava svjedoka koje su bile odlučujuće u slučaju, ali da obojica sudija u vijeću nisu direktno saslušali dokaze od svjedoka. Time su prekršeni zahtjevi pravičnog suđenja. Sud je primijetio specifične karakteristike slučaja, koji je uključivao, prvo, žalbeni postupak nakon oslobađajuće presude izrečene aplikantu u prvom stepenu – što znači da je drugostepeni sud bio dužan poduzeti mjere po vlastitom nahođenju kako bi direktno saslušao dokaze od relevantnih svjedoka i, drugo, dvočlano sudsko vijeće čija se odluka mogla usvojiti samo jednoglasno.

Ozbiljno manjkav postupak protiv visokopozicioniranog zvaničnika za borbu protiv korupcije, usred sukoba s organima gonjenja

U slučaju *Sytnyk protiv Ukrajine* (aplikacija broj 16497/20) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 6 stava 1, člana 8, i člana 18 Konvencije. Slučaj se odnosio na postupak pokrenut protiv visokog javnog službenika u oblasti borbe protiv korupcije zbog primanja poklona – posebno plaćenog odmora u ribolovnom i lovačkom rezervatu – kršeći Zakonik o upravnim prekršajima. Proglašen je krivim 2019. godine, a njegovo ime je na neodređeno vrijeme uvršteno u javni registar korumpiranih službenika.

Postupak se odvijao u kontekstu sukoba između organa za borbu protiv korupcije i tužilačkih organa, uz međusobne optužbe za nezakonite radnje koje su se prenosile u medijima. Glavni tužilac je posebno izjavio da je aplikant očigledno "zaboravio platiti prilično velike račune za odmore svoje porodice i prijatelja". Sud je posebno utvrdio da je bilo ozbiljnih nedostataka u sudskom postupku. Konkretno, sudovi su se oslanjali isključivo na nedosljedne izjave jedne osobe date u kontekstu odmora i povezanim troškovima, kako bi se osudio aplikant, bez procjene ključnih argumenata u njegovoj odbrani ili uzimanja u obzir izjave svjedoka. Također, nisu razmotrene ni njegove zabrinutosti u vezi s nepristrasnošću sudije prvostepenog suda koji je odlučivao u predmetu. Uvrštavanje aplikanta u registar korumpiranih zvaničnika imalo je nesrazmjeran utjecaj na njegov privatni život, te je nastavilo bacati sjenu na njegov ugled i potkopavati njegov profesionalni kredibilitet. Štaviše, utvrđeno je da je iza provedenog postupka stajala skrivena namjera. Fokus u slučaju nije bio na sprečavanju korupcije u javnoj službi, već je više bio lični napad na aplikantov integritet.

NEMA KAZNE BEZ ZAKONA

Osuda aplikanta za zloupotrebu položaja u funkciji sudije

U predmetu *Bădescu i drugi protiv Rumunije* (aplikacije broj 22198/18, 48856/18 i 57849/19) Sud je utvrdio da nije došlo do povrede prava iz člana 7 Konvencije. Slučaj se odnosio na nedostatak predvidljivosti u krivičnom pravu, temeljem kojeg su aplikanti – sudije – osuđeni za zloupotrebu položaja. Poput nacionalnih sudova, Sud je primijetio da aplikanti nisu bili krivično gonjeni zbog donošenja sudske odluke kao takve, već zbog toga što su usvojili određeni način ponašanja prije sastavljanja te odluke i zatim svjesno osmislili pravno obrazloženje koje je bilo u suprotnosti sa zakonom u cilju donošenja unaprijed određene presude sa štetnim rezultatom. Nacionalne vlasti su tako utvrdile da su aplikanti pogrešno predstavili činjenice na način da se princip *ne bis in idem* može primijeniti na slučaj koji im je dodijeljen. Sud je posebno težinu dao analizi Visokog kasacionog suda pravde prema kojoj svrha krivične istrage o zloupotrebi položaja nije ispitivanje zakonitosti i osnovanosti odluke donesene na kraju sudskog postupka – uloga koja je isključivo pripadala nadležnim nadzornim tijelima predviđenim zakonom – već utvrđivanje, izvan same odluke, ponašanja koje je predstavljalo kršenje službenih dužnosti i odgovaralo materijalnom elementu krivičnog djela, jer takvo ponašanje u

određenim slučajevima može utjecati na odluku koja će biti donesena. Dakle, nacionalni sudovi su razlikovali djelo koje je povlačilo krivičnu odgovornost aplikanta od donošenja odluke u dobroj vjeri.

SLOBODA OKUPLJANJA I UDRUŽIVANJA

Nedovoljni razlozi za krivičnu osudu zbog nošenja plastičnog vizira tokom demonstracija

U slučaju *Russ protiv Njemačke* (aplikacija broj 44241/20) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 11 Konvencije. Slučaj se odnosio na krivičnu osudu aplikanta zbog nošenja plastičnog vizira na demonstracijama protiv otvaranja novog sjedišta Evropske centralne banke u Frankfurtu, što je kršenje opće zabrane nošenja zaštitnog oružja na javnim okupljanjima na otvorenom u Njemačkoj. Sud je utvrdio da, iako su nacionalni sudovi uzeli u obzir slobodu izražavanja aplikanta, nisu odmjerili njegovo pravo na slobodu okupljanja u odnosu na namjeravani cilj sprečavanja nereda i nasilja; niti su procijenili karakteristike demonstracija. Budući da nacionalni sudovi nisu objasnili zašto je nošenje improviziranog vizira predstavljalo prijetnju javnoj sigurnosti, Sud je zaključio da razlozi koji opravdavaju krivičnu osudu aplikanta nisu bili dovoljni.

PRAVO NA IMOVINU

Oduzimanje vlasništva Jevrejske zajednice Soluna nad parcelom zemljišta stečenom prije Drugog svjetskog rata

U predmetu *Jewish Community of Thessaloniki protiv Grčke* (aplikacija broj 13959/20) Sud je utvrdio povredu prava na imovinu. Slučaj se odnosio na odbacivanje zahtjeva aplikanta iz 2019. godine, da bude sudski priznat kao jedini vlasnik parcele zemljišta na osnovu koje je kategorizirana kao "neprijateljska" imovina nakon završetka Drugog svjetskog rata - iako je vlasništvo nad parcelom preneseno na aplikanta 1934. godine. Sud je posebno utvrdio da tumačenje relevantnog domaćeg zakonodavstva od strane Kasacionog suda iz 2019. godine i njegova primjena na ovaj slučaj nisu bili predvidljivi. Nije bilo razumno očekivati da je aplikant znao da će imovina koja je postala njegovo vlasništvo 1934. godine biti pogođena zakonodavstvom iz 1950. i 1955. godine koje se odnosi na neprijateljsku imovinu. Zajednica nije mogla predvidjeti promjenu stava države u vezi s njenim vlasništvom nad parcelom, niti je mogla predvidjeti tumačenje zakonodavstva od strane domaćih sudova sve do 2019. godine.

Postupci vezani za imovinu, koje su pokrenuli kiparski Grci u "Turskoj Republici Sjeverni Kipar"

U predmetu *K.V. Mediterranean Tours Limited protiv Turske* (aplikacija broj 41120/17) Sud je utvrdio povredu pravana imovinu. Slučaj se odnosio na efikasnost Komisije za nepokretnu imovinu (Komisija) kao pravnog puta za ostvarenje zahtjeva za naknadu štete koje su podnijeli kiparski Grci u "Turskoj Republici Sjeverni Kipar". Također se odnosio na učešće vjerske fondacije u postupcima Komisije i navodni nedostatak nepristrasnosti Visokog upravnog suda (žalbenog vijeća) kao više sudske vlasti nadležne da odlučuje o odlukama Komisije. Općenito, Sud je priznao napredak koji je Komisija postigla u obradi imovinskih zahtjeva. Također je primijetio raznolik spektar pruženih pravnih lijekova, uključujući naknadu štete, zamjenu i restituciju, te pozdravio postojeće napore. Međutim, u ovom slučaju, Sud je utvrdio da je dugotrajna priroda postupka uglavnom bila posljedica pasivnog pristupa Komisije i odugovlačenja vlasti "Turske Republike Sjeverni Kipar" u pogledu pripreme dokumenata i prikupljanja dokaza. Komisija nije djelovala dovoljno koherentno, marljivo i brzo prilikom ispitivanja zahtjeva. Prema članu 46 Komisije (obavezujuća snaga i izvršenje presuda), Sud je utvrdio da se moraju nastaviti dosljedni i dugoročni naponi, posebno u pogledu ubrzanja postupaka pred Komisijom i stvaranja pravnog lijeka koji osigurava istinski efikasnu pravnu zaštitu u slučaju odugovlačenja postupka.

SUD EVROPSKE UNIJE

sudska praksa

Pripremio: **Nasir Muftić***

Pregled novosti iz sudske prakse Suda Evropske unije obuhvatit će presude i mišljenja Suda Evropske unije koje su donesene u maju i junu 2025. godine.¹ Ovaj pregled ne obuhvata nužno sve presude i mišljenja koji su doneseni u ovom periodu, nego se fokusira na one najvažnije, određujući ih na temelju pažnje koju su zadobile u stručnoj javnosti. Također, ovaj pregled je ograničen na osnovne podatke o predstavljenim presudama i mišljenjima, pa se čitaoci pozivaju da za više informacija o njima posjete internetsku stranicu Suda Evropske unije, gdje su one dostupne u cjelini.

C-318/23 – Slovenija treba platiti novčanu kaznu zbog nelegalnog odlaganja otpada

Presudom od 16. jula 2015. godine Sud pravde EU, odlučujući po tužbi koju je pokrenula Evropska komisija, utvrdio je da je Slovenija prekršila propise Evropske unije o upravljanju otpadom². Kršenje je bilo povezano s postojanjem nelegalne deponije u opštini Teharje (Bukovžlak), jer je Slovenija dopustila odlaganje iskopane zemlje bez prethodne provjere da li je na toj lokaciji odložen i drugi otpad, kao i bez poduzimanja mjera za uklanjanje neovlaštenog otpada.

Budući da Slovenija nije preduzela potrebne mjere da postupi po presudi iz 2015. godine, Komisija je u maju 2023. podnijela novu tužbu zbog neispunjavanja obaveza i zatražila da se Sloveniji izrekne paušalna novčana kazna. Sud je usvojio tužbu Komisije i utvrdio da Slovenija do isteka roka koji je

* *Docent na Univerzitetu u Sarajevu - Pravnom fakultetu*

¹ Praksa Suda Evropske unije je dostupna na: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/

² Direktiva 2008/98/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 19. novembra 2008. o otpadu i stavljanju van snage određenih direktiva.

postavila Komisija nije provela presudu iz jula 2015. godine. Sud je zaključio da je Slovenija imala dovoljno vremena za sanaciju predmetne deponije, te da kašnjenje ne može biti opravdano, ni pandemijom COVID-19 ni njenim uticajem na administrativne procese.

Kako bi spriječio buduća kršenja prava EU, Sud je naložio Sloveniji da plati Komisiji paušalni iznos od 1.200.000 eura. Pri određivanju visine kazne Sud je uzeo u obzir relevantne faktore, uključujući težinu i trajanje prekršaja, kao i platežnu sposobnost Slovenije. U pogledu težine prekršaja, Sud ističe da se nepoštivanje presude iz 2015. mora smatrati naročito ozbiljnim jer je predstavljalo značajan rizik za okoliš i zdravlje ljudi. Što se tiče trajanja prekršaja, Sud je utvrdio da je kršenje trajalo od 16. jula 2015. do 13. novembra 2024. godine, dakle ukupno devet godina i četiri mjeseca, što predstavlja značajan vremenski period.

T-36/23 – poništava se odluka Komisije kojom se novinarki New York Timesa odbija pristup tekstualnim porukama između predsjednice Von der Leyen i glavnog izvršnog direktora Pfizera

Matina Stevi, novinarka lista The New York Times, podnijela je zahtjev Evropskoj komisiji na temelju Uredbe o pristupu dokumentima³, tražeći uvid u sve tekstualne poruke koje su razmijenili predsjednica Komisije Ursula von der Leyen i izvršni direktor Pfizera između 1. januara 2021. i 11. maja 2022. Komisija je odbila zahtjev, navodeći da ne posjeduje tražene dokumente. Stevi i The New York Times podnijeli su tužbu Općem sudu EU tražeći poništenje te odluke. Opći sud je usvojio tužbu i poništio Komisijinu odluku.

Sud je podsjetio da je osnovna svrha Uredbe o pristupu dokumentima osigurati što širi pristup javnosti dokumentima koje posjeduju institucije EU. Ako institucija tvrdi da određeni dokument ne postoji, ta se tvrdnja smatra tačnom sve dok ne bude oborena relevantnim i konzistentnim dokazima koje može dostaviti podnosilac zahtjeva. U ovom slučaju, navodi Komisije o navodnom nepostojanju poruka bile su neprecizne, kontradiktorne ili zasnovane na pretpostavkama. Nasuprot tome, novinarka i The New York Times su dostavili uvjerljive dokaze da je tokom pregovora o nabavci vakcina protiv COVID-19 došlo do komunikacije između predsjednice Komisije i

³ Uredba (EZ) br. 1049/2001 Evropskog parlamenta i Vijeća od 30. maja 2001. o javnom pristupu dokumentima Evropskog parlamenta, Vijeća i Komisije.

izvršnog direktora Pfizera – uključujući i tekstualne poruke. Time su srušili početnu pretpostavku da poruke ne postoje.

U takvim okolnostima, Komisija ne može samo tvrditi da ne posjeduje dokumente, već mora dati konkretna, detaljna i uvjerljiva objašnjenja koja javnosti i sudu omogućuju da shvate zašto ih nije moguće pronaći. U ovom slučaju, Komisija nije precizirala koje metode je koristila za pretragu, koje uređaje ili aplikacije je pretražila, niti je pojasnila da li su poruke možda izbrisane – i ako jesu, da li je to učinjeno svjesno ili automatski, te da li je telefon predsjednice u međuvremenu zamijenjen. Također, Komisija nije uvjerljivo objasnila zašto je smatrala da tekstualne poruke u vezi s nabavkom vakcina ne predstavljaju informacije koje bi trebalo sačuvati i arhivirati, iako se odnose na važno pitanje javnog interesa.

C-460/23 – Državljanin treće zemlje koji neovlašteno uđe u EU ne može biti kažnjen zbog neovlaštenog ulaska samo zato što je u njegovoj pratnji bilo njegovo maloljetno dijete

U augustu 2019. godine, državljanka treće zemlje stigla je na aerodrom u Bologni (Italija) letom iz zemlje van EU, u pratnji svoje kćerke i sestrice, obje maloljetne i istog državljanstva, koristeći lažne pasoše. Uhapšena je i optužena za pomaganje pri nezakonitom ulasku u zemlju. Izjavila je da je pobjegla iz svoje zemlje jer joj je bivši partner prijetio smrću, i da je iz straha za sigurnost svoje kćerke i sestrice – nad kojom je preuzela brigu nakon smrti njene majke – odlučila da ih povede sa sobom. Ubrzo nakon toga podnijela je zahtjev za međunarodnu zaštitu. U okviru krivičnog postupka, sud u Bologni obratio se Sudu pravde EU kako bi ispitao da li se ovakvo ponašanje može smatrati krivičnim djelom pomaganja pri nezakonitom ulasku u smislu prava EU⁴ i da li se može krivično goniti. Sud je odgovorio da – kao prvo – ponašanje osobe koja, protivno pravilima o prelasku granice, uđe u državu članicu u pratnji maloljetnika iz trećih zemalja nad kojima ima stvarnu brigu ne spada pod krivično djelo pomaganja pri nezakonitom ulasku prema pravu EU.

Naime, takvo ponašanje predstavlja izvršavanje roditeljske ili starateljske odgovornosti. Suprotno tumačenje značilo bi ozbiljno zadiranje u osnovno pravo na porodični život i prava djeteta, zaštićena članovima 7. i 24. Povelje EU o pravima, i time bi bila ugrožena sama suština tih prava.

⁴ Direktiva 2002/90/EZ Vijeća od 28. novembra 2002. o definisanju olakšavanja neovlaštenog ulaska, tranzita i boravka.

Ovo tumačenje je dodatno opravdano i pravom na azil: budući da je osoba podnijela zahtjev za međunarodnu zaštitu, ne može se smatrati da boravi nezakonito dok se prvostepeno ne odluči o tom zahtjevu, niti se može krivično goniti ni zbog samog ulaska ni zbog toga što su s njom bile maloljetne osobe nad kojima ima skrb. Također, Sud je zaključio da je nacionalni zakon kojim se takvo ponašanje kažnjava protivan pravu EU. Naime, države članice ne smiju proširivati obim krivičnog djela pomaganja pri nezakonitom boravku izvan onoga što je definisano pravom EU.

C-415/23 P – Odluka Općeg suda o javnoj nabavci prijelaznih satelita se poništava i predmet se vraća na ponovno odlučivanje

U maju 2018. godine, Evropska svemirska agencija (ESA) raspisala je tender za nabavku prijelaznih satelita za Galileo program, pri čemu je Evropska komisija nastupala kao ugovorno tijelo. Na osnovu prijave, ESA je odabrala tri kompanije – OHB System (OHB), Airbus Defence and Space (ADS) i Thales Alenia Space Italia (TASI) – te ih pozvala da dostave ponude. Na kraju postupka, Komisija je odlučila da ugovor dodijeli kompanijama TASI i ADS, dok je odbila ponudu OHB-a jer nije bila ekonomski najpovoljnija.

OHB je osporio te odluke pred Općim sudom Evropske unije. Tokom postupka, OHB je obavijestio Komisiju da je njihov bivši direktor, koji je imao značajan pristup podacima u vezi s ponudom OHB-a, prešao u ADS, gdje je imenovan na čelo odjela zaduženog za ADS-ovu ponudu. OHB je tvrdio da je taj prelazak omogućio ADS-u nepravednu prednost. Komisija je, međutim, smatrala da nema dovoljno osnova za isključenje ADS-a iz postupka. Opći sud nije prihvatio OHB-ove prigovore i odbacio je tužbu. Međutim, Sud pravde EU poništio je presudu Općeg suda i vratio predmet na ponovno odlučivanje. Sud je podsjetio da svi ugovori koji se finansiraju u cijelosti ili djelimično iz budžeta EU moraju poštovati načelo jednakog tretmana i biti otvoreni što širem krugu ponuđača. To načelo zahtijeva da svi ponuđači imaju jednake uslove i šanse pri pripremi ponuda, te da njihove ponude budu ocijenjene prema istim kriterijima.

Ugovorno tijelo dužno je osigurati poštovanje tog načela u svakoj fazi tendera, uključujući provjeru postojanja sukoba interesa i poduzimanje mjera za njihovo sprečavanje, otkrivanje i otklanjanje. Nije isključeno da je zapošljavanje bivšeg rukovodioca konkurentske firme omogućilo nepoštenu prednost ponuđaču koji ga je angažovao. Zbog toga, Komisija je, u slučaju sumnje u nezavisnost i autonomiju ADS-ove ponude, morala ispitati sve

relevantne okolnosti koje su dovele do njene pripreme – ne samo kada postoji direktan dokaz o kršenju pravila, već i kada postoje objektivni i dosljedni pokazatelji. Sud je zaključio da je Opći sud pogriješio jer nije provjerio da li je Komisija poštovala načelo jednakog tretmana. Kako je ta provjera u nadležnosti Općeg suda, predmet je vraćen na ponovno odlučivanje.

UPUTE ZA AUTORE

Radovi se objavljuju na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku (u latiničnom ili ćiriličnom pismu) ili engleskom jeziku.

Ukoliko rukopis zadovoljava kriterije časopisa „Pravna misao“, upućuje se na recenziju.

Svaki rukopis ocjenjuju najmanje dva nepristrana recenzenta, pri čemu identitet autora i recenzenta ostaje obostrano nepoznat. Nakon ocjene recenzenta i članova Redakcije, rukopis se vraća autoru s obrazloženjem i zahtjevima za doradu i ispravak rada, ukoliko se to smatra potrebnim. Ispravljene rukopise autori trebaju vratiti Redakciji u roku od osam dana od primitka.

Pretpostavlja se da članci i ostali prilozi nisu i neće biti objavljeni u drugim publikacijama, osim uz posebno odobrenje Redakcije kada se to jasno naznačuje u objavi.

Autori dopuštaju postavljanje svojih radova na web stranicu Časopisa.

Časopis zadržava i sva ostala prava, osim ukoliko nije drugačije dogovoreno s autorom.

Radovi koje ovaj časopis objavljuje su:

- Uvodna riječ glavnog urednika
- Izvorni znanstveni rad
- Prethodno saopćenje
- Pregledni znanstveni rad
- Stručni članak
- Sudska praksa
- Ostali radovi kao što su prikaz knjige, izvještaji o znanstvenim i stručnim skupovima i dr.
- Obavijesti o nadolazećim stručnim i znanstvenim skupovima
- Domaći autori u međunarodnim publikacijama
- Pismo uredniku

Radovi se šalju Redakciji časopisa elektronskom poštom na adresu:
Pravna.Misao@fmp.gov.ba

Dokument treba biti načinjen u programu Microsoft Word. U njemu ne smiju postojati nikakve indikacije osobnoga identiteta autora ili institucije u kojoj bilo koji od autora radi, kako u samom radu, tako ni u karakteristikama (properties) elektroničkog dokumenta.

Radovi koji se dostavljaju Redakciji moraju biti lektorirani. Lektori koje odredi Redakcija vrše superviziju.

U Časopisu se objavljuju znanstveni i stručni radovi koji ne prelaze dužinu od 10.000 riječi, uključujući sve dijelove rada. Svaki rad mora sadržavati sažetak od 150 do 200 riječi i izbor ključnih riječi na jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i na engleskom jeziku iste dužine. Ostali radovi ne mogu prelaziti dužinu od 2.000 riječi.

Izuzetno, Redakcija može odobriti objavljivanje radova izvan navedenih kategorija i s dužinom koja prelazi navedeni broj riječi, ukoliko je rad značajan za razvoj pravne teorije i prakse.

Svaki rukopis mora biti priložen zajedno s popratnim pismom, u kojem je nužno navesti sljedeće:

- kratki opis sadržaja članka u dvije do tri rečenice, kao i sve dodatne informacije o rukopisu koje bi Redakciji mogle biti od koristi;
- razloge zbog kojih autori drže da je njihov rad zanimljiv čitateljstvu časopisa (novost koju rad donosi);
- kratku biografiju autora (25-30 riječi),
- osobne podatke:
 - jedinstveni matični broj
 - adresa stanovanja i općina
 - kontakt telefon
 - naziv banke
 - transakcijski račun banke
 - broj žiro računa

Svaki autor će uz popratno pismo dostaviti i izjavu da rad nije prethodno objavljivan.

Prva stranica rukopisa treba sadržavati:

- Naslov
- Datum

- Broj riječi u članku
- Ime autora i profesija
- Nazivi ustanova u kojima rade
- E-mail adrese
- Kategorizaciju
- Sažetak i ključne riječi na izvornom jeziku rada
- Naslov, sažetak i ključne riječi i naslov na engleskom jeziku (summary, key words)

Sažetak rada treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak.

Ključne riječi sadrže pojmove koji se pojavljuju u tekstu, ali ne opće i preširoke pojmove niti preuske pojmove opisane s puno riječi.

Tablice i grafikoni trebaju biti prezentirani u programima kao što su MS Word, s jasno iskazanim naslovima. Sve tablice i grafikoni bit će tiskani isključivo u crno-bijeloj boji.

Napomene u radu se navode u obliku fusnote (footnote). U pravilu su objašnjavajućeg karaktera.

U fusnoti treba navoditi samo objavljene podatke (ili staviti posebnu bilješku s objašnjenjem).

U fusnoti treba navoditi samo literaturu koja je navedena u popisu literature na kraju članka.

U fusnoti treba ujednačeno navoditi sve izvore. Poželjno je staviti broj stranice.

Molimo autore da se pridržavaju sljedećih naputaka za navođenje literature i fusnota:

Ukoliko je riječ o navođenoj knjizi:

Josipović, I. (2000) Haaško implementacijsko kazneno pravo. Zagreb: Informator i Hrvatski Pravni Centar.

Ukoliko je riječ o navođenom članku:

Tschudi, F. (2008) "Dealing with violent conflicts and mass victimisation: a human dignity approach", str. 46-69. U: I. Aertsen et al.: Restoring Justice after Large-scale Violent Conflicts. Portland. Willan Publishing.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u časopisu:

Sijerčić-Čolić, H. (1999) "Reforma krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine: karakteristike federalnog procesnog krivičnog prava", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 6 – br. 1/1999, str. 251-268.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u elektroničkom časopisu:

Lendvai, N., 2005. "Central and Eastern European Social Policy and European Accession – Time for Reflections" (online). Financial Theory and Practice, 29 (1), str. 1-12. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/eng/FTP/2005/1/lendvai.pdf>.

Ukoliko je riječ o navođenoj Web adresi:

World Bank, 2004. Corruption: how the World Bank Fights Corruption (online). Washington: The World Bank. Dostupno na: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0>.

Rad treba oblikovati prema sljedećim uputama:

- dokument pohraniti u programu MS Word (*.doc format);
- stranica standardne veličine (A4);
- obični prored za cijeli rukopis
- font Arial, 12 pt;
- sve margine 2,5 cm;
- ne uređivati zaglavlje (Header) niti podnožje (Footer) dokumenta;
- obavezno brojčano označiti stranice;
- slike ili fotografije prilažu se u jednom od formata: *.jpg, *.bmp, *.tiff.

Pozivamo sve autore da na adresu Redakcije šalju sažetke svojih stručnih i znanstvenih radova objavljenih u međunarodnim publikacijama indeksiranim u literaturnim bazama podataka. Redakcija će objaviti sve pristigle sažetke izvornih radova domaćih autora.

Radujemo se Vašim priložima!

Redakcija